

МІЙ ПАРЛАМЕНТ: РОЗУМІЮ І ВПЛИВАЮ

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
З ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ
ДЛЯ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Рецензенти

Семенець-Орлова І.А., доцент кафедри соціології та політології Національного авіаційного університету, експерт швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні-DOCCU», доктор наук з державного управління, кандидат політичних наук

Овчарук О.В., старший науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук

Мосякова І.Ю., вчителька історії та громадянської освіти Технічного ліцею Шевченківського району м. Києва, вчитель вищої категорії, вчитель-методист, кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти України

Мій Парламент: розумію і впливаю. Методичний посібник з громадянської парламентської просвіти для роботи з дітьми та молоддю / Гриньова М., Іванюк І., Паращенко Л., Юрчишин Л. За загальною редакцією Паращенко Л. – Київ, 2020. – 96 с.

Навчання демократії та формування громадянських компетентностей учнів є одним з основних завдань Нової української школи. Це видання спрямоване на підвищення рівня обізнаності школярів про парламентаризм, роль і функції Верховної Ради, діяльність народних депутатів і можливість громадянської участі дітей і молоді.

Методичний посібник «Мій Парламент: розумію і впливаю» написано в рамках проекту «Створення мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів молодшої та середньої школи», що реалізується громадською організацією «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики» в межах Програми USAID «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво», що виконується Фондом Східна Європа. Головною метою Програми РАДА є сприяння становленню відповідального, підзвітнього та демократичного представницького органу – Парламенту України.

Посібник створений освітянами-практиками в сфері громадянської освіти, котрі пропонують сучасні підходи до парламентської просвіти й надають методичні розробки парламентських уроків і квестів, які можуть проводитися як в школі, так і в усіх організаціях, що працюють з дітьми та молоддю.

УДК 328(072)

ISBN 978-617-7652-43-3

Думки й твердження, висловлені в публікації, є виключною відповідальністю авторів посібника і можуть не співпадати з позицією USAID, уряду США, Фонду Східна Європа та ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики».

Електронну версію цього видання розміщено на веб-сайтах Програми «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво» www.radaprogram.org та Агенції розвитку освітньої політики www.edudevelop.org.ua

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ ТА ДИТЯЧОЇ УЧАСТІ (ПАРТИСИПАЦІЇ)	9
Освітній центр Верховної Ради України	10
Програма USAID РАДА	11
Визначення поняття «громадянська парламентська просвіта»	11
Партисипація як прояв громадянської свідомості	12
Політична партисипація	13
Європейські підходи щодо розвитку політичної партисипації	14
2. НОВІ ФОРМАТИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ	15
Мережа парламентських просвітницьких осередків для школярів	16
Навчально-методичне забезпечення діяльності парламентських просвітницьких осередків	20
3. МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ УРОКІВ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ДЛЯ ШКОЛЯРІВ	25
3.1. УРОК ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ «МІЙ ПАРЛАМЕНТ: РОЗУМІЮ І ВПЛИВАЮ!»	27
3.2. УРОК ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ДЛЯ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ. ІМІТАЦІЙНА ГРА «МИ – ЗАКОНОТВОРЦІ»	31
3.3. КОНСТРУКТОР ВПРАВ ДО УРОКІВ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ	40
Вправа «Кожен має право голосу»	40
Вправа «Від віче до Верховної Ради»	44
Вправа «Добрий закон – поганий закон»	46
Вправа «Створюємо кодекс правил класу»	50
Вправа «Якби в мене була чарівна паличка...»	54
Вправа «Матриця влади»	57
Вправа «Знайти громадянина»	61
4. КВЕСТ ЯК ІНТЕРАКТИВНИЙ МЕТОД ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ	65
4.1. КВЕСТ «ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ» ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ	68
4.2. КВЕСТ «ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ» ДЛЯ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ	78
ВІДЕОРЕСУРСИ	91
НАВЧАЛЬНІ РЕСУРСИ ТА ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	92

ПЕРЕДМОВА

Для утвердження демократії в Україні особлива роль належить освіті, що покликана навчити молоде покоління усвідомлювати власні права та обов'язки, розуміти діяльність демократичних інститутів і брати активну участь у громадському та політичному житті. Демократичні перспективи розвитку країни пов'язуються в суспільстві саме з молоддю. Однак, результати соціологічних досліджень, проведених останнім часом, спонукають нас до роздумів щодо вмотивованості, готовності та спроможності молоді брати активну участь у процесі політико-владних відносин, впливати на перебіг соціально-політичних процесів і формування владних політичних структур.

Соціологічні дослідження чітко визначають гостру проблему, пов'язану з політичною апатією та інертністю молоді, недовірою до органів влади та народних обранців. Відтак перед освітою постає складне завдання формування нового типу громадянина, не лише добре освіченого, але й з розвиненою культурою громадянськості.

Культура громадянськості включає в себе, зокрема:

- розуміння людиною своїх прав і свобод, уміння використовувати їх на практиці в рамках поваги прав і свобод інших людей;
- особисту відповідальність за свій вибір і поведінку;
- усвідомлення необхідних юридичних і моральних обов'язків перед суспільством і державою;
- громадянську активність і законслухняність як норму щоденної поведінки;
- критичне та дієве ставлення до соціальної реальності на основі вільного особистого вибору, моральних переконань і прагнень;
- здатність вести позитивний діалог з владою, іншими громадянами та громадськими об'єднаннями;
- усвідомлення своєї громадянської ідентичності – належності до країни, суспільства та держави, їх правового, культурного і мовного простору¹.

Серед опитаної молоді віком 14-19 років 43% взагалі не цікавляться політикою. Це найнижчі показники серед усіх вікових категорій молоді.

51% опитаної молоді не довіряє політикам і владі, 27% вважають, що від них нічого не залежить, 21,7% зазначили, що нічого не розуміють у політиці.

Молоді люди вважають, що на дії та рішення влади може вплинути: 37,5% – нічого, 21% – їхня участь у всеукраїнських виборах, 17,1% – радикальний протест.

Молодь України.
Результати репрезентативного
соціологічного дослідження,
2018

¹ Семенець-Орлова І.А. Розвиток культури участі громадян як необхідна умова розвитку громадянського суспільства // Актуальні питання формування та розвитку громадянських компетентностей в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Розвиток громадянських компетентностей в Україні» (Київ, 17-18 березня 2016 р.) / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, Н.Г. Протасової, Ю.О. Молчанової. – К.: НАДУ, 2016. – с. 241-246.

Ключову роль у розвитку культури громадянськості, формуванні громадянських компетентностей поряд з соціальними процесами, які відбуваються в сім'ї, школі, громаді, різноманітних установах, громадських організаціях, спільнотах, а також завдяки засобам масової інформації, відіграє громадянська освіта та парламентська просвіта як її складова.

Мета і завдання посібника

Назва цього посібника «Мій Парламент: розумію і впливаю» відображає його основну мету – підвищити рівень обізнаності школярів про парламентаризм, роль і функції Верховної Ради, діяльність народних депутатів, а також можливості участі дітей та молоді як юних громадян і сприяти формуванню їхньої культури громадянськості.

Посібник є складовою навчально-методичного комплексу, що включає в себе інформаційні плакати «Як працює Верховна Рада України», «Мій Парламент: розумію і впливаю!» та банерів «Верховна Рада України відкрита для дітей» для проведення інтерактивних тематичних уроків і виховних заходів з дітьми та молоддю. Цей навчально-методичний комплекс створено з метою підтримки вчителів закладів загальної середньої освіти, активістів громадянського суспільства та освітян загалом у здійсненні громадянської парламентської просвіти і створенні на базі закладів загальної середньої освіти інтерактивних просвітницьких осередків для організації роботи з дітьми та молоддю як активними й відповідальними громадянами.

Як створювався посібник

Методичний посібник «Мій Парламент: розумію і впливаю», як і навчальні плакати та банери, згадані вище, створено в рамках проєкту «Створення мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів молодшої та середньої школи», що реалізується громадською організацією «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики» в межах Програми USAID «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво», що виконується Фондом Східна Європа.

Головною метою Програми РАДА є сприяння становленню відповідального, підзвітного, і демократичного представницького органу – Парламенту України.

Посібник написали освітяни-практики в сфері громадянської освіти, які пропонують сучасні підходи до здійснення громадянської парламентської просвіти. Враховуючи здобутки впровадження громадянської парламентської просвіти, отримані в результаті діяльності Програми USAID «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво» та Освітнього центру Верховної Ради України, ґрунтуючись на власному викладацькому та тренерському досвіді, автори посібника надають інтерактивні методичні розробки парламентських уроків і квестів, що можуть проводитися як в школі, так і в усіх організаціях, що працюють з дітьми та молоддю.

Структура посібника

Методичний посібник складається з чотирьох розділів і додатків.

У першому розділі «Загальні підходи до громадянської парламентської просвіти та дитячої участі (партисипації)» коротко подано основні теоретичні концепти та розкрито ключові поняття для навчання демократії. Наведені посилання на міжнародні документи щодо політичної партисипації молоді будуть корисні як теоретичне підґрунтя для роботи з шкільними парламентами чи іншими органами учнівського самоврядування.

У другому розділі «Нові формати громадянської парламентської просвіти» представлено ідею створення інтерактивних просвітницьких парламентських осередків на базі закладів загальної середньої освіти. Такі осередки забезпечать системний підхід у впровадженні парламентської просвіти, а створення мережі сприятиме поширенню кращих практик в освітньому просторі. Розгортання мережі шкільних парламентських осередків потребує ресурсного оснащення. В розділі наведено основні характеристики навчально-методичного забезпечення

громадянської парламентської просвіти та посилення на корисні навчальні ресурси.

У третьому розділі «Методичні розробки уроків парламентаризму для школярів» представлені дві методики проведення уроків для учнів різних вікових груп – початкової, середньої та старшої школи. Представлені розробки цікаво й доступно розкривають діяльність Верховної Ради України, занурюють учнів у процес ухвалення законів і поглиблюють розуміння місця й функцій парламенту в структурі органів державної влади в нашій країні. У розділі наведено «Конструктор вправ до уроків парламентаризму», використовуючи який, учитель матиме змогу сконструювати власне заняття для поглиблення окремих аспектів теми парламентаризму.

У четвертому розділі «Квест як інтерактивний метод громадянської парламентської просвіти» обґрунтовано використання інтерактивних методів і запропоновано навчання парламентаризму через дію та гру. Навчальний квест (з англ. Quest – пошук, пригоди) – це спортивно-інтелектуальне змагання, основою якого є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань, об'єднаних спільною сюжетною лінією. Методична розробка для здійснення віртуальної екскурсії до Верховної Ради України у формі квесту зацікавить і молодших, і старших учнів.

У Додатках наведені ілюстративні матеріали до уроків і перелік корисних ресурсів, що можуть використовуватися в роботі просвітницьких парламентських осередків.

Як ілюстрації до розділів використані малюнки Анастасії Кирпенко. Для виконання навчальних завдань і вправ використані фотографії, що розміщені у вільному доступі в мережі Інтернет.

Як працювати з посібником

Автори посібника ґрунтують свої розробки на засадах компетентнісного підходу та конструктивістського навчання, що широко використовується в освіті для демократичного громадянства та освіти з прав людини. Запропоновані методичні розробки передбачають активну партнерську взаємодію вчителя й учнів. Так, передбачається, що учні конструюватимуть розуміння основ парламентаризму через пов'язання інформації зі своїм попереднім досвідом та поняттями. Під час занять для опанування змісту уроків парламентаризму рекомендовано застосовувати дидактичну модель освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини, що передбачає дотримання трьох принципів: «ПРО», «ЧЕРЕЗ», «ДЛЯ» навчання демократії².

Кожна розробка уроків чи квестів супроводжується рекомендаціями вчителів щодо визначення мети, завдань, підготовки необхідних ресурсів, орієнтованого часу для проведення заняття чи виконання вправи тощо. Завдяки таким коротким настановам кожен учитель, навіть мало досвідчений у використанні активних методів навчання чи змісті громадянської парламентської просвіти, буде спроможний провести цікаве й продуктивне заняття.

Спрямованість посібника на систему формальної загальної середньої освіти не виключає використання посібника в позашкільній неформальній освіті та діяльності неурядових організацій, що працюють з дітьми та молоддю. Методики, представлені в посібнику, можуть широко використовуватися як методичні матеріали й орієнтири при розробці власних сценаріїв для вчителів і вихователів,

² Навчаємо демократії: Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для вчителів / Р. Голлоб, П. Краф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер; ред. Р. Голлоб, П. Краф, В. Вайдінгер: Пер. з англ. та адапт. Л.І. Паращенко. – К.: Основа, 2012. – Т. 1. – 164 с., с. 37.

у вигляді окремих уроків, виховних заходів чи факультативних занять з громадянської освіти та парламентської просвіти зокрема.

Оскільки цей посібник не є підручником, його матеріали можуть використовуватися для різних категорій учнів як окремо, так і в представленій цілості.

Особливі зауваження

Автори посібника наголошують на забороні будь-якої дискримінації, в тому числі на підставі раси, релігії, національності, віку, статі або інвалідності при проведенні занять, а також на визнанні гендерної рівності учасниць і учасників освітнього процесу.

Автори переконливо просять освітян під час роботи з дітьми та молоддю використовувати у гендерно змішаній групі чи класі звернення: «учасники та учасниці», «хлопці й дівчата», «учні й учениці».

У тексті посібника слова «учитель», «учасник(и)» тощо позначають осіб будь-якої статі – для описаних ситуацій важлива не стать, а дії людей як учасників освітнього процесу. Водночас при зверненні до конкретного учня чи конкретної учениці, до конкретної групи учнів формулювання мають точно відображати гендерну характеристику адресатів.

Подяки

Робота над створенням посібника не була б такою продуктивною й організованою без змістовних порад і рекомендацій значної кількості експертів і фахівців у галузі громадянської освіти та парламентаризму, зокрема:

Когута Ігоря, директора Програми USAID ПАДА, **Бібік Тетяни**, заступника директора Програми USAID ПАДА, **Терещук Марини**, керівника Освітнього центру Верховної Ради України;

рецензентів посібника **Мосякової Ірини**, к.пед.н., **Овчарук Оксани**, к.пед.н., **Семенець-Орлової Інни**, д.н.держ.упр., к.політ.н.

Автори висловлюють вдячність **директорам і вчителям закладів освіти**, на базі яких створені та працюють пілотні парламентські просвітницькі осередки:

- Виноградненської загальноосвітньої школи I-III ступенів Новокальчевської сільської ради об'єднаної територіальної громади Березівського району, Одеська область;
- Житомирського обласного ліцею-інтернату для обдарованих дітей, Житомирська область;
- Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №68, Дніпропетровська область;
- Першої міської гімназії міста Черкаси;
- Покровської загальноосвітньої школи I-III ступенів №9 Покровської міської ради, Донецька область;
- Мирноградської загальноосвітньої школи I-II ступенів №4 Мирноградської міської ради, Донецька область.

Про авторів

Авторський колектив посібника збалансовано складається з науковців-експертів у сфері громадянської освіти й навчання демократії і вчителів-практиків, які досконало володіють методиками інтерактивного навчання та сучасними освітніми технологіями.

Гриньова Марія – методист науково-методичної лабораторії соціального партнерства та міжнародної діяльності кафедри менеджменту та освітньої політики КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», тренерка з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини, координаторка Одеської обласної школи громадянської партисипації дорослих та молоді «УСі В ДІІ!», регіональна координаторка Мережі М18 в Одеській області. Маючи освіту вчительки початкових класів, досвід заступника директора з навчально-методичної роботи, а також будучи тренером Нової української школи, вона забезпечувала інтеграцію базових принципів освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини в зміст і дидактичні прийоми здійснення парламентської просвіти, зокрема з учнями початкової школи.

Іванюк Ірина – старший науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, заступник голови правління ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики», координаторката й тренерка міжнародних проєктів з громадянської освіти. Як досвідчена модераторка партисипативних проєктів для дітей і молоді Ірина створювала атмосферу конструктивного діалогу й скеровувала увагу авторів на практичність методів і зручність застосування посібника як у школі, так і в позашкільних закладах.

Паращенко Людмила – директор Київського ліцею бізнесу, професор Університету «КРОК», доктор наук з державного управління, голова правління ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики», керівник, експертка та тренерка міжнародних проєктів з навчання демократії, розвитку громадянських компетентностей та партисипації дітей і молоді, керівник Всеукраїнської мережі громадянського виховання та політичної просвіти дітей і молоді, молодших 18 років (М18) координувала роботу авторського колективу, забезпечувала методологічну єдність і теоретичне підґрунтя в роботі над посібником.

Юрчишин Леся, вчителька історії, правознавства та громадянської освіти Київського ліцею бізнесу й Новопечерської школи, методична консультантка, тренерка з громадянської освіти та технологій навчання, учасниця міжнародних і всеукраїнських шкіл: “Holocaust studies for educators”, “History and Memory Culture”, “Democracy at School”, «Громадянська партисипація». Об'єднувала методичні пошуки авторів відповідно до особливостей застосування сучасних інтерактивних методів і технологій навчання та проєктної діяльності з громадянської освіти, зокрема для роботи з учнями старшої школи.

Автори посібника сподіваються, що видання цього посібника та доступність його використання як онлайн ресурсу будуть корисними широкій аудиторії освітян і громадських активістів, які працюють з дітьми та молоддю.

Посібник стане ще одним внеском в утвердження громадянської парламентської просвіти задля виховання молодого покоління на засадах демократичного громадянства та забезпечення незворотності демократичних перетворень в Україні.

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ ТА ДИТЯЧОЇ УЧАСТІ (ПАРТИСИПАЦІЇ)

Словосполучення «громадянська парламентська просвіта» набуває все ширшого використання в інформаційному просторі та освітньому контексті України. Водночас у вітчизняних законодавчих чи нормативних актах визначення поняття «громадянська парламентська просвіта» віднайти не вдалося. Для освітнього дискурсу усталеним є використання термінів «громадянська освіта» та «парламентська просвіта» окремо. Однак цей феномен існує і потребує свого тлумачення та популяризації в суспільстві. Це пов'язано передусім із відкриттям у липні 2019 року Освітнього центру Верховної Ради України та його активною просвітницькою діяльністю для школярів і студентів загалом, та виданням методичного посібника для вчителів «Громадянська парламентська просвіта»³ зокрема.

ОСВІТНІЙ ЦЕНТР ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Мета Освітнього центру – підвищити довіру громадян до Верховної Ради України, знайомлячи їх з роботою парламенту та депутатського корпусу.

Діяльність Освітнього центру має на меті:

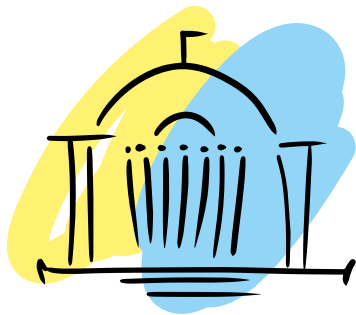
- підвищення обізнаності громадян, зокрема дітей і молоді, про діяльність Верховної Ради України;
- надання розуміння місця та функцій парламенту в структурі органів державної влади;
- підвищення рівня відкритості Верховної Ради та довіри до українського парламенту серед громадян;
- впровадження структурованої інтерактивної програми візитів у парламент для школярів з усієї України.

Освітній центр від початку діяльності орієнтований передусім на учнів середньої та старшої школи, для того, щоб з раннього віку об'єктивно доносити громадянам інформацію про роботу парламенту та формувати його позитивне сприйняття. Однак наразі вже здійснюється розробка всеохоплюючої стратегії громадянської парламентської просвіти для всіх вікових категорій.

Свою діяльність Освітній центр здійснює завдяки проведенню інтерактивних уроків для школярів і студентів щодо діяльності Верховної Ради України та основ парламентаризму загалом, розробці інформаційних і просвітницьких матеріалів, проведенню зустрічей та майстер-класів з народними депутатами, організації дебатів, виступів, обговорень та ін.

Вагомим напрацюванням є методичний посібник для вчителів «Громадянська парламентська просвіта». У посібнику надаються посилання на корисні ресурси, зокрема відеоматеріали щодо роботи парламенту, створені за підтримки Програми РАДА, та методичні рекомендації для проведення уроків парламентської просвіти для різних вікових категорій: учнів 5-7 класів, 8-11 класів, а також для студентів закладів вищої освіти. Посібник в електронному вигляді можна завантажити на сайті Програми РАДА.

Усі візити в Освітній центр безкоштовні та здійснюються за попередньою реєстрацією на його сайті. Освітній центр Верховної Ради заснований за підтримки Програми USAID РАДА.

Освітній центр Верховної Ради України

³ <https://www.radaprogram.org/publications/gromadyanska-parlamentska-prosvita-metodychnyy-posibnyk-dlya-vchyteliv>

ПРОГРАМА USAID РАДА

Програма USAID «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво» виконується Фондом Східна Європа за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Програма працює в Україні з метою сприяння запровадженню парламентської реформи та становленню Верховної Ради України як підзвітної, відкритої та демократичної інституції.

Розбудова парламентської громадянської освіти – один з пріоритетів Програми, як зазначено в передмові до зазначеного вище посібника «Громадянська парламентська просвіта».

Для реалізації цього пріоритету Програма спільно з Апаратом Верховної Ради України створили Освітній центр ВРУ. Крім того, було розроблено орієнтаційно-тренінгову програму «Основи громадянської парламентської освіти», що пропонується парламентарям, членам їхніх команд і працівникам Апарату Верховної Ради України в роботі щодо відкритості та прозорості органів державної влади та налагодження комунікацій між громадськістю і парламентом.

Програма РАДА також підготувала низку цікавих відео- та серію онлайн-/друкованих матеріалів про український парламентаризм, можливості успішно взаємодіяти з Верховною Радою та окремими народними депутатами. Усі ці матеріали у вільному доступі на сайті програми⁴.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГРОМАДЯНСЬКА ПАРЛАМЕНТСЬКА ПРОСВІТА»

Необхідність у формуванні та розвитку понятійно-категоріального апарату будь-якої сфери діяльності чи наукової галузі, в т.ч. й громадянської освіти, виникає у зв'язку зі змінами, що відбуваються в політичному, соціально-економічному, культурному житті суспільства.

Аналізуючи мету, завдання та очікувані результати громадянської освіти, які зазначені у Концепції розвитку громадянської освіти в Україні⁵, можна стверджувати про доцільність виокремлення одного із її напрямків, а саме громадянської парламентської просвіти.

Оскільки визначення терміну «громадянська парламентська освіта» ще не склалося, а тлумачення поняття в українському соціумі не є усталеним, вважаємо за доцільне для формування спільного розуміння запропонувати авторську дефініцію.

Громадянська парламентська просвіта є складовою громадянської освіти; це система просвітницьких заходів формальної та неформальної громадянської освіти, що націлені на розвиток обізнаності громадян щодо устрою та функціонування парламентаризму в Україні, механізмів взаємодії та впливу громадян на діяльність парламенту та народних депутатів, посилення спроможності громадян до ефективної політичної участі у прийнятті рішень щодо вирішення

Концепція розвитку громадянської освіти в Україні визначає такі стратегічні напрями громадянської освіти:

- *правова освіта громадян, зокрема в частині розуміння та вміння реалізовувати власні конституційні права та обов'язки;*
- *посилення здатності брати участь у суспільному житті та використовувати можливості впливу на процеси прийняття рішень на всеукраїнському та місцевому рівні (реалізація права на участь).*

⁴ Сайт Програми USAID РАДА. Режим доступу: <https://www.radaprogram.org/>

⁵ Концепція розвитку громадянської освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p>

суспільно-політичних питань, а також формування відповідального ставлення до своїх громадянських прав й обов'язків, пов'язаних з участю на державному та місцевому рівнях.

Протягом тривалого часу на рівні загальної середньої освіти громадянська парламентська просвіта здійснювалася за рахунок викладання у 9-10-х класах навчального предмету «Правознавство». Нині у 10-х класах введений предмет «Громадянська освіта», у 7-8-х класах є курси за вибором, зокрема «Живи за правилами» та «Вчимося бути громадянами», що посилюють, однак не забезпечують повністю потреби у громадянській парламентській просвіті учнівської молоді.

Зміни, що відбулися у ставленні до актуальності громадянської парламентської просвіти на рівні загальної середньої освіти, відображені у впровадженні наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» та оновленні підходів до її здійснення. Так, знаннєвий підхід до громадянської освіти поступово послаблює свої позиції, поступаючись місцем задекларованому в Концепції Нової української школи компетентнісному підходу.

Нові сучасні формати громадянської парламентської просвіти стають можливими завдяки реалізації компетентнісного підходу, а також визначених у Концепції розвитку громадянської освіти підходів, зокрема, наскрізного та поступального підходу і «навчання через участь», тобто партисипацію.

ПАРТИСИПАЦІЯ ЯК ПРОЯВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ

Для утвердження демократії як універсального принципу організації суспільного життя в Україні потрібні як інструменти, гарантовані владою, так і компетентності громадян, які дозволяють їм користуватися своїми правами та можливостями участі у політичному житті та прийнятті рішень. Повноцінне функціонування демократичних держав передбачає не лише забезпечення вільних виборів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а й постійну широку участь громадян у суспільно-політичних процесах, тобто громадянську партисипацію⁶.

Скористаємося визначенням партисипації, яке наводиться в посібнику⁷.

Учасницьке прийняття рішень може бути застосоване в будь-якій сфері соціальної активності, включаючи економіку, політику, управління, культуру та сім'ю⁸.

Розглядаючи партисипацію як прояв громадянської свідомості та демократичного громадянства, виокремлюють її певні види, зокрема такі як соціальна, проектна та політична партисипація⁹.

З огляду на суспільно-політичні процеси, що нині відбуваються в Україні, зокрема пов'язані з реформою децентралізації та парламентською реформою, особливої уваги потребує розвиток політичної партисипації громадян через посилення громадянської політичної просвіти.

Партисипація

(з англ. to participate – бути частиною чогось, брати участь) – визначення із соціальних наук, яке розглядається як форма участі або залученості громадян у формування політики і прийняття рішень у ключових сферах, які впливають на їх життя.

⁶ Громадянство та партисипація // «КОМПАС» Посібник з освіти в галузі прав людини за участі молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.coe.int/ru/web/compass/citizenship-and-participation>

⁷ Посилення ролі молодого покоління у процесах прийняття політичних рішень / Я. Мінкін, Ю. Любич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stan.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/strengthening-the-role-of-new-generation-in-decision-making-process.pdf> с.15

⁸ Партисипативний підхід та практики на рівні громади. Посібник для громадських активістів та всіх зацікавлених / О. Левченко, Н. Величко, Л. Ковшун. – Х., 2018 – 52 с., с.4

⁹ Посилення ролі молодого покоління у процесах прийняття політичних рішень / Я. Мінкін, Ю. Любич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stan.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/strengthening-the-role-of-new-generation-in-decision-making-process.pdf> с.12

ПОЛІТИЧНА ПАРТИСИПАЦІЯ

Політична партисипація громадян визначається як правомірні дії громадян, які більшою чи меншою мірою мають на меті обирати представників влади та/або впливати на їх дії, тобто участь у процесі формулювання, перетворення та впровадження публічної політики¹⁰.

Політична партисипація здійснюється завдяки участі у виборах, кампаніях, лобюванні та протестах і переважно асоціюється з представницькою демократією та опосередкованою партисипацією.

У Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки обґрунтовано необхідність створення державою сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, різноманітних форм демократії участі, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування та визначено механізми партисипації¹¹.

У даному контексті на ефективність використання громадянами партисипативних практик демократії значно впливає рівень сформованості громадянської культури. Складовими громадянської культури є громадянська освіченість, компетентність, активність, зрілість, досвід громадської діяльності¹².

¹⁰ Посилення ролі молодого покоління у процесах прийняття політичних рішень / Я. Мінкін, Ю. Любич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stan.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/strengthening-the-role-of-new-generation-in-decision-making-process.pdf> с.13

¹¹ Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n25>

¹² Эрмэ Г. Культура и демократия / Пер. с франц. – М.: «Прогресс», «Экспорт», 1994. – 192 с., с. 11

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТИСИПАЦІЇ

Роль громадянської освіти як потужної соціокультурної технології, що впливає на сталий демократичний розвиток держав, визнана на рівні найвпливовіших міжнародних організацій світу.

Переглянута Європейська хартія про участь молоді у місцевому та регіональному житті (2003) визначає: «Участь у демократичному житті будь-якої спільноти не зводиться до голосування або висунення кандидатів на виборах, хоча й це вельми важливо. Участь та активна громадянська позиція передбачають наявність прав, засобів, простору і можливостей, а де необхідно – підтримку, щоб брати участь і впливати на рішення, а також брати участь в акціях і заходах з тим, щоб сприяти побудові кращого суспільства»¹³.

Вищезазначений документ містить рекомендації для органів влади та місцевого самоврядування щодо здійснення розвиваючого навчання участі молоді засобами формальної і неформальної освіти для запобігання залучення молоді до участі у соціально-політичних процесах виключно у символічний спосіб, акцентуючи увагу на домінуючій ролі школи у житті молодих людей. Це ще раз підтверджує потребу ширшого впровадження в заклади освіти громадянської парламентської просвіти.

Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини (2010) акцентує увагу на цінностях демократії та верховенстві права й пропагує навчально-методичну модель освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини, оснований на трьох принципах навчання «ПРО»,

Громадянські компетентності разом із соціальними включені до восьми основних компетентностей для навчання протягом усього життя відповідно до Рекомендації 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18 грудня 2006 року.

¹³ Переглянута Європейська хартія про участь молоді у місцевому та регіональному житті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/168071b58f, c.5>

«ЧЕРЕЗ», «ДЛЯ» демократії та прав людини¹⁴. Розглядаючи політику як процес визначення політичних проблем під час спірного обговорення питання, що стоїть на порядку денному, знаходження рішення та його реалізації, освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини ставить за мету навчання

Держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина.

Закон України «Про освіту», Ст.5

і залучення молодих громадян до участі у житті суспільства. Це стає можливим завдяки здійсненню партисипативного навчання, тобто «навчання через участь», на трьох рівнях (клас, школа, громада) і формуванню компетентності у трьох вимірах:

- у політичному аналізі та судженні,
- навичках,
- вживанні заходів і політичній участі,

а також розвитку соціально-особистісної компетентності¹⁵.

Актуальність формування громадянської компетентності, що визначається як динамічна комбінація знань, особистих і соціальних навичок, цінностей і ставлень, що дозволяють людині активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою

розвитку демократичного суспільства, зазначені в ключових нормативно-законодавчих актах України в галузі освіти.

На рівні загальної середньої освіти правовою підставою для формування громадянських компетентностей є стаття 12 Закону України «Про освіту». У статті визначено 12 ключових компетентностей, зокрема громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, що відповідають меті та принципам освіти, і додатково – наскрізні вміння, зокрема критичне мислення.

Концепція реалізації державної політики в сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року визначає, що до соціальної та громадянської компетентності належать усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі; уміння працювати з іншими на результат, попереджати й розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; повага до закону, дотримання прав людини та підтримка соціокультурного різноманіття¹⁶.

Відповідно до Концепції розвитку громадянської освіти в Україні основними стратегічними напрямками громадянської освіти є :

- правова освіта громадян, зокрема в частині розуміння та вміння реалізовувати власні конституційні права та обов'язки;
- посилення здатності брати участь у суспільному житті та використовувати можливості впливу на процеси прийняття рішень на всеукраїнському та місцевому рівні (реалізація права на участь).

Громадянська освіта має охоплювати всі види освіти (формальну, неформальну, інформальну), а також всі складники освіти, всі рівні освіти і всі вікові групи громадян¹⁷.

Зазначені документи надають нормативну базу та визначають концептуальні засади й методичні підходи для активного впровадження громадянської освіти та парламентської просвіти як її невіддільної складової в освітній простір української школи.

¹⁴ Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/16806b93be>

¹⁵ Навчаємо демократії: Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для вчителів / Р. Голлоб, П. Крапф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер; ред. Р. Голлоб, П. Крапф, В. Вайдінгер: Пер. з англ. та адапт. Л.І. Парашенко. – К.: Основа, 2012. – Т.1. – 164 с., с. 37

¹⁶ Концепція ... «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#n8>

¹⁷ Концепція розвитку громадянської освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80>

НОВІ ФОРМАТИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ

Впровадження громадянської парламентської просвіти для дітей і молоді в Україні потребує значної організаційної та методичної підтримки. Важливу роль у цьому напрямку, як вже зазначалося вище, відіграє Освітній центр Верховної Ради України. На разі це потужний та ефективний центр розроблення і впровадження громадянської парламентської просвіти.

Напрацювання Освітнього центру можуть бути використані в роботі з дітьми й молоддю в освітньому процесі закладів як формальної, так і неформальної освіти. Відтак на разі Освітній центр розробляє стратегію і механізми проведення інформаційно-просвітницьких заходів не лише в приміщенні Верховної Ради, але й в регіонах. Для цього він налагоджує партнерські стосунки з обласними та районними адміністраціями та місцевими радами, регіональними та місцевими неурядовими організаціями, що працюють у сфері громадянської парламентської просвіти.

Одним з перспективних напрямків розширення діяльності Освітнього центру в регіонах є сприяння у створенні осередків парламентської просвіти в закладах освіти.

МЕРЕЖА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ПРОСВІТНИЦЬКИХ ОСЕРЕДКІВ ДЛЯ ШКОЛЯРІВ

Ініціатива запровадження такого формату реалізації громадянської парламентської просвіти як парламентські просвітницькі осередки для школярів належить громадській організації «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики». Агенція має успішний досвід впровадження проекту з громадянського виховання та політичної просвіти дітей і молоді молодших 18 років «М18: Ми можемо більше!». Проект М18 започаткував в Україні кілька нових форматів політичної просвіти, зокрема проведення Виборів М18 для дітей і молоді, які

відбуваються як моделювання справжніх виборів різного рівня, Київського та регіональних молодіжних форумів М18 як майданчиків для політичних діалогів і взаємодії дітей і політиків тощо. Створена й активно працює Всеукраїнська мережа закладів та організацій М18, які сприяють реалізації дитячих партисипативних проектів і заходів з політичної просвіти¹⁸.

Зростаюча актуальність підготовки молодого покоління як активних і політично обізнаних громадян – майбутніх виборців стала підставою для ініціювання Агенцією нового проекту «Створення мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів молодшої та середньої школи». Основна мета діяльності таких

осередків полягає у здійсненні комплексу освітніх заходів для підвищення рівня обізнаності школярів про парламентаризм, роль і функції Верховної Ради України й народних депутатів і формування громадянської компетентності учнів початкової, середньої та старшої школи. Ще одним завданням є поширення використання та інтеграція в освітні програми закладів освіти методичних і дидактичних напрацювань з громадянської парламентської просвіти, створених в Освітньому центрі Верховної Ради України чи іншими інституціями, в т.ч. Агенцією розвитку освітньої політики.

Проект «Створення мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів» реалізується Агенцією розвитку освітньої політики в межах Програми USAID «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво», що виконується Фондом Східна Європа.

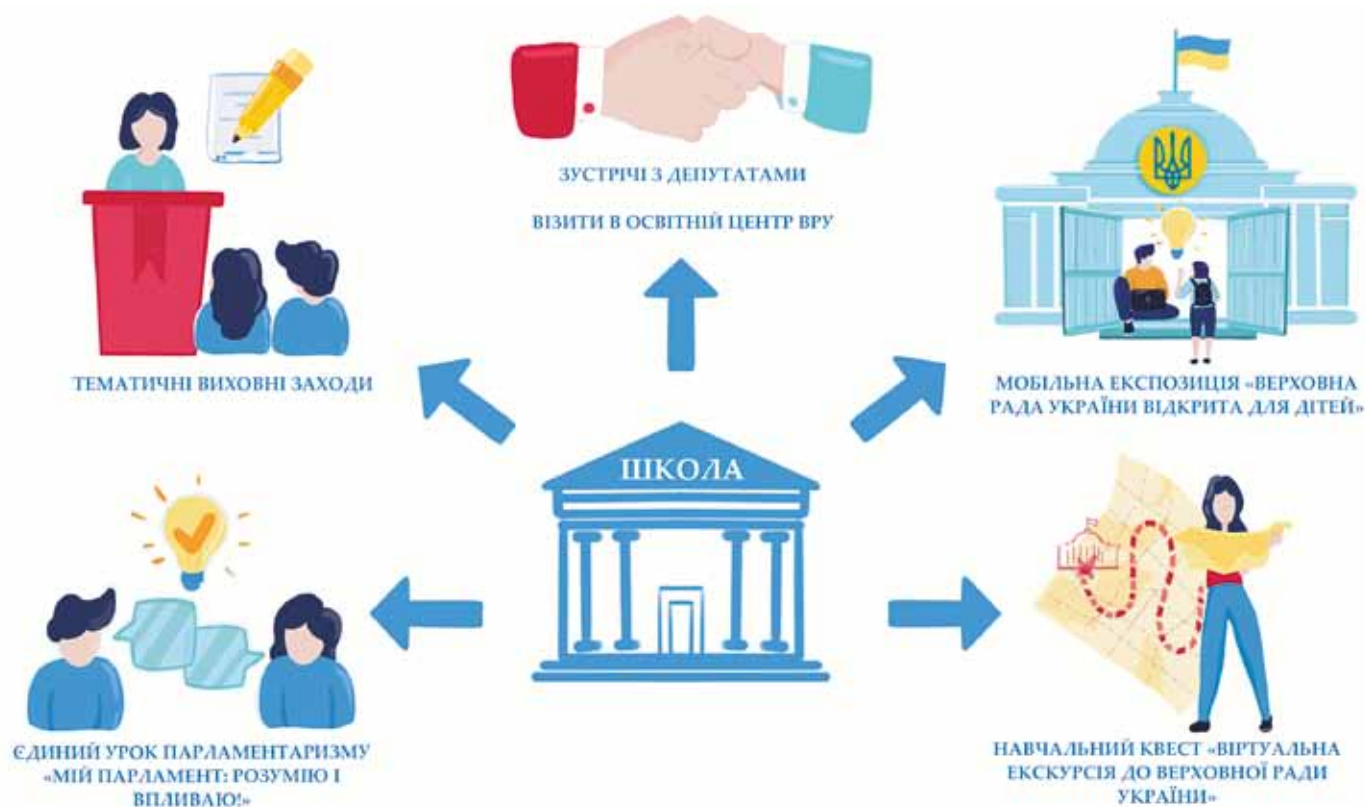
¹⁸ Про М18 в Україні детальніше на сайті www.m18.org.ua

Проектом передбачається:

- створення пілотної мережі з 5-ти інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів молодшої та середньої школи в регіонах України;
- створення пакету навчально-методичних матеріалів з громадянської парламентської просвіти для роботи з дітьми та молоддю в системі формальної та неформальної освіти;
- проведення тренінгів для освітян, помічників народних депутатів, представників громадських організацій щодо громадянської парламентської просвіти дітей і молоді.

Осередки можуть бути створені на базі закладів освіти, які вже активно займаються громадянською освітою учнів, або які мають бажання й ресурсний потенціал для такої активності. Також осередки можуть створюватися на базі установ і неурядових організацій, що діють у сфері неформальної громадянської освіти дітей і молоді, за їхньою ініціативою. Передбачається, що заклади освіти для отримання статусу парламентського просвітницького осередку мають виконувати певну програму дій і забезпечувати її ресурсно. Зокрема, це проведення уроків парламентаризму та тематичних квестів для учнів початкової, середньої та старшої школи, інших освітніх заходів впродовж навчального року, що передбачають зустрічі з народними обранцями, тематичні дебати тощо. Має бути розгорнута постійно діюча інформаційна експозиція «Верховна Рада України відкрита для дітей». Важливим напрямком у роботі осередків має бути підтримуюча робота з лідерами шкільних парламентів і проведення окремих тренінгів для вчителів. Функції координатора осередку можуть виконувати як учителі (наприклад, історії, правознавства, громадянської освіти тощо), так і члени адміністрації школи.

Основні напрямки діяльності школи як парламентського просвітницького центру зображено на рисунку:

При плануванні й проведенні всіх освітніх заходів в інтерактивних парламентських просвітницьких осередках мають враховуватися такі компоненти формування громадянської компетентності та обізнаності в сфері парламентаризму^{19, 20, 21}, як:

<p>Знання та критичне розуміння</p>	<ul style="list-style-type: none"> • знання та критичне розуміння державного устрою, державного управління у всіх сферах суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівні; • знання та критичне розуміння прав та обов'язків громадян у демократичному суспільстві; • знання та критичне розуміння політичних понять і термінів у сфері парламентаризму; • знання та критичне розуміння конституційного статусу, компетенції структури Верховної Ради України та її повноважень; • знання та критичне розуміння порядку роботи Верховної Ради України, стадій законодавчого процесу, принципів, етапів і процедури виборчого процесу; • знання та критичне розуміння правового статусу народного депутата України, його прав та обов'язків; • знання та критичне розуміння сутності політики як процесу, через який спільнота людей з різними точками зору та інтересами досягає колективних рішень про шляхи організації їхнього спільного життя; • знання та критичне розуміння понять відповідальності, уповноваження, делегування влади та функції представництва групи людей однією особою; • знання та критичне розуміння механізмів участі в суспільному, суспільно-політичному та державному житті; • знання та критичне розуміння форм політичної партисипації задля впливу на прийняття рішень у Верховній Раді України та діяльності народного депутата України; • знання та критичне розуміння етапів у процесі прийняття політичних рішень, протягом яких громадяни можуть втручатися та пливати (етапи до та після прийняття рішення).
<p>Навички та вміння</p>	<ul style="list-style-type: none"> • здатність аналізувати статті розділу IV Конституції України та інші законодавчо-нормативні документи в сфері парламентаризму; • здатність аналізувати та обговорювати політичні події, проблеми й протиріччя, а також питання, що стосуються економічного та соціального розвитку через розгляд об'єктів і цінностей; • навички пошуку та усвідомлення інформації, використання медіа та комунікації для участі в публічних дискусіях і процесах прийняття рішень; • здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;

¹⁹ Концепція розвитку громадянської освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p>

²⁰ Навчаємо демократії: Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для вчителів / Р.Голлоб, П.Крапф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер; ред. Р.Голлоб, П.Крапф, В. Вайдінгер: Пер. з англ. та адапт. Л.І.Парашенко. – К.: Основа, 2012. – Т.1. – с. 36-39

²¹ Зростаємо в демократії: Плани уроків для початкового рівня з питань демократичного громадянства та прав людини / Р.Голлоб, П.Крапф, В.Вайдінгер. – Пер. з англ. та адапт. О.В. Овчарук; заг. ред. Укр. версії: Н.Г. Протасова. – К.: Основа, 2012. – Т.2 – с. 13-15

Навички та вміння	<ul style="list-style-type: none"> • навички роботи в групі та прийняття рішення в групі для досягнення спільних цілей; • здатність брати участь у переговорах і компромісах; • здатність до соціальної комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання проблем спільнот різного рівня; • здатність оцінювати можливості й обмеження у політичній участі та робити свідомий вибір власного курсу дій; • навички участі в проведенні різних демократичних процедур і різних демократичних способів прийняття рішень; • здатність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції, якщо вони не порушують права та гідність інших осіб; • здатність публічно висловлювати судження, ціннісні орієнтації та інтереси в рамках правил і законів; • навички представлення та аргументування власних поглядів; • навички аналізу результатів навчального процесу та діяльності.
Ціннісне ставлення	<ul style="list-style-type: none"> • повага до людської гідності, прав людини й прав громадянина; • визнання цінності свідомого вибору під час прийняття рішень; • прийняття необхідності йти на компроміс і прийняття невизначеності; • визнання цінності громадянської відповідальності та партисипації; • визнання цінності демократії та демократичних інституцій; • відповідальне ставлення до своїх громадянських прав та обов'язків, пов'язаних з участю в суспільно-політичному житті.

Очікуваними результатами проєкту «Створення мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів молодшої та середньої школи» є:

- підвищення потенціалу освітян, представників освітніх громадських організацій, помічників народних депутатів щодо громадянської парламентської просвіти учнів молодшої, середньої та старшої школи;
- впровадження проведення уроків парламентаризму в освітній процес початкової, середньої та старшої школи;
- розвиток обізнаності дітей і молоді щодо устрою та функціонування парламентаризму в Україні, механізмів взаємодії та впливу громадян на діяльність парламенту і народних депутатів;
- підвищення довіри до українського парламенту серед дітей і молоді як майбутніх виборців;
- формування у дітей і молоді поваги до демократичних інституцій;
- використання напрацьованих навчально-методичних матеріалів у закладах формальної та неформальної освіти для навчальних і позакласних виховних заходів з громадянської освіти й парламентської просвіти;
- посилення спроможності народних депутатів до діалогів з дітьми про парламентаризм;
- поширення інформації щодо діяльності Освітнього центру Верховної Ради України в регіонах;
- формування мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів молодшої, середньої та старшої школи в усіх регіонах України.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ПРОСВІТНИЦЬКИХ ОСЕРЕДКІВ

Інтерактивні парламентські просвітницькі осередки для школярів спрямовують свою діяльність на формування громадянських компетентностей як основного пріоритету освітнього процесу. Відтак робота осередків ґрунтується на реалізації ключових підходів і принципів компетентнісного навчання та має бути:

- добровільною;
- доступною кожному;
- мати організований процес задля навчальних цілей;
- основою на участі учасників;
- особистісно-орієнтованою;
- навчаючою життєвим навичкам і здійснюючою підготовку до активної громадянської позиції;
- заснованою на індивідуальному та груповому навчанні з колективним підходом;
- цілісною та зорієнтованою на процес;
- заснованою на досвіді та діяльності;
- організованою на основі потреб учасників²².

Для забезпечення ефективної діяльності інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для школярів створено навчально-методичний комплекс, що включає цей посібник, навчальні плакати «Як працює Верховна Рада України», «Мій Парламент: розумію і впливаю!», банери для мобільної виставки «Верховна Рада України відкрита для дітей».

Цей посібник «Мій Парламент: розумію і впливаю» укладений за методологією інтерактивного конструктивістського підходу до навчання, що пропонує освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини.

Відповідно до цього підходу учні мають навчитися брати участь у демократичному суспільстві як громадяни завдяки розвитку компетентності політичного аналізу та судження при вирішенні політичних проблем і питань, компетентності участі в процесах прийняття політичних рішень та оволодінню низкою методичних навичок²³. Розглядаючи конструктивізм як парадигму демократичного прийняття рішень і розвитку компетентностей, враховуючи три виміри освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини (когнітивний, партисипативний і культурний)²⁴, під час розробки посібника були дотримані такі принципи:

- критичне осмислення через політичний аналіз і судження й інтеграція знань учнів у сфері парламентаризму;
- поєднання теоретичних знань у сфері парламентаризму та демократичних ціннісних орієнтацій з практичними навичками у прийнятті демократичних рішень і дій;
- системність і послідовне нарощування обсягу знань у сфері парламентаризму на рівні початкової, середньої та старшої школи;
- поступальність і відносна завершеність знань у сфері парламентаризму на рівні загальної середньої школи;
- автентичність та особистісна значимість досліджуваного матеріалу в сфері парламентаризму з урахуванням вікових особливостей учнів;
- акцентування на емоційній залученості учнів і релевантності опрацьованого матеріалу в сфері парламентаризму.

²² Неформальна освіта // «КОМПАС» Посібник з освіти в галузі прав людини за участі молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.coe.int/ru/web/compass/approaches-to-human-rights-education-in-compass>

²³ Беремо участь у демократії: плани уроків з ОДГ/ОПЛ для старших класів середньої школи / Р.Голлоб, П.Крапф, В. Вайдінгер; пер. з англ. та адапт. Л.І.Парашенко, Ю.О.Молчанової; заг. ред. Укр. версії: Н.Г.Протасова. – К.: Основа, 2018. – Т. 4. – 296 с., с.19

²⁴ Беремо участь у демократії: плани уроків з ОДГ/ОПЛ для старших класів середньої школи / Р.Голлоб, П.Крапф, В. Вайдінгер; пер. з англ. та адапт. Л.І.Парашенко, Ю.О.Молчанової; заг. ред. Укр. версії: Н.Г.Протасова. – К.: Основа, 2018. – Т. 4. – 296 с., с.7-10

У даному посібнику пропонуються навчально-методичні розробки інтерактивних форм навчальних заходів з громадянської парламентської просвіти (уроки, навчальні квести та вправи) для широкої учнівської аудиторії: учнів початкової, середньої та старшої школи.

Відтак основним принципом усіх навчально-методичних розробок є підтримка активного навчання, а саме діяльності учнів як активного процесу досягнення, а не пасивного процесу слухання²⁵.

Навчально-методичні розробки, представлені в посібнику, передбачають активну співпрацю усіх учасників освітнього процесу протягом проведення навчальних заходів завдяки використанню особливих форм навчання освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини й інтерактивних технологій для їх здійснення:

- форми індуктивного навчання – полягає в постановці перед учнями конкретних ситуативних завдань і заохоченні їх до узагальнення, замість методів навчання, які починаються з абстрактних понять;
- форми активного навчання – навчання через дію, а не лише через виклад матеріалу;
- форми релевантного навчання – форма, в якій освітня діяльність зосереджується навколо подій реального життя школи, міста або зовнішнього світу;
- співробітництво – передбачає роботу в групах і спільне навчання;
- форми інтерактивного навчання – навчання через дискусії та дебати;
- форми критичного навчання – передбачає розвиток в учнів самостійного мислення і вміння вести полеміку;
- форми участі – передбачає надання учням можливості робити внесок до власного навчання, наприклад, через розвиток тем дискусій, дослідження, самостійне оцінювання рівня власних знань і знань інших учнів²⁶.

Усі запропоновані в посібнику навчально-методичні розробки мають єдину структуру, містять рекомендації щодо того, як організовувати взаємодію учасників під час їх проведення, детальний опис навчальних кроків, а також передбачають варіації залежно від конкретної мети чи потреб, а також можливостей учителя та учнів.

Для інформаційного забезпечення діяльності інтерактивних просвітницьких парламентських осередків на базі шкіл, крім посібника, були розроблені також плакати та банери, які можна розглядати як цілісний навчально-методичний комплект для громадянської парламентської просвіти.

Особливістю інформаційного наповнення плакатів і банерів є широке використання QR-кодів із посиланням на відеофільми про діяльність парламенту, швидкий перехід на сайт Освітнього центру та Верховної Ради України.

Чому QR-коди та як ними користуватися

Зображення із загадковими чорними квадратами на інформаційних плакатах і банерах напевно привернуть увагу й розпалять цікавість учнів. Вони вже знають, що це не таємничий шифр, а посилання на якусь корисну інформацію.

Інтерактивне навчання, на відміну від традиційного, є більш стимулюючим і мотивуючим, що дає учням можливість зробити власний внесок в організацію освітнього процесу та отримати більш осмислені освітні результати.

²⁵ Зростаємо в демократії: Плани уроків для початкового рівня з питань демократичного громадянства та прав людини / Р.Голлоб, П.Крапф, В.Вайдінгер. – Пер. з англ. та адапт. О.В. Овчарук; заг. ред. Укр. версії: Н.Г. Протасова. – К.: Основа, 2012. – Т. 2 – 164 с.

²⁶ Навчаємо демократії: Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для вчителів / Р.Голлоб, П.Крапф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер; ред. Р.Голлоб, П.Крапф, В. Вайдінгер: Пер. з англ. та адапт. Л.І.Паращенко. – К.: Основа, 2012. – Т. 1. – 164 с., с.127

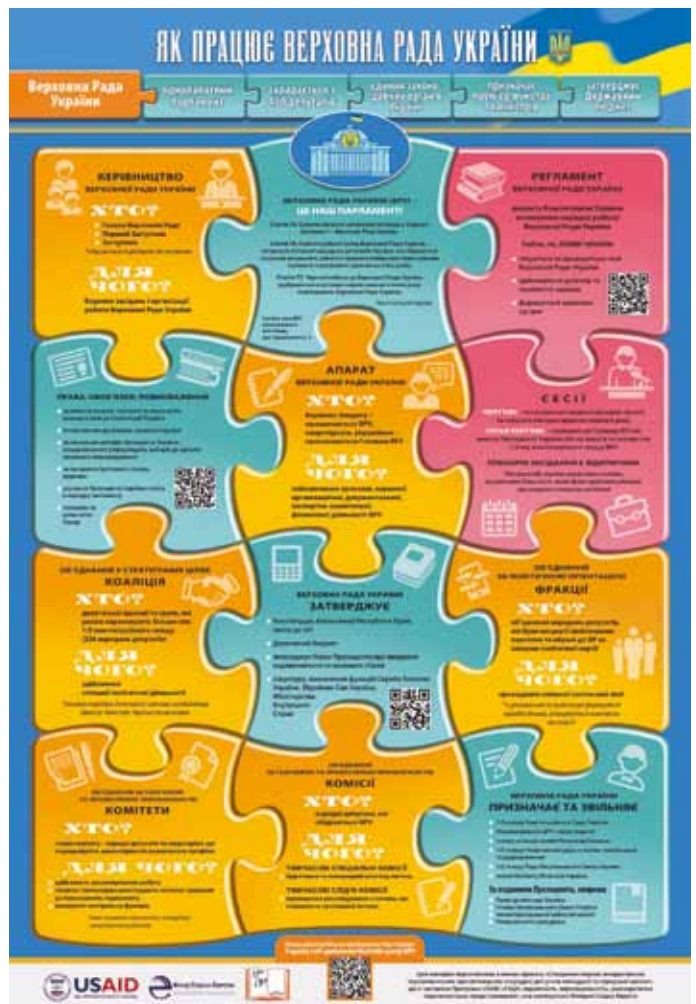
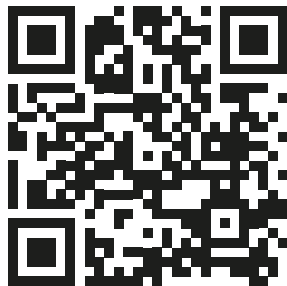
QR-код (з англ. *quick response code*) – використовується вже майже 30 років завдяки японській компанії Denso Wave, яка віднайшла простий спосіб передавати значні обсяги інформації через просте сканування.

Для зчитування QR-коду з плакатів чи банерів на мобільному пристрої, зокрема смартфоні, потрібна фотокамера та спеціальний додаток для читання шифру. Наприклад, додатки Сканер QR і штрих-кодів, або QR Droid для Android, QR Reader for iPhone для iOS, які легко можна завантажити на свій смартфон через Інтернет.

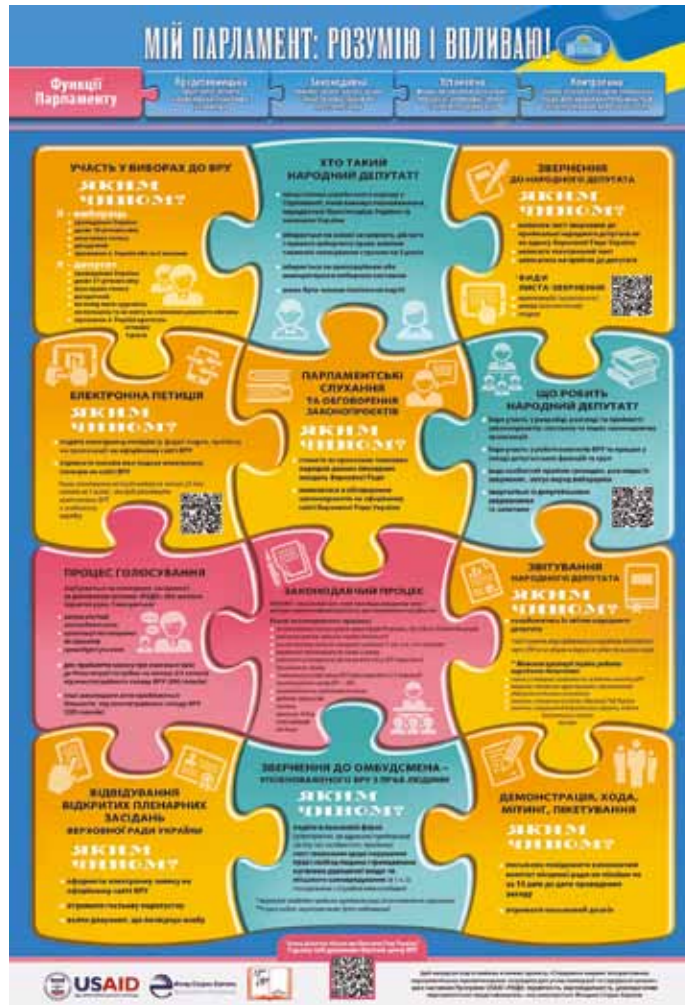
Щоб додаток коректно розшифрував QR-код, необхідно добре освітлення, код повинен цілком потрапляти в камеру, а сам пристрій – бути максимально нерухомим. Спробуйте і дізнаєтеся, що приховано за наведеними нижче кодами.

Використання QR-кодів сприятиме підвищенню мотивації та розвитку цифрової грамотності в учнів різного віку.

Інформаційний плакат «Як працює Верховна Рада України» допоможе дітям і дорослим цілісно сприйняти інформацію про те, яким чином побудована та як працює головна демократична інституція держави – Верховна Рада України. На QR-кодах даються посилання на навчальні відео «Як працює парламент?», «Розумій свій Парламент і контролюй його. Функції Верховної Ради» та перехід на сайт парламенту <https://rada.gov.ua/>.

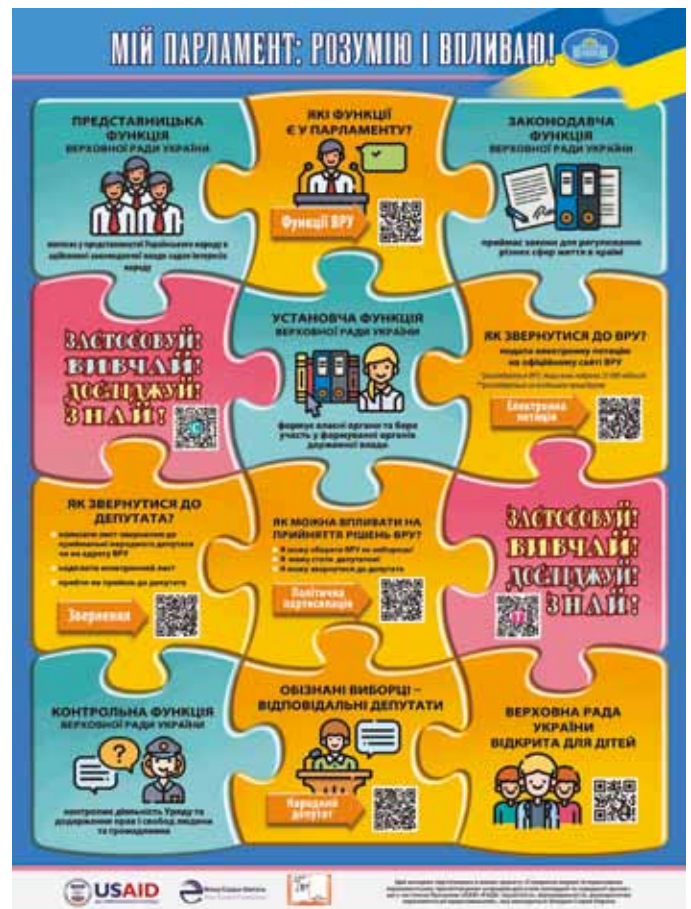
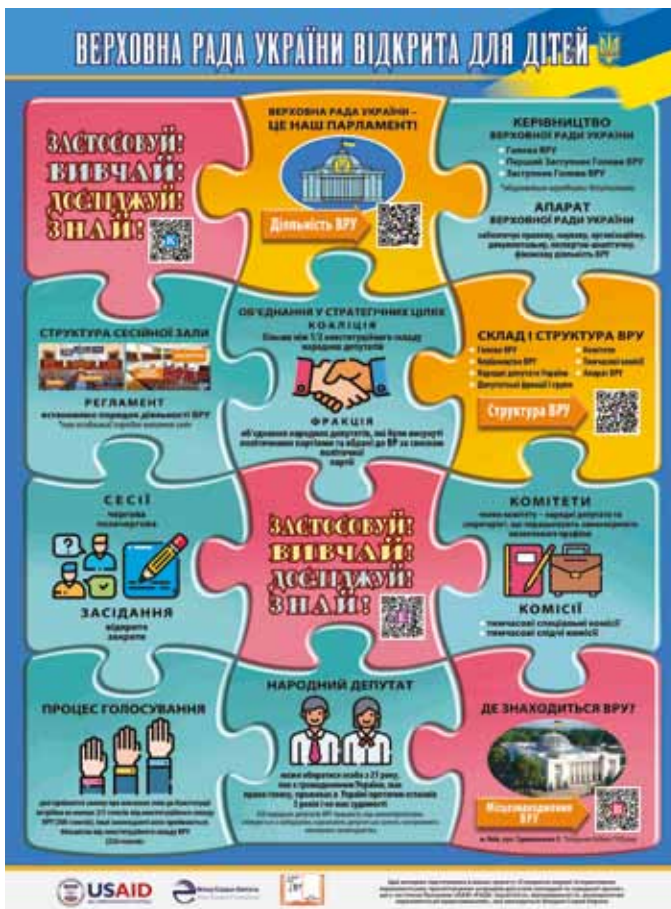
Інформаційний плакат «Мій Парламент: розумію і впливаю!» сприятиме кращому усвідомленню школярами, що їх голос і думка як громадян є важливими, та розумінню механізмів громадянської участі (партисипації) і того, яким чином можна відстоювати свої інтереси й впливати на прийняття рішень у парламенті. На QR-кодах надані посилання на навчальні відео «Звернення до народного депутата України», «Електронні петиції – це просто», «Користуйся депутатом правильно! Відеопідказка для активних громадян» та сайт Освітнього центру ВРУ.

Інтерактивна експозиція «Верховна Рада України відкрита для дітей».

Експозиція складається із двох банерів про структуру та діяльність парламенту, що можуть бути розміщені в холі, бібліотеці чи актовій залі школи. Експозиція має вагоме змістове наповнення, а наявність QR-кодів на зображеннях робить її досить мобільною та багатофункціональною. Зокрема, передбачається використання експозиції для проведення з учнями інтерактивного уроку парламентаризму в формі квесту «Віртуальна екскурсія до Верховної Ради України». На QR-кодах містяться посилання на командні завдання та навчальні відео.

Банери також можна використовувати під час проведення інтерактивних уроків з правознавства, громадянської освіти, позакласних виховних заходів з громадянської парламентської тематики.

Парламентські просвітницькі осередки в своїй діяльності також матимуть можливість використовувати навчальні матеріали, розроблені Освітнім Центром Верховної Ради України, зокрема «Робочий зошит», та інформаційно-навчальні ресурси, розроблені в рамках Програми «USAID РАДА: Підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво».

Перелік цих навчальних матеріалів і ресурсів наведено в додатках до посібника.

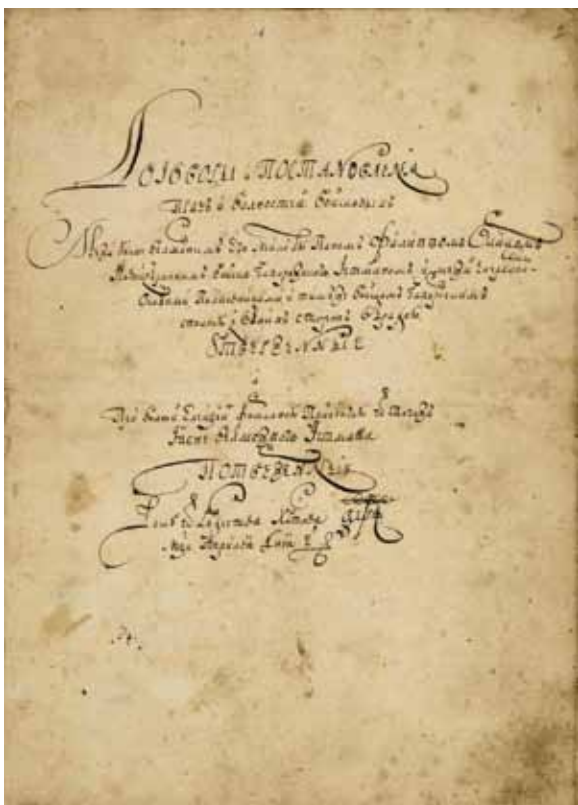
МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ УРОКІВ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ДЛЯ ШКОЛЯРІВ

Уроки парламентаризму – це інтерактивні заняття для учнів різної вікової категорії, які мають на меті сприяти становленню громадянської самосвідомості та формуванню правової і політичної культури школярів. Основні завдання уроку парламентаризму:

- поглибити знання учнів про український парламентаризм, про роль і місце органів законодавчої влади, зокрема Верховної Ради України;
- привернути увагу до парламентської тематики, місця й функцій парламенту в структурі органів державної влади;
- сприяти розумінню ролі парламенту як представницького органу, що втілює інтереси виборців;
- розкрити особливості діяльності народних депутатів і взаємодії з ними;
- сприяти усвідомленню учнями себе як майбутніх виборців.

Урок парламентаризму може проводитися в рамках уроків історії, громадянської освіти, правознавства тощо або виховних годин чи окремих зустрічей з учнями. На уроки з освітньою метою можна запросити народних депутатів або їхніх помічників.

Титульна сторінка Конституції Пилипа Орлика староукраїнською мовою

Проведення уроку можна приурочити одній із пам'ятних подій, зокрема:

- Проголошення Першої Української Конституції – Конституції Пилипа Орлика (5 квітня);
- Набуття повноважень Верховної Ради України І скликання (15 травня);
- Прийняття Конституції незалежної України (28 червня);
- Відзначення Міжнародного дня парламентаризму (30 червня);
- Проголошення Декларації про державний суверенітет України (16 липня);
- Акту проголошення незалежності України (24 серпня);
- Міжнародного дня демократії (15 вересня);
- Виборів до Верховної Ради України (остання неділя жовтня) чи місцевих виборів;
- Всесвітнього Дня Гідності (21 листопада);
- Всеукраїнського тижня права (перший тиждень грудня);
- Дня місцевого самоврядування (7 грудня) та ін.

У цьому посібнику запропоновано розробки двох варіантів уроку парламентаризму для різної вікової групи: учнів початкової, середньої та старшої школи. Вчителі мають можливість самостійно обрати варіант уроку, враховуючи рівень підготовки та обізнаності дітей у класі.

Додатком до уроків є конструктор вправ, проведення яких передбачає більш глибоке розкриття основних тем з вивчення парламентаризму. Теми вправ визначені відповідно до тематичних блоків «Робочого зошита», розробленого Освітнім центром Верховної Ради України. Зокрема, це: «Історія українського парламентаризму», «Робота Верховної Ради України», «Основні функції Верховної Ради України», «Народні депутати України», «Форми роботи народного депутата України». Вправи розраховані для різної вікової категорії учнів і можуть бути адаптовані до конкретних умов і потреб освітнього процесу.

Під час проведення уроку парламентаризму та виконання вправ рекомендуємо вчителям чи модераторам дотримуватися етичних принципів викладача освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини.

Зокрема, це такі:

- Принцип відсутності впливу: думка кожного учня є важливою, тому вчитель не має тиснути на будь-якого учня авторитарними твердженнями.
- Принцип нейтральності: вчитель має модерувати обговорення під час уроку, однак не брати в ньому участі та не висловлювати власну суб'єктивну точку зору.
- Принцип суперечливого обговорення: яким би не було суперечливим питання у сфері політики, воно має бути представленим на уроці²⁷.

По завершенню уроків і виконання навчальних вправ учителю пропонується провести обговорення заняття та отримати зворотний зв'язок від учнів. Метод «Вільний мікрофон» є одним із дієвих для проведення такої рефлексії.

Уроки парламентаризму та навчальні вправи з парламентської тематики базуються на підходах інтерактивного навчання, що передбачає активну взаємодію вчителя та учнів завдяки реалізації ключових принципів:

- активності й залученості,
- експерименту й пошуку,
- рівності поглядів,
- довіри та
- зворотного зв'язку.

3.1. УРОК ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ «МІЙ ПАРЛАМЕНТ: РОЗУМІЮ І ВПЛИВАЮ!»

Тема	Як працює Верховна Рада України	
Мета	Ознайомити з структурою та діяльністю Верховної Ради України; поглибити розуміння місця і функцій парламенту у структурі органів державної влади в Україні; розвивати навички представлення та аргументування власних поглядів.	
Очікувані результати		
Учні знатимуть	Учні вмітимуть	Учні усвідомлять
структуру та сфери діяльності парламенту, повноваження Верховної Ради України та народних депутатів України.	описувати статус, структуру, порядок роботи парламенту, права, обов'язки та вимоги до народного депутата України, етапи законодавчого процесу.	значимість парламенту в життєдіяльності нашої держави та важливість свідомого вибору під час прийняття рішень.
Формат	Практичне заняття, віртуальна екскурсія до Верховної Ради України.	
Тривалість	45-60 хв	
Необхідні ресурси	Проектор, комп'ютер для показу відео, аркуш А1, аркуші А5, картки зеленого і червоного кольорів у необхідній кількості, маркер, фломастери, клей-олівець, картки з надписами правил, мікрофон.	

²⁷ Навчаємо демократії: Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для вчителів / Р.Голлоб, П.Крапф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер; ред. Р.Голлоб, П.Крапф, В. Вайдінгер: Пер. з англ. та адапт. Л.І.Парашенко. – К.: Основа, 2012. – Т.1. – 164 с., с.42

ПЕРЕБІГ УРОКУ

Зміст діяльності	Ресурси	Час
ВСТУПНИЙ ЕТАП УРОКУ		
<p><i>Вчитель демонструє конверт із зображенням ВРУ.</i></p> <p>– Я сьогодні вранці отримала лист-запрошення на екскурсію. Як ви гадаєте, на екскурсію до якого місця нас запрошують?</p> <p><i>Учні висловлюють свої передбачення. Вчитель відкриває лист і зачитує:</i></p> <p>– Шановні учні ____ класу! Запрошуємо вас на віртуальну екскурсію до Верховної Ради України.</p> <p>– Цікаве запрошення! А що ви знаєте про Верховну Раду України?</p> <p><i>Учитель лаконічно фіксує відповіді учнів на аркуші А1 або на дошці.</i></p> <p>– Зараз у нас є чудова нагода дізнатися більше про Верховну Раду України. Однак спочатку нам потрібно нагадати правила поведінки.</p> <p><i>Учитель зачитує правила та демонструє картки з відповідними надписами. Учні мають набір карток зеленого і червоного кольорів. На знак згоди дотримуватися правил вони демонструють зелену картку, на знак незгоди – червону. Правила, що отримують більшість голосів учнів, учитель фіксує на дошці.</i></p> <p>– Яких правил нам потрібно дотримуватися під час віртуальної екскурсії для злагодженої спільної роботи?</p> <p>Орієнтовний перелік правил:</p> <ul style="list-style-type: none"> • правило піднятої руки; • правило одного мікрофону; • правило мобільної тиші; • правило викрикування; • правило вільної ноги; • правило додавання; • правило доброзичливості. 	<p>конверт з листом</p> <p>аркуш А1, маркер</p> <p>картки з правилами, картки зеленого і червоного кольорів</p>	<p>5 хв</p>
ОСНОВНИЙ ЕТАП УРОКУ		
<p>1. Віртуальна екскурсія до ВРУ</p> <p><i>Учитель підводить червону риску на аркуші А1 або на дошці під записаними відповідями учнів про ВРУ. По центру аркуша чи дошки вчитель робить надпис: «ВРУ?!».</i></p> <p>– Під час нашої віртуальної екскурсії пропоную вести щоденник спостережень, куди ми зможемо записувати всю нову та цікаву інформацію, яку ми дізнаємося про ВРУ.</p> <p><i>Учитель переглядає разом з учнями відео «Як працює парламент». Перегляд відбувається фрагментарно. Після кожного тематичного фрагменту вчитель проводить опитування і відповіді учнів лаконічно фіксує (можливо, з використанням елементів скрайбінгу) на аркуші А1 чи на дошці (орієнтовний перелік питань додається). По завершенню перегляду відео та його обговорення, вчитель акцентує увагу учнів на записи, зазначаючи обсяг нової інформації, яку учні дізналися про ВРУ:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Чому нам важливо знати цю інформацію? – З ким ви можете поділитися цією інформацією? – З якою метою ви поділитесь цією інформацією? 	<p>аркуш А1, маркер</p> <p>відео «Як працює парламент», інформаційний плакат «Як працює Верховна Рада України»</p>	<p>25 хв</p>
<p>2. Приймальня народного депутата</p> <p>– Коли вам виповниться 18 років, ви зможете брати участь у виборах до ВРУ та обирати народного депутата, який буде представляти ваші інтереси. А коли вам виповниться 21 рік, ви й самі зможете спробувати стати народними депутатами. А поки що пропоную вам відвідати приймальню народного депутата та створити колективне звернення до народних депутатів ВРУ.</p>	<p>аркуші А5, фломастери, клей-олівець, інформаційний плакат «Мій Парламент: розумію і впливаю!»</p>	<p>10 хв</p>

Зміст діяльності	Ресурси	Час
ОСНОВНИЙ ЕТАП УРОКУ		
<p>Учитель роздає учням аркуші А5 і фломастери. На одній стороні аркуша учні мають зробити запис або малюнок як відповідь на питання: «Яке важливе питання мають розглянути народні депутати під час пленарного засідання, щоб щось змінити на краще в нашій державі?».</p> <p>На іншій стороні аркуша учні обводять свою долоньку, в середині якої пишуть своє ім'я та малюють «смайлик», що відповідає їхньому настрою під час заняття. Далі учні озвучують свої побажання до народних депутатів і прикріплюють долоньки довкола аркуша А1 або на дошці з записами про ВРУ, що робилися під час проведення віртуальної екскурсії.</p> <p>– При Верховній Раді України створений і діє Освітній центр. Ось туди ми й надішлемо лист з нашим колективним зверненням до народних депутатів і попросимо їм передати. Верховна Рада України працює для нас, то ж думка кожного з нас є важливою і має бути почутою!</p>		
ПІДСУМКОВИЙ ЕТАП УРОКУ		
<p>Рефлексія «Вільний мікрофон»</p> <p>Учні за власним бажанням, тримаючи мікрофон (або предмет, що його символізує), висловлюють свої враження від уроку:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Я дізнався/дізналася... • Я з'ясував/з'ясувала... • Я навчився/навчилася... • Я зможу використати/застосувати... • Я хотів/хотіла б обговорити... 	мікрофон	5 хв

Додаток 1**ПЕРЕЛІК ОРІЄНТОВНИХ ПИТАНЬ ДО ВІДЕО
«ЯК ПРАЦЮЄ ПАРЛАМЕНТ»**

Учитель забезпечує перегляд або всього відеофільму «Як працює парламент» (час – 22 хв 18 с) або окремих фрагментів по хвиликах:

СТОП-момент (хвилина відео)	Тема	Орієнтовні питання Що нового, цікавого, важливого ви дізналися з цього фрагменту?
3.00	З історії парламентаризму	<ul style="list-style-type: none"> • Що в перекладі з французької означає слово «парламент»? • Скільки років найстаршому парламенту? • Які традиції парламентаризму має Україна? • Яку офіційну назву має український парламент? • Які назви парламенту в різних країнах? • Що об'єднує всі парламенти?
3.50	Структура сесійної зали ВРУ	<ul style="list-style-type: none"> • Де знаходяться місця для преси? • Де знаходяться місця для іноземних дипломатів? • Де знаходяться місця для голови ВРУ, заступників, депутатів, уряду, президента, поважних гостей?

СТОП-момент (хвилина відео)	Тема	Орієнтовні питання Що нового, цікавого, важливого ви дізналися з цього фрагменту?
6.56	Статус та повноваження ВРУ	<ul style="list-style-type: none"> • Скільки людей можна зібрати у ВРУ? • Що уособлює ВРУ? • Як народ керує країною? • Про що мріяли здавна люди? • Які є три гілки влади в державі? • У якому законі написано про відповідальність кожної гілки влади? • Хто і як може потрапити до сесійної зали?
9.08	Виборча система	<ul style="list-style-type: none"> • Скільки всього народних депутатів? • Скільки існує виборчих округів? • Як влаштована мажоритарна система? • Кому належить інших 225 місць? • Як партії потрапляють до ВРУ? • Хто може бути депутатом?
10.44	Установче засідання	<ul style="list-style-type: none"> • Хто і як розпочинає перше засідання? • Що мають підписати депутати? • Як побудований рік ВРУ? • З чого починається сесія?
12.54	Структура ВРУ	<ul style="list-style-type: none"> • Як називаються команди депутатів? • У що об'єднуються депутати? • Яким українським словом можна замінити слово «коаліція»? • Скільки депутатів необхідно для створення коаліції? • Хто пропонує людину на посаду Прем'єр-Міністра? • Що трапиться, якщо депутати не створять коаліцію? • Кого обирають під час I сесії? • Як називають Голову ВРУ? • Що робить Голова ВРУ?
14.05	Комітети ВРУ	<ul style="list-style-type: none"> • За що відповідають комітети? • Що роблять комітети?
15.35	Засідання ВРУ	<ul style="list-style-type: none"> • Яке засідання називається пленарним? • Скільки депутатів необхідно для проведення пленарного засідання? • Скільки депутатів можуть ініціювати закрите засідання? • Чому засідання закриті? • Для чого скликають позачергову сесію?
17.40	Законодавчий процес	<ul style="list-style-type: none"> • Які є етапи підготовки закону? • Скільки разів розглядають законопроект? • Що відбувається під час першого, другого, третього читання? • Хто підписує закон? • Хто має право вето і що воно означає? • Коли закон вважається ухваленим? • Коли закон вступає в дію або набирає чинності?
19.01	Процес голосування	<ul style="list-style-type: none"> • Для чого потрібна система «Рада»? • Для чого необхідні особисті картки? • Що означають кнопки? • Як можна дізнатися результати голосування?
20.16	Регламент ВРУ	<ul style="list-style-type: none"> • Як називається система правил ВРУ? • Що відбувається, коли хтось порушив регламент?
22.18	Функції ВРУ	<ul style="list-style-type: none"> • У чому полягає представницька функція? • У чому полягає законодавча функція? • У чому полягає контрольна функція? • У чому полягає установча функція?

3.2. УРОК ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ДЛЯ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ. ІМІТАЦІЙНА ГРА «МИ – ЗАКОНОТВОРЦІ»

Тема	Закон і процес його створення	
Мета	Зімітувати прийняття закону в сесійній залі Верховної Ради України, ознайомитися із загальною процедурою законодавчого процесу, з'ясувати можливі форми громадянської співучасті та різні групи впливу на Верховну Раду України, вчитись аргументувати власну позицію.	
Очікувані результати		
Учні знатимуть	Учні вмітимуть	Учні усвідомлять
загальний перебіг законодавчого процесу, називатимуть структурні підрозділи Верховної Ради України.	описувати роль і функції Голови Верховної Ради України, секретаріату, народних депутатів, фракцій, журналістів, громадськості, аргументувати власну позицію.	важливість дотримання чіткої процедури прийняття законів, необхідність чіткої аргументації власної позиції.
Формат	Імітаційна гра, практичне заняття.	
Тривалість	45-60 хв	
Необхідні ресурси	Роздруковані додатки 1, 2, 3 у необхідній кількості, маленькі червоні, зелені, жовті картки з розрахунку на кожного учасника, проєктор, комп'ютер для показу відео (за потреби), аркуші А4.	

ПЕРЕБІГ УРОКУ

Зміст діяльності	Ресурси	Час
ВСТУПНИЙ ЕТАП УРОКУ		
<p>– Ви вже, мабуть, багато чули про Верховну Раду України та її функції. А що, на вашу думку, є найважливішим у її діяльності ?</p> <p>– Так, правильно. Це розробка та прийняття законів. Наскільки ви обізнані з цією процедурою?</p> <p>– Зараз перевіримо. Пограємо з вами у «Вірю-Не вірю».</p> <p>Вправа «Вірю-Не вірю»</p> <p>Інструкція: підніміть «зелену картку», якщо погоджуєтесь з твердженням, «червону картку», якщо НЕ погоджуєтесь з твердженням», «жовту картку», якщо утримуєтесь від відповіді.</p> <p>1. Право законодавчої ініціативи належить:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Президентові України. (Так, «зелена»); • народним депутатам. (Так, «зелена»); • Кабінету Міністрів. (Так, «зелена»); • Національному банку України. (Ні, «червона», неправда – Національний банк України). <p>2. Для прийняття Конституції України необхідна більшість голосів від конституційного складу Верховної Ради України, тобто 226. (Ні, «червона», неправда – потрібно не менше ніж 2/3 голосів, тобто 300).</p>	маленькі червоні, зелені, жовті картки	до 5 хв

Зміст діяльності	Ресурси	Час
ВСТУПНИЙ ЕТАП УРОКУ		
<p>3. Для прийняття законів, постанов та інших актів необхідна більшість голосів від конституційного складу Верховної Ради України, тобто 226. (Так, «зелена»).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Закон особисто підписує Голова Верховної Ради України та депутат-автор закону. (Ні, «червона», неправда – депутат-автор не має повноважень підписувати). • Президент України зобов'язаний протягом 15 днів також підписати закон або повернути його зі своїми вмотивованими та сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. (Так, «зелена»). • Верховна Рада може подолати вето Президента, повторно проголосувавши за вже ухвалений закон більшістю голосів від свого конституційного складу, тобто 226. (Ні, «червона», неправда – потрібно не менше ніж 2/3 голосів, тобто 300). • Оприлюднення закону повинно відбуватися через офіційні газети «Голос України», «Урядовий кур'єр», «Офіційний вісник України» та телеканали. (Ні, «червона», неправда – обов'язково лише через перераховані офіційні канали»). • Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом. (Так, «зелена»). <p>Непогані результати!</p>		
<p>Учитель додатково може використати навчальне відео «Як працює парламент».</p> <ul style="list-style-type: none"> – Пропоную вам ще переглянути фрагменти відео «Як працює парламент», щоб чіткіше уявити собі всю законодавчу процедуру. <p>1.2. Перегляд фрагментів відео (увесь фільм триває 22 хв 18 с) по хвиликах: 13:02–15.34 – робота в комітетах; 15:35–18.00 – етапи підготовки та ухвалення закону.</p> <p><i>* Для візуалізації можна роздрукувати додаток 1. Законодавча процедура в Україні.</i></p>	відео «Як працює парламент», додаток 1	до 5 хв
ОСНОВНИЙ ЕТАП УРОКУ: МОДЕЛЮВАННЯ		
<p>1. Розподілення ролей</p> <ul style="list-style-type: none"> – Як бачимо, закон проходить дуже довгий шлях «народження» і тут важлива чіткість і погодження усіх сторін. – Сьогодні нам випав унікальний шанс спробувати себе в ролі законотворця! <p>Додаток 2. Проект закону «Про відміну домашніх завдань у закладах загальної середньої освіти I-III ступенів денної форми навчання». Проведення жеребкування. Знайомство з ролями.</p> <p>Додаток 3. Можливі ролі при проведенні імітаційної гри «Ми – законотворці!»:</p> <ul style="list-style-type: none"> Голова Верховної Ради України Працівник Секретаріату Верховної Ради України (не менше 1 особи) Народний депутат (умовна фракція «Зірочка») (не менше 3 осіб) Народний депутат (умовна фракція «Смайлик») (не менше 3 осіб) Народний депутат (позафракційний) Журналіст (не менше 2 осіб) Представник громадськості (не менше 2 осіб) <p><i>Важливо, щоб усі учні отримали свою роль.</i></p>	додаток 1 «Законодавча процедура в Україні»	2 хв

Зміст діяльності	Ресурси	Час
ОСНОВНИЙ ЕТАП УРОКУ: МОДЕЛЮВАННЯ		
2. Виконання поставлених завдань Учні працюють у групах, імітуючи засідання фракцій і лобювання інтересів у кулуарах.	аркуші А4	до 10 хв
3. Імітація пленарного засідання Верховної Ради України Учні діють відповідно до опису своїх ролей. Учень, який виконує роль Голови Верховної Ради України, організовує загальне обговорення.	маленькі червоні, зелені, жовті картки	до 20 хв
ПІДСУМКОВИЙ ЕТАП УРОКУ		
Учитель проводить обговорення результатів уроку за одним із методів рефлексії (загальне коло, вільний мікрофон тощо). Важливо, щоб під час обговорення імітаційної гри учням ставили такі орієнтовні запитання: <ul style="list-style-type: none"> • Чи вдалося виконати завдання фракції та особисте рольове завдання? Як думаєте, чому? • Як вам було в «чийсь» ролі? З якими завданнями виникли найбільші труднощі? • Закінчіть речення: «Сьогодні я йду із заняття з емоцією...» 		не менше 5 хв

Додаток 1

ЗАКОНОДАВЧА ПРОЦЕДУРА В УКРАЇНІ

При створенні закону у Верховній Раді України відбувається кілька стадій законодавчої процедури:

1. Вияв законодавчої ініціативи:

- розробка проектів законів;
- внесення і відкликання законодавчих пропозицій, законопроектів, поправок (документи законодавчої ініціативи);
- розгляд законодавчих пропозицій, законопроектів, поправок у комітетах Верховної Ради, тимчасових спеціальних комісіях.

2. Обговорення законопроекту під час пленарного засідання

(розгляд законопроектів у трьох читаннях, голосування у 1 читанні та в цілому тощо)

3. Прийняття закону

(мають проголосувати «за» $\frac{1}{2}$ (226) або $\frac{2}{3}$ (300) народних депутатів).

4. Підписання закону:

- протягом **10 днів** – оформлення та візування закону
- протягом **2-5 днів** – підписує Голова Верховної Ради
- протягом **15 днів** – підписує Президент України або накладає **ВЕТО**
 * повернення закону на доопрацювання у випадку, якщо Верховна Рада долає ВЕТО Президента
- протягом **10 днів** – закон підписує Президент України

5. Оприлюднення закону – протягом 10 днів

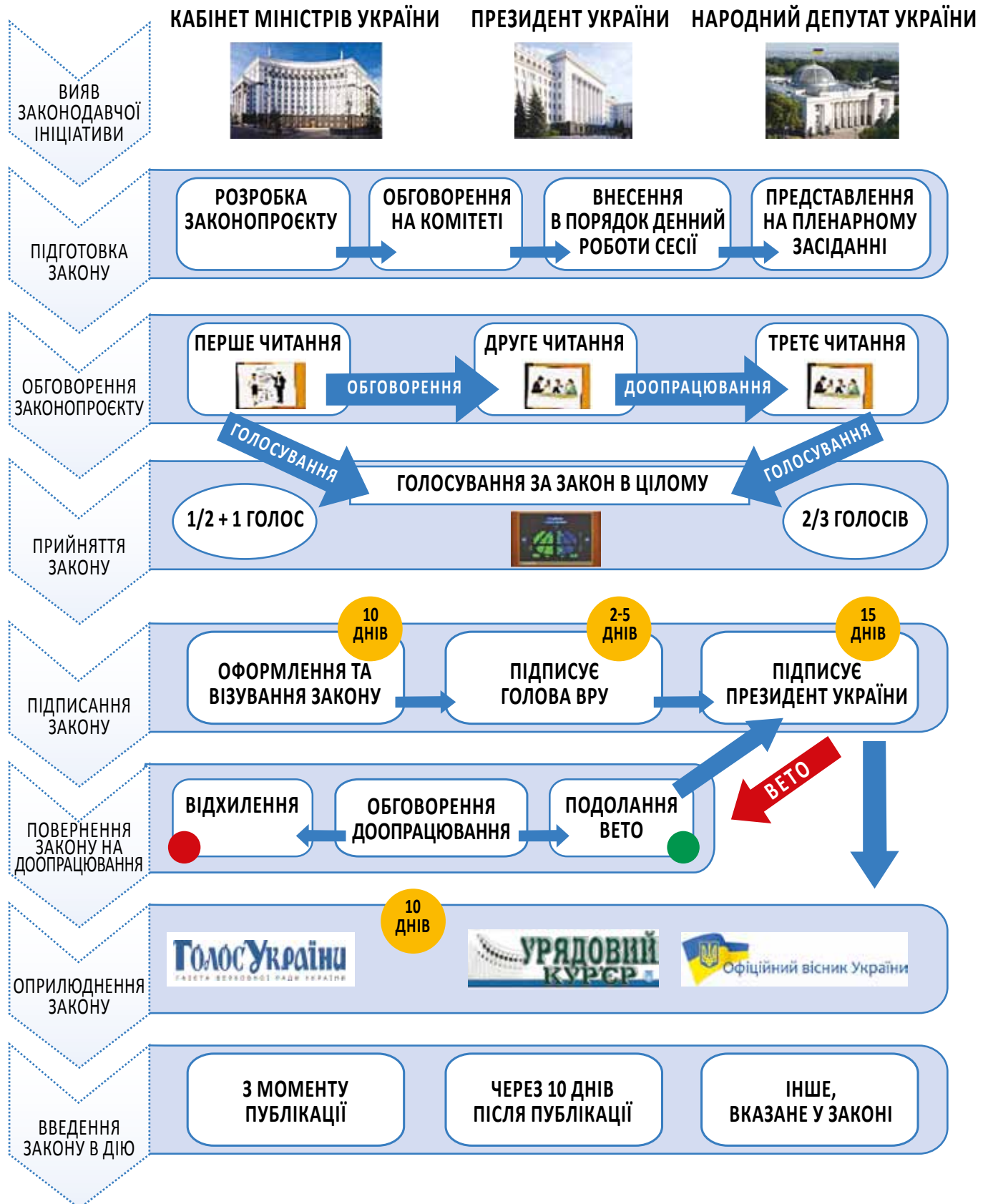
Офіційні газети: «Голос України», «Урядовий кур'єр», «Офіційний вісник України»

6. Введення закону в дію:

- з моменту публікації
- через 10 днів після публікації
- або інше, вказане у законі

Схематично процес законотворення зображено на рисунку.

ЗАКОНОДАВЧА ПРОЦЕДУРА В УКРАЇНІ

ПРОЄКТ ЗАКОНУ «ПРО ВІДМІНУ ДОМАШНІХ ЗАВДАНЬ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ І–ІІІ СТУПЕНІВ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ»

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
ПРОЄКТ ЗАКОНУ
_____._____.20_ N10237

Про відміну домашніх завдань у закладах загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів денної форми навчання

Цей Закон регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на середню освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає правові, організаційні та економічні засади функціонування і розвитку системи середньої освіти.

З метою підвищення рівня організації освітнього процесу, покращення показників успішності та психоемоційного здоров'я учнів середніх закладів освіти постановляємо:

1. Заборонити з 1 вересня 2020 року домашні завдання в закладах загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів денної форми навчання.
2. Міністрові освіти і науки України, начальникам управлінь освіти і науки обласних, міських державних адміністрацій, керівникам професійно-технічних та закладів загальної середньої освіти за участю учнівського, студентського, батьківського та інших органів самоврядування визначити порядок переформатування навчальних уроків у зв'язку з відміною домашніх завдань у закладах загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів денної форми навчання.
3. Опублікувати даний закон в Інформаційному збірнику та розмістити на сайті Міністерства освіти і науки України.

ОПИС РОЛЬОВИХ ПОЗИЦІЙ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ІМІТАЦІЙНОЇ ГРИ «МИ – ЗАКОНОТВОРЦІ!»

Учитель може розподілити ролі за власним вибором, приміром роль голови ВРУ доручити лідерові учнівського самоврядування, або учням дістаються ролі випадково.

1. Голова Верховної Ради України (1 особа).

Інструкція: необхідно вести пленарне засідання Верховної Ради України.

Алгоритм дій:

- ①. Оголосити про початок пленарного засідання та назву законопроекту, що обговорюється.
- ②. Отримати список виступаючих від працівника Секретаріату Верховної Ради України, по чергово надавати слово депутатам (не більше 2 хвилин).

Важливо, щоб першим виступив представник фракції, яка подає на розгляд законопроект.

3. Оголосити про можливість задати уточнюючі запитання усім бажаючим (не більше 1 хвилини кожен).
4. Оголосити голосування за законопроект у 1 читанні та в цілому.
«ТАК» – зелена картка, «НІ» – червона картка, «УТРИМАВСЯ» – жовта картка
Поступово оголошувати результати голосування за даними від працівника Секретаріату Верховної Ради України.
5. Подальший варіант розвитку подій:
Варіант А – якщо набирається більше 50 % голосів «за», оголосити про прийняття закону та відправлення його на підпис Президентові України.
Варіант Б – якщо не набирається більше 50 % «за», оголосити про відправлення законопроекту на доопрацювання у профільний комітет).
6. Подякувати усім за плідну роботу і оголосити про закриття пленарного засідання.
7. Надати слово журналістам.
8. Передати слово вчителю.

2. Працівник Секретаріату Верховної Ради України (1–2 особи)

Система електронного обліку «Рада» зламалась і тому вам потрібно :

- 1) організувати запис бажаючих депутатів на виступ з трибуни, в першу чергу записати представника фракції, яка подає на розгляд законопроект;
- 2) передати список виступаючих Голові Верховної Ради України;
- 3) моніторити час виступу, сигналізуючи картками чи певним звуком про завершення;
- 4) підрахувати голоси «за», «проти», «утримався».

3. Народні депутати (необмежена кількість)

<p>Народний депутат 1 (умовна фракція «Зірочка»)</p> <p>Ваша фракція «.....» подала на розгляд до Верховної Ради законопроект. Завдання фракції – відстояти прийняття законопроекту в тому вигляді, в якому він є зараз, без внесення будь-яких поправок. Особисте завдання – виступити від імені фракції на пленарному засіданні. Спільно продумайте аргументацію. <i>* Запис на виступ здійснює працівник Секретаріату Верховної Ради України.</i></p>	<p>Народний депутат 4 (умовна фракція «Смайлик»)</p> <p>Ваша фракція «.....» категорично проти поданого законопроекту. Завдання фракції – унеможливити прийняття законопроекту. Особисте завдання – виступити від імені фракції на пленарному засіданні. Спільно продумайте аргументацію. <i>* Запис на виступ здійснює працівник Секретаріату Верховної Ради України.</i></p>
<p>Народний депутат 2 (умовна фракція «Зірочка»)</p> <p>Ваша фракція «.....» подала на розгляд до Верховної Ради законопроект Завдання фракції – відстояти прийняття законопроекту в тому вигляді, в якому він є зараз, без внесення будь-яких поправок. Особисте завдання – переконати в кулуарах як мінімум 1-го народного депутата підтримати позицію вашої фракції.</p>	<p>Народний депутат 5 (умовна фракція «Смайлик»)</p> <p>Ваша фракція «.....» категорично проти поданого законопроекту. Завдання фракції – унеможливити прийняття законопроекту Особисте завдання – переконати в кулуарах як мінімум 1-го народного депутата підтримати позицію вашої фракції.</p>

<p>Народний депутат 3 (умовна фракція «Зірочка»)</p> <p>Ваша фракція «.....» подала на розгляд до Верховної Ради законопроект. Завдання фракції – відстояти прийняття законопроекту в тому вигляді, в якому він є зараз, без внесення будь-яких поправок. Особисте завдання – підключіть громадськість та засоби масової інформації, активно роздавайте інтерв'ю та кидайте заклики на підтримку даного законопроекту.</p>	<p>Народний депутат 6 (умовна фракція «Смайлик»)</p> <p>Ваша фракція «.....» категорично проти поданого законопроекту. Завдання фракції – унеможливити прийняття законопроекту. Особисте завдання – підключіть громадськість та засоби масової інформації, активно роздавайте інтерв'ю та кидайте заклики щодо недопущення даного законопроекту.</p>
<p>Народний депутат 7 (позафракційний)</p> <p>Ознайомтесь із законопроектом, вислухайте аргументи обох сторін, сформулюйте власну позицію з даного питання та озвучте її під час пленарного засідання.</p> <p><i>* Запис на виступ здійснює працівник Секретаріату Верховної Ради України.</i></p>	<p>Народний депутат 8 (позафракційний)</p> <p>Ознайомтесь із законопроектом, вислухайте аргументи обох сторін, сформулюйте поправки до законопроекту та озвучте їх під час пленарного засідання.</p> <p><i>* Запис на виступ здійснює працівник Секретаріату Верховної Ради України.</i></p>
<p>Народний депутат 9 (позафракційний)</p> <p>Ознайомтесь із законопроектом, вислухайте аргументи обох сторін, сформулюйте власну позицію з даного питання та озвучте її під час пленарного засідання (на етапі уточнюючих запитань).</p>	<p>Народний депутат 10 (позафракційний)</p> <p>Ознайомтесь із законопроектом, вислухайте аргументи обох сторін, сформулюйте поправки до законопроекту та озвучте їх під час пленарного засідання (на етапі уточнюючих запитань).</p>
<p>Народний депутат 11 (позафракційний)</p> <p>Ознайомтесь із законопроектом. Ваш родич володіє видавництвом методичних посібників і робочих зошитів. Ви розумієте, що прийняття даного законопроекту негативно вплине на його бізнес. Переконайте в кулуарах як мінімум 1-го народного депутата проголосувати проти даного законопроекту, не називаючи основної вашої мотивації.</p>	<p>Народний депутат 12 (позафракційний)</p> <p>Ознайомтесь із законопроектом. Ваш родич володіє видавництвом методичних посібників і робочих зошитів. Ви розумієте, що прийняття даного законопроекту позитивно вплине на його бізнес. Переконайте в кулуарах як мінімум 1-го народного депутата проголосувати за даний законопроект, не називаючи основної вашої мотивації.</p>
<p>Журналіст каналу ВВС</p> <p>Візьміть не менше 3-х інтерв'ю у народних депутатів та у громадськості, які виступають за різні позиції. Проведіть «пряме включення» з Верховної Ради України з основними підсумками після завершення голосування.</p>	<p>Журналіст телеканалу «Рада»</p> <p>Візьміть не менше 3-х інтерв'ю у народних депутатів та у громадськості, які виступають за різні позиції. Проведіть «пряме включення» з Верховної Ради України з основними підсумками після завершення голосування.</p>
<p>Представник громадськості 1</p> <p>Ознайомтесь із законопроектом. Зініціюйте громадську кампанію по зборі підписів, мітинг, онлайн петицію чи лист-звернення до народного депутата щодо підтримки даного законопроекту. Дайте інтерв'ю журналістам і поясніть власну позицію.</p>	<p>Представник громадськості 2</p> <p>Ознайомтесь із законопроектом. Зініціюйте громадську кампанію по зборі підписів, мітинг, онлайн петицію чи лист-звернення до народного депутата щодо неприпустимості прийняття даного законопроекту. Дайте інтерв'ю журналістам і поясніть власну позицію.</p>

3.3. КОНСТРУКТОР ВПРАВ ДО УРОКІВ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Вправа «Кожен має право голосу»

Назва вправи	Кожен має право голосу		
Тема	Історія українського парламентаризму		
Форма роботи	Час	Вік	Кількість учасників
дискусія у колі	20-40 хв	від 7 років	до 30 осіб
Мета	Зацікавити учнів тематикою українського парламентаризму завдяки проведенню паралелі між минулим і сьогоденням парламентаризму, а також практикою учнів із шкільного життя.		
Завдання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оглядово ознайомити з Січовою Радою козацької доби. 2. Сприяти набуттю розуміння понять «Верховна Рада України», «Голова Верховної Ради України», «депутат», «голосування». 3. Практично опрацювати способи прийняття рішень шляхом голосування. 4. Розвивати ціннісне ставлення до прав людини й прав громадянина, громадянської відповідальності та партисипації. 		
Необхідні ресурси	Картки з надписами рис характеру, мікрофон (або предмет, що імітуватиме мікрофон), репродукція (або слайд на презентації) картини І.Репіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану».		
Підготовка	Учитель має заздалегідь підготувати роздатковий матеріал. Перед початком роботи учні мають сісти в коло.		

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

1. Досліджуємо разом минуле парламентаризму

Дії учителя

Учитель демонструє репродукцію картини Іллі Репіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану» або будь-яке інше зображення, на якому є козаки.

Це репродукція відомого художника Іллі Репіна. Хто на ній зображений? Що ви знаєте про козаків? Як би ви назвали картину?

Учні пропонують свої відповіді.

Коментар учителя

Ця картина має назву «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Протягом кількох століть українські козаки стерегли наші землі від загарбників, воюючи на суші й на морі. Про славетні бої та походи козаків, про їх сміливість, відвагу й винахідливість ходять легенди. Козаки були неперевершеними майстрами військової справи свого часу. Осередком козацького війська була Запорізька Січ, що знаходилася за порогами Дніпра. Тому козацьке військо мало назву Військо Запорізьке, а козаків називали запорожцями. Головним центром прийняття рішень у Війську Запорізькому була Рада. Січова або Гетьманська Рада скликала три рази на рік і у випадку нагальної потреби. У цих Радах з однаковими правами брали участь усі запорожці, на ній вирішували питання політики, укладали угоди з іншими країнами, обирали і скидали гетьмана та старшину, а також вирішували питання господарського життя.

І.Ю. Рєпін
«Запорожці пишуть
листа турецькому
султанові», 1880–1891
Державний
російський музей
(Санкт-Петербург)

Поміркуємо разом

Як ви гадаєте, яким чином Січова Рада ухвалювала рішення?

Коментар учителя

Рішення Ради ухвалювалися голосними вигуками та підкиданням шапок й були обов'язковими для виконання усім козацьким товариством. Така форма прийняття рішень називається голосуванням. Саме таким чином Рада обирала Гетьмана – козака, який ставав ватажком Війська Запорізького. Пропоную повернутися у минуле. Уявіть, що ви козаки, а отже входите до складу Січової Ради і можете брати участь у прийнятті рішень. Вам потрібно обрати нового гетьмана. На гетьмана покладається велика відповідальність, тому ця людина повинна мати особливі риси характеру та володіти певними навичками й вміннями. Яким, на вашу думку, має бути гетьман?

2. Досліджуємо разом демократичні способи прийняття рішень

Коментар учителя

- Пропоную нам повправлятися у голосуванні. Нагадаємо правила голосування. Що козаки робили на знак згоди? Ми на знак згоди будемо вигукувати «Так» і плескати в долоні. Що козаки робили на знак незгоди? Ми на знак незгоди будемо мовчати і схрещувати на грудях руки.
- А яким чином ми визначимо, яка позиція перемогла: «За» чи «Проти»?
- Перемагає та позиція, за яку проголосувала більшість. Більшість – це більше половини нашого класу. Скільки це має бути голосів?
- Отже, я демонструватиму вам картку з надписом риси характеру, а ви висловлюватимете свою позицію «За» чи «Проти».
- Висловіть свою позицію шляхом голосування: «Чи має гетьман бути....?»
- Тепер нам потрібно провести підрахунок голосів. Чи легко це зробити? Чому?
- Є ще один добре відомий вам спосіб проведення голосування за допомогою піднятої руки. Руку піднімають лише ті, хто згодні та підтримують. Чи можна одній особі піднімати дві руки? Чому?
- Отже, давайте спробуємо таку форму голосування. Підніміть руку ті, хто вважають, що гетьман має бути....

Дії учителя

Учитель підраховує голоси. Якщо їх більшість, то картка прикріплюється на дощці поруч з карткою «гетьман». Процедура повторюється допоки не опрацьовані всі картки. По завершенню завдання вчитель зачитує характеристики гетьмана.

Коментар учителя

Отже, якщо б вам довелося обирати гетьмана, то козак, якому притаманні визначені вами риси характеру, мав би серед вас більше прихильності. А це означає, що в нього було б більше шансів для перемоги у виборах. А зараз пропоную повернутися у сучасність. В Україні проживає майже 40 мільйонів людей. Зібратися усім просто нереально. Тому нині головним центром прийняття рішень в Україні є Верховна Рада України або парламент України. І до складу парламенту входить 450 депутатів, обраних громадянами представників народу. Найважливіші для держави рішення парламент приймає також шляхом голосування. Кожен депутат має право голосу, яке він може використати, беручи участь у голосуванні. Щоправда, голосують депутати не підкиданням шапок, а натискаючи на кнопки зеленого (так), червоного (ні) і жовтого кольорів (утримався). Кожен депутат може проголосувати за окреме рішення лише один раз. Однак депутатів аж 450. Ви питаєте, як підрахувати? Результати голосування підраховуються автоматично спеціальним комп'ютером і виводяться на великий екран-табло для голосування. Ця система електронного обліку називається «РАДА». Шляхом голосування депутати обирають і Голову Верховної Ради України. Голова Верховної Ради України здійснює керівництво Верховною Радою України, як гетьман здійснював керівництво Січовою Радою.

3. Досліджуємо разом характеристики особи, якій делегована влада

Поміркуємо разом

На вашу думку, а чи має Голова Верховної Ради володіти такими ж рисами характеру, як і гетьман? Чому?

Учитель прикріплює над карткою «гетьман» картку «Голова ВРУ».

Коментар учителя

Окрім визначених нами рис характеру, Голова Верховної Ради має відповідати багатьом іншим вимогам, встановленим головним законом нашої держави – Конституцією України.

Обговоримо в колі

- *Якщо уявити, що наш клас – це маленька держава, то нашим «гетьманом» чи «головою» класу є? (лідер класу).*
- *Які риси характеру мають бути притаманні лідеру класу?*
- *На скільки лідер класу повинен користуватися підтримкою інших?*
- *Чи має лідер класу бути супергероєм?*
- *У яких ситуаціях лідер класу має бути як усі?*
- *Які слабкі сторони може мати лідер класу?*
- *У яких ситуаціях лідер класу має бути замінений іншою кандидатурою?*
- *Які побажання не може здійснювати лідер класу?*
- *Погляньте на картки, які характеризують гетьмана і Голову Парламенту, а тепер на картку «лідер класу». Які думки у вас виникають щодо цього?*

- *Що їх усіх трьох об'єднує? (довіра інших людей, відповідальність за інших людей, делегування влади).*

Учитель демонструє картку «лідер класу», тримаючи її у своїх руках, а після відповідей учнів прикріплює нижче картки «гетьман».

Коментар учителя

Загалом, не лише гетьман, чи Голова Верховної Ради, чи лідер класу має володіти цими рисами характеру, а й кожен/кожна з нас має розвивати в собі ці риси характеру, тобто прагнути бути... (вчитель переховує риси). Ті, хто згодні зі мною, прошу продемонструвати це оплесками.

4. Обговорюємо наші досягнення

Учитель пропонує учням поділитися враженнями від заняття та організовує обговорення (рефлексію) за одним із запропонованих у посібнику методів, або ж обравши його з власного методичного доробку.

Рефлексія	Вправа «Вільний мікрофон» <ul style="list-style-type: none"> • Я дізнався/дізналася... • Я з'ясував/з'ясувала... • Я навчився/навчилася... • Я зможу використати/застосувати... • Я хотів/хотіла б обговорити...
Варіації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Учитель може варіювати з кількістю рис характеру, а також запропонувати учням висловитися щодо їхнього вибору. 2. Учитель може запропонувати учням старшого віку визначити не лише риси характеру, а ще й уміння, навички та покладену відповідальність. 3. Учитель може використовувати для проведення голосування картки червоного, зеленого та жовтого кольорів. 4. Учитель може підсилити коментарі на тему парламентаризму переглядом фрагментів відео «Як працює Парламент».
Джерело	Адаптовано: Серія посібників Ради Європи з ОДГ/ОПЛ «Живемо в демократії»: Том II. Зростаємо у демократії. Розділ 6. Сила та влада: Я – бос! Це так?

Орієнтовний перелік рис характеру

Виражають ставлення особистості до праці	працелюбність, ініціативність, добросовісність, наполегливість, лень, консервативність, безвідповідальність, безвольність.
Виражають ставлення особистості до інших людей, до суспільства	товариськість, тактовність, правдивість, ввічливість, чуйність, щирість, доброзичливість, турботливість, замкнутість, безтактовність, брехливість, грубість, жорстокість, лицемірство, недобррозичливість, байдужість.
Виражають ставлення особистості до самого себе	самокритичність, вимогливість, скромність, почуття гідності, альтруїзм, некритичність, невимогливість, хвалькуватість, самолюбство, егоїзм.
Виражають ставлення особистості до речей	акуратність, бережливість, економність, щедрість, неохайність, небережливість, неекономність, скупість.

Вправа «Від віче до Верховної Ради»

Назва вправи	Від віче до Верховної Ради		
Тема	Історія українського парламенту		
Форма роботи	Час	Вік	Кількість учасників
робота в групах діаграма Вена	до 30 хв	від 13 років	до 30 осіб
Мета	Провести порівняльний аналіз понять «віче», «Січова Рада», «Верховна Рада України», з'ясувати роль і місце різних форм народного волевиявлення в історії, співвіднесення себе як громадянина України до різних форм співучасті в державному управлінні.		
Необхідні ресурси	Аркуші А4-А5, ватман із зображеннями з додатку 1 або схематичне зображення з додатку 1 на дошці.		

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

1. Досліджуємо разом різні форми народного волевиявлення Дії учителя

Учитель демонструє на екрані або розміщує на дошці ілюстрації на тему «Віче», «Січова Рада», «Верховна Рада України». Пропонує учням об'єднатися у 3 групи: «Віче», «Січова Рада», «Верховна Рада України». Принцип об'єднання – на вибір учителя (добровільний, за картками, за розрахунком на 1–2–3 тощо). Кожна група отримує завдання для роботи в групах.

Як приклад, можна використати такі ілюстрації:

Необхідні ілюстрації можна знайти в Інтернеті.

Попрацюємо в групах

Запишіть на аркушах А5-А6 характерні ознаки для таких органів народного волевиявлення, як віче, Січова Рада, Верховна Рада України. Обов'язкові запитання для висвітлення:

- Які функції виконувало зібрання? Які повноваження накладалися?
- Хто міг брати участь?
- Яким чином відбувалося прийняття рішень?
- Як часто відбувалися зібрання?

Після обговорення групи презентують свої напрацювання назагал.
Учитель виступає в ролі модератора та фіксує відповіді учнів на дошці чи плакаті за схемою «Від віче до Верховної Ради», що наведена в Додатку 1.

Попрацюємо разом

Команда називає характерну рису, далі – інші команди підтверджують/спростовують її наявність у себе.

2. Досліджуємо разом партисипацію

Обговоримо в колі

- Яка із форм народного волевиявлення, на вашу думку, є найбільш прийнятною для вас?
- Де ви могли б себе показати якнайкращим чином?

Попрацюємо індивідуально

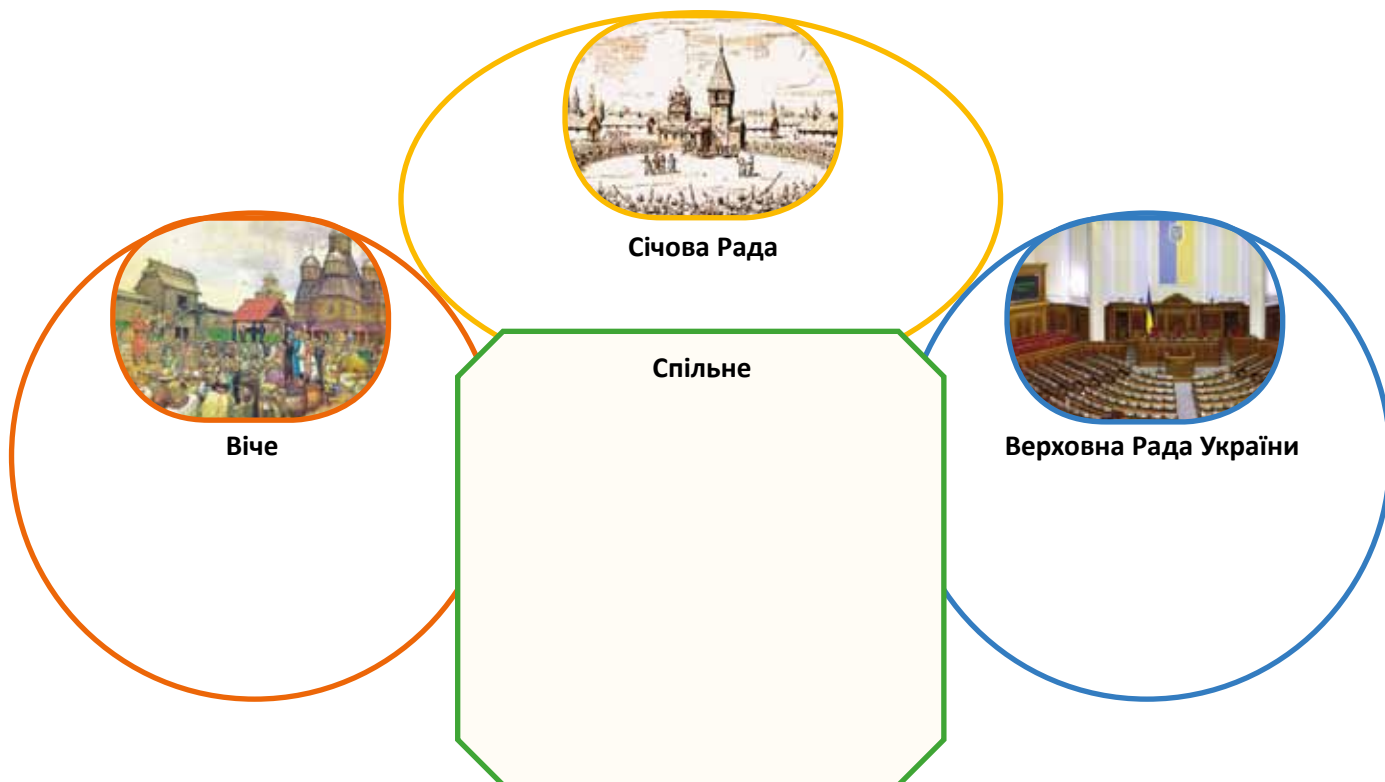
Схематично зобразіть себе на діаграмі.

3. Обговорюємо наші досягнення

Рефлексія	Вправа «Загальне коло» Закінчіть речення: «Сьогодні я дізнався/дізналась / мене здивувало / хочу спробувати...»
-----------	---

Додаток 1

«ВІД ВІЧЕ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ»

Вправа «Добрий закон – поганий закон»

Назва вправи	Добрий закон – поганий закон		
Тема	Робота Верховної Ради України		
Форма роботи	Час	Вік	Кількість учасників
робота в групах	20-40 хв	від 8 років	до 30 осіб
Мета	Спрямувати діяльність учнів на вивчення законодавчої діяльності парламенту завдяки опрацюванню процедури голосування під час прийняття рішень.		
Завдання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оглядово ознайомити з критеріями вдалих правил/законів щодо принципів справедливості, рівноправності, участі та поваги. 2. Сприяти набуттю розуміння понять «Верховна Рада України», «закон», «депутат», «голосування». 3. Практично опрацювати навички взаємодії під час виконання спільного завдання, ведення обговорень і дискусій. 4. Розвивати ціннісне ставлення до прав людини й прав громадянина, громадянської відповідальності та партисипації. 		
Необхідні ресурси	Картки зеленого та червоного кольору, бланки результатів голосування, аркуші паперу для записів.		
Підготовка	Учитель має заздалегідь підготувати роздатковий матеріал і продумати спосіб об'єднання учнів у групи.		

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

1. Досліджуємо разом шкільні правила

Дії учителя

Учитель роздає учням по дві картки: зеленого й червоного кольору. Далі вчитель пояснює учням, що вони почують про уявні шкільні правила та зможуть вирішити, які ці правила – добрі чи погані. Для добрих правил вони застосують картки зеленого кольору, для поганих – червоного кольору. Вчитель читає правила школи одне за одним.

Приклади уявних правил:

- Домашнє завдання заборонене.
- У школі заборонено принижувати, залякувати та цькувати один одного.
- Учні повинні сплачувати за те, що вони відвідують школу.
- Заборонено приносити жувальні гумки до школи.
- Учні повинні любити всіх своїх учителів.
- Учні можуть обирати, які уроки вони хочуть відвідувати.
- Заборонено користуватись мобільними телефонами в школі.

Учні щоразу повинні піднімати свої картки певного кольору залежно від того, як вони оцінюють правило.

Поміркуємо в колі

Скажіть, чому ви вважаєте, що це добре чи погане правило?

Учні висловлюються за бажанням, їхні думки не обговорюються та не коментуються.

Попрацюємо в групах

Учитель об'єднує учнів у групи та пропонує їм спробувати визначити фактори, що роблять шкільне правило добрим або поганим.

Групи опрацьовують правила, визначають критерії та представляють свої ідеї.

2. Досліджуємо разом закони

Дії учителя

Учитель пропонує учням висловити свою позицію до уявних законів, піднімаючи картку певного кольору, як у попередньому завданні.

Приклади уявних законів:

- *Усі громадяни повинні сповідувати одну релігію.*
- *Грабувати заборонено.*
- *Потрібно говорити лише правду.*
- *Заклади швидкого харчування мають бути закритими.*
- *Громадянам має бути дозволено самим вирішувати, по якій стороні дороги їхати тощо.*

Кожного разу учні повинні піднімати свої картки певного кольору залежно від того, як вони сприймають та оцінюють закон.

Попрацюємо в групах

Учитель пропонує учням попрацювати у своїх групах та спробувати визначити фактори, що роблять закон добрим:

- *Що робить закон добрим?*

Групи опрацьовують закони, визначають критерії та представляють свої ідеї.

Дії учителя

Учитель спонукає учнів подумати над певною низкою ключових критеріїв, що можуть бути застосованими до законів і які можуть зробити закон добрим. Учитель записує на дошці питання «Що робить закон добрим?» і фіксує основні критерії.

Критерії: *справедливість, корисність, загальне благо, законна сила, простота та ін.*

Коментар учителя

Єдиним законодавчим органом в Україні є Верховна Рада України. Верховна Рада ухвалює закони, що стосуються питань освіти, охорони здоров'я, екології, економіки, безпеки, внутрішньої і зовнішньої політики та інші, виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування. Голосування народних депутатів на засіданнях Верховної Ради здійснюється ними особисто. В Україні для прийняття закону потрібно, щоб його підтримали не менше як 226 депутатів.

3. Досліджуємо разом прийняття рішень за допомогою голосування

Коментар учителя

Пропоную нам дізнатися, які ж рішення прийняли депутати Верховної Ради України IX скликання 16 січня 2020 року, тобто в 2-й день II сесії.

На порядку денному було багато важливих питань. Кожен із депутатів шляхом голосування мав можливість висловити свою позицію «За», «Проти», «Утримався». Однак окремі депутати не брали участі в голосуванні.

Дії учителя

Учитель пропонує учням нагадати, скільки голосів необхідно для того, щоб рішення було прийнятим. Далі вчитель озвучує учням інформацію про голосування за певний законопроект (бланки результатів голосування додаються) у визначеному порядку і пропонує їм підняти вгору зелену картку, якщо рішення депутатами було прийнято, або ж червону картку – якщо рішення не було прийнято.

Порядок озвучення інформації про голосування за законопроект:

1. Час голосування.
2. Назва законопроекту.
3. Кількість депутатів, які не голосували.
4. Кількість депутатів, які утримались.
5. Кількість голосів «Проти».
6. Кількість голосів «За».

Після того, як учні продемонстрували картки, вчитель озвучує правильне рішення: «рішення прийняте» чи «рішення не прийняте». За потреби вчитель може прокоментувати суть проектів законів, що розглядалися, окресливши доступною мовою сферу питань, на які впливають ці нормативні акти.

Поміркуємо разом:

- Чому депутатам не варто пропускати засідання ВРУ?

Обговоримо в колі:

- Яким чином громадяни можуть дізнаватися про рішення, які приймаються у ВРУ?
- Яку роль відіграє ЗМІ в процесі інформування громадян про діяльність парламенту?
- Яким джерелам інформації можна довіряти, а яким ні?
- Де можна дізнатися найбільш достовірну інформацію про результати голосування депутатів? (сайт ВРУ)

Коментар учителя

Голосуванню за проект закону чи проект постанови передують кропітка підготовча робота, обговорення та дискусії. А далі відбувається процедура погодження і підпису Голови Верховної Ради України та Президента України. І ключовим питанням для депутатів, Голови Верховної Ради України та Президента України при прийнятті рішень є: «Це добрий закон чи поганий?» щодо принципів справедливості, рівноправності, участі та поваги. Так і ми, розглядаючи правила нашого шкільного життя, маємо керуватися цим питанням: «Це добре правило чи погане?».

4. Обговорюємо наші досягнення

Рефлексія	Вправа «Вільний мікрофон»
Варіації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Учитель може варіювати з кількістю розглянутих правил, законів і рішень під час голосування. 2. Учитель може адаптувати вправу та використати лише окремі її елементи. 3. Учитель може зробити акценти на законодавчій процедурі або ж на можливостях громадян впливати на рішення парламенту. 4. Учитель може підсилити коментарі на тему парламентаризму переглядом фрагментів відео «Як працює Парламент», а також використати інформаційні плакати «Як працює Верховна Рада України» та «Мій Парламент: розумію і впливаю!».
Джерело	Адаптовано: Серія посібників Ради Європи з ОДГ/ОПЛ «Живемо в демократії»: Том III. Зростаємо у демократії. Розділ 8. Правила та закон.

Додаток 1

«БЛАНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОЛОСУВАННЯ»

ГОЛОСУВАННЯ 16.01.2020 10:37:47	Поіменне голосування про поправку №183 до проекту Закону про повну загальну середню освіту (№0901)			
	ЗА	ПРОТИ	УТРИМАЛОСЬ	НЕ ГОЛОСУВАЛО
	89	12	247	51
РІШЕННЯ	Рішення не прийняте			

ГОЛОСУВАННЯ 16.01.2020 10:39:04	Поіменне голосування про проект Закону про повну загальну середню освіту (№0901) – у другому читанні та в цілому			
	ЗА	ПРОТИ	УТРИМАЛОСЬ	НЕ ГОЛОСУВАЛО
	327	3	54	16
РІШЕННЯ	Рішення прийняте			

ГОЛОСУВАННЯ 16.01.2020 11:01:58	Поіменне голосування про проект Закону про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор (№2285-д) – за основу			
	ЗА	ПРОТИ	УТРИМАЛОСЬ	НЕ ГОЛОСУВАЛО
	260	108	10	22
РІШЕННЯ	Рішення прийняте			

ГОЛОСУВАННЯ 16.01.2020 17:10:46	Поіменне голосування про проект Закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України (№2661) – в цілому			
	ЗА	ПРОТИ	УТРИМАЛОСЬ	НЕ ГОЛОСУВАЛО
	337	1	24	33
РІШЕННЯ	Рішення прийняте			

ГОЛОСУВАННЯ 16.01.2020 17:18:00	Поіменне голосування про проект Закону про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України щодо вдосконалення електронної форми законодавчого процесу (№2492) – у другому читанні та в цілому			
	ЗА	ПРОТИ	УТРИМАЛОСЬ	НЕ ГОЛОСУВАЛО
	251	6	87	49
РІШЕННЯ	Рішення прийняте			

Джерело: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/187402.html>

Вправа «Створюємо кодекс правил класу»

Назва вправи	Створюємо кодекс правил класу		
Тема	Основні функції Верховної Ради України		
Форма роботи	Час	Вік	Кількість учасників
робота в групах	30-40 хв	від 8 років	до 30 осіб
Мета	Спрямувати діяльність учнів на вивчення законодавчої діяльності парламенту завдяки опрацюванню законодавчої процедури.		
Завдання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оглядово ознайомити із законодавчою функцією парламенту України. 2. Сприяти набуттю розуміння понять «Верховна Рада України», «закон», «депутат», «законодавча процедура», «функції парламенту». 3. Розвивати здатність спільного розуміння проблеми та практично опрацювати навички розроблення спільних домовленостей. 4. Розвивати ціннісне ставлення до прав людини й прав громадянина, громадянської відповідальності та партисипації. 		
Необхідні ресурси	Аркуші А1, маркери, наліпки, Конвенція ООН про права дитини.		
Підготовка	Учитель має заздалегідь підготувати роздатковий матеріал і продумати спосіб об'єднання учнів у групи.		

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

1. Досліджуємо разом процес вироблення правил (законів)

Коментар учителя

Назвіть декілька прав, які ви маєте в класній кімнаті, на шкільному подвір'ї або в своїй родині. Пригадайте права дітей.

Поміркуємо разом

Учні висловлюються за бажанням.

Коментар учителя

Ці права будуть працювати, тільки якщо їх також поважатимуть інші. До кожного права належить обов'язок (зобов'язання) – як для інших, так і для нас.

Попрацюємо в групах

I етап. Створюємо робочу групу

Вчитель об'єднує учнів у групи по 5–6 осіб. Кожна група отримує назву (А, Б, В). Групи призначають доповідачів. Учитель просить групи коротко пояснити, як вони обрали свого доповідача.

II етап. Напрацьовуємо проєкт кодексу правил класу

Кожна група отримує аркуш паперу, розділений на три частини. У верхній третині аркуша учні пишуть, що вважають правами кожної особи (включаючи

вчителя) у своєму класі. Вони повинні записувати кожну пропозицію, і кожна пропозиція має бути пронумерована.

Учні представляють результати своєї роботи.

Коментар учителя

- Наскільки добре, на вашу думку, ви виконали це завдання?
- Які дії вам усім допомогли? Що заважало?

Учні передають свої напрацювання до наступної групи (А до Б, Б до В, В до А). Кожна група розглядає перелік прав, підготовлений попередньою групою, за допомогою таких запитань:

- Які обов'язки ми маємо для того, щоб поважати ці права?
- Що нам потрібно робити?
- Як ми повинні діяти?

Наприклад: «Кожен має право бути почутим» – «Ми маємо зобов'язання вислухати».

Під тими ж номерами, що використовувалися у розділі «права», учні записують відповідні обов'язки (ті, що спадають їм на думку) в центральній третині аркуша.

Учні знову передають свої аркуші паперу від групи до групи.

Група розглядає всю інформацію, підготовлену попередніми двома групами та погоджує максимум п'ять правил.

Рекомендації для учителя

Учнів необхідно скерувати при виробленні правил на те, що:

- Правила мають мати позитивне формулювання – щось РОБИТИ замість НЕ РОБИТИ чогось.
- Правила повинні бути конкретними та описувати необхідну поведінку, наприклад:

ПРАВА	ОБОВ'ЯЗКИ	ПРАВИЛА
Право бути почутим	Ми маємо обов'язок вислухати	Зберігайте тишу, коли говорять інші

Учні записують правила великими літерами в останній колонці аркуша.

Цей набір правил вирізається і прикріплюється на стіну.

Доповідач від кожної групи пояснює свої правила всьому класу.

III етап. Обговорюємо проєкт кодексу правил класу

Учні визначають недоречні правила та погоджуються щодо того, які дублювання можна видалити. Учні повинні спробувати дійти рішення, з яким погодяться усі.

IV етап. Голосуємо за кодекс правил класу

Кожен учень має чотири наліпки, які він може «витратити» на правила, які, на його думку, повинні бути встановлені в класі. Учні можуть віддавати свій голос за допомогою наліпок у будь-який спосіб за бажанням; наприклад, вони

можуть побажати віддати всі голоси за одне правило або розподілити голоси порівну. Правила з найбільшою кількістю голосів стають правилами класу.

V етап. Оформлюємо кодекс правил класу

Під час групової дискусії, яку модерує вчитель, учні обговорюють, як вони хотіли б оформити список правил класу. Він може бути виконаним у формі плаката на папері формату А1 з печаткою. Учні погоджують таку форму, яка їм більше подобається, також рішенням більшості. Кодекс правил може бути розроблений за будь-яким дизайном, але він мусить відповідати таким критеріям:

- Усі рішення, що були погоджені, мають записатися у формі тверджень.
- Усі учні підписуються під кодексом.
- У кодексі мають бути зазначені дата і місце підписання.

VI етап. Підписуємо кодекс правил класу

По завершенню оформлення списку правил, вчитель просить учнів підписатися під обраними рішеннями. Таким чином підписується так званий договір з кожним.

Обговоримо в колі

- *Що може статись, якщо хто-небудь порушить правила?*
- *Чи будуть певні наслідки? Якого плану наслідки?*
- *Хто має контролювати дотримання правил?*
- *Чи є це відповідальністю всіх?*
- *Чи потрібні спеціальні люди для контролю за дотриманням правил?*
- *Що ми маємо зробити, якщо до нашої класної спільноти приєднається нова учениця чи учень?*

2. Досліджуємо разом законодавчу функцію парламенту

Коментар учителя

Наша класна спільнота віднині буде жити за цими правилами, адже ви своїм підписом підтвердили свою згоду їх дотримуватися.

- *А за якими правилами живуть громадяни нашої держави?*
- *Хто ухвалює закони?*

Учні відповідають за бажанням.

Верховна Рада України – однопалатний парламент, що складається з 450 народних депутатів і у відповідності до ст. 75 Конституції України – це єдиний законодавчий орган. Основними функціями ВРУ є представницька, законодавча, установча та контрольна. Парламент України приймає закони, вносить до них зміни, скасовує закони або призупиняє їх дію. Закони приймаються виключно на пленарних засіданнях парламенту шляхом голосування. Законодавча процедура має певні етапи, подібні до тих, які ми пройшли під час вироблення кодексу правил класу.

Поміркуємо разом

- *Чому важливо брати участь у виборах до Верховної Ради України?*

Коментар учителя

Закони регулюють важливі питання у сфері освіти, охорони здоров'я, екології, економіки, безпеки, внутрішньої та зовнішньої політики та в інших сферах нашої

життєдіяльності. Депутати голосують за нас, адже є нашими представниками. Тому громадяни мають брати участь у виборах до Верховної Ради і свідомо обирають народних депутатів, адже голос кожного є важливим.

3. Досліджуємо разом, що таке «відповідальність і партисипація»

Поміркуємо разом

- Що може статись, якщо хто-небудь порушить закони?
- Чи будуть певні наслідки? Які саме наслідки?
- Хто має контролювати дотримання законів?
- Чи є це відповідальністю всіх?
- Чи потрібні спеціальні люди для контролю над дотриманням законів?

Коментар учителя

Законослухняність, тобто дотримання законів, – є однією з характеристик справжнього громадянина, в якій проявляється наша з вами відповідальність. І якими б на нашу думку не були закони: добрими чи поганими, ми маємо їх дотримуватися, допоки вони є діючими. Однак, ми, як громадяни, можемо впливати на процес ухвалення, скасування і внесення змін до законів, якщо беремо участь у громадському й політичному житті. Бути активним і брати участь – це прояви громадянської партисипації. Тож пам'ятаємо, що активні учні стають активними громадянами. Ми можемо здобувати навички активної партисипації вже зараз у класі та в школі. Це допоможе вам розуміти й впливати на прийняття рішень на рівні громади та держави в майбутньому!

4. Обговорюємо наші досягнення

Рефлексія	«Вільний мікрофон»
Варіації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Учитель може варіювати з кількістю розглянутих правил, роздавши групам картки з надписами певних прав дитини. 2. Учитель може адаптувати процес прийняття правил класу, обравши більш просту форму їх вироблення, наприклад, як під час уроку парламентаризму. 3. Учитель може зробити акценти на законодавчій процедурі або ж на функціях парламенту. 4. Учитель може підсилити коментарі на тему парламентаризму переглядом фрагментів відео «Як працює Парламент».
Джерело	<p>Адаптовано:</p> <p>Серія посібників Ради Європи з ОДГ/ОПЛ «Живемо в демократії»: Том II. Зростаємо у демократії. Розділ 4. Конфлікт: Правила дозволяють вирішувати конфлікти.</p> <p>Том VI. Навчання демократії. Розділ 1. Створення атмосфери у класі. Вправа 1.2. «Права, обов'язки та правила у класі».</p>

Вправа «Якби в мене була чарівна паличка...»

Назва вправи	Якби в мене була чарівна паличка...		
Тема	Народні депутати України		
Форма роботи	Час	Вік	Кількість учасників
робота в групі	20-40 хв	від 7 років	до 30 осіб
Мета	Спрямувати діяльність учнів на вивчення повноважень народного депутата України завдяки опрацюванню понять політичного представництва та делегування в межах держави.		
Завдання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оглядово ознайомити з функцією представництва групи людей однією особою. 2. Сприяти набуттю розуміння понять «народний депутат», «повноваження народного депутата», «делегування влади», «представництво». 3. Розвивати здібності учнів, створювати значущі сенси та застосовувати свої таланти (творчість). 4. Розвивати ціннісне ставлення до прав людини й прав громадянина, громадянської відповідальності та партисипації. 		
Необхідні ресурси	Ілюстрації відомих творів про чарівників, аркуші А4, фломастери, олівці, паперові фігурки, картки з надписами назви груп.		
Підготовка	Учитель має заздалегідь підготувати роздатковий матеріал, продумати спосіб об'єднання учнів у групи, подбати про можливості роботи в колі та в групах.		

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

1. Досліджуємо разом представництво та делегування повноважень

Дії вчителя

Учитель малює на дошці або демонструє на екрані два зображення: людину та чарівника.

Поміркуємо разом

- У чому різниця між чарівниками або чарівницями та звичайними людьми?
- Що звичайна людина робить у певних ситуаціях, наприклад, якщо вдома немає хліба?
- Що чарівник або чарівниця робить у тих самих ситуаціях?

Попрацюємо індивідуально

Учитель просить учнів представити себе в ролі чарівників та уявити, які чарівні зміни вони можуть зробити, та як в результаті могла б або повинна виглядати їхня школа (місто/село, в якому вони живуть).

Обговоримо в колі

Учні висловлюють свої ідеї (записують на картках або візуалізують в малюнках) і презентують їх назагал (пропонується, щоб учні сиділи по колу). Учні визначають та обговорюють, які нові бажання та потреби вони відкрили.

Учитель може запропонувати учням обговорити, чи можна без чарівної палички щось зробити для того, щоб їхні бажання здійснилися.

Попрацюємо в групах

Учитель викладає приблизно 20 паперових фігурок хлопчиків і дівчаток, які вона/він або діти вирізали раніше. Потім ці фігурки розподіляє на підлозі в чотири групи по п'ять у кожній. Учитель розповідає дітям, що кожна група має певну проблему:

- У I групі існує загроза її фізичному стану (проблеми з продуктами харчування, здоров'ям тощо).
- II група відчуває загрозу своєму духовному стану (дискримінація, право на недоторканність приватного життя тощо).
- III група відчуває загрозу своїм можливостям отримати освіту (право на доступ до інформації, на освіту тощо).
- IV група відчуває загрозу своєму соціальному середовищу (сім'я, друзі тощо).

Після цього пояснення учні об'єднуються в чотири групи, кожна з яких відповідає за одну з груп паперових фігурок.

Коментар учителя

Візьміть свої п'ять фігурок і напишіть на кожній одне речення про те, що їм потрібно, або чого їм бракує, або чому вони страждають. Викладення має бути від першої особи. Наприклад, група «духовного стану» може написати: «Люди сміються з мене, тому що я іноземець», «Я страждаю, тому що в мене немає друзів», «Мені сумно, тому що люди глузують над тим, як я розмовляю».

Діти працюють у своїх чотирьох групах, після чого представляються один одному та ведуть дискусію з метою пошуку додаткових прикладів для своєї групи фігур. Потім групи стають чарівниками й чарівницями та бажають допомогти цим дітям реалізувати та захистити їхні права.

Фігури, на яких є написи, розглядаються по одній.

Запитання для груп:

- Прочитайте, що написано на фігурці дитини: від чого вона/він страждає?
- Як може допомогти чарівник або чарівниця?
- Що може зробити він чи вона, щоб дитині допомагали сьогодні, завтра і щодня після цього?
- Що могла б зробити сама дитина, щоб почувати себе краще?
- Що могли б зробити люди, не маючи магічних сил (наприклад, ми), щоб допомогти цій дитині почувати себе краще?

2. Досліджуємо разом повноваження народного депутата

Поміркуємо разом

- А хто в нашій державі має представляти, захищати та сприяти реалізації наших з вами інтересів?

Коментар учителя

Інтереси українського народу представляють депутати, які обираються до Верховної Ради України шляхом таємного голосування.

Народним депутатом України може бути обраний громадянин України, який досяг 21 року, має право голосу, постійно проживає в Україні протягом останніх п'яти років і не має непогашеної судимості.

Обговоримо в колі

- Що ви думаєте про народних депутатів?
- Яких депутатів ви знаєте?
- Що повинні робити депутати?
- Чого не повинні робити депутати?
- Чому люди бувають невдоволені роботою депутатів?

Коментар учителя

Оскільки народний депутат є обранцем народу, то протягом усієї своєї діяльності відповідальний перед своїми виборцями і не повинен використовувати своє становище з корисливою метою. У виконанні своїх повноважень він має керуватися Конституцією України, законами України та загальновизнаними нормами моралі. Народний депутат має постійно підтримувати зв'язки з виборцями: розглядати звернення виборців, а також звернення підприємств, установ, організацій, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, вживати заходів для реалізації їхніх пропозицій і законних вимог, інформувати виборців про свою депутатську діяльність під час особистих зустрічей з ними та через засоби масової інформації. Тож бути депутатом дуже відповідально, адже ми делегуємо (передаємо) йому владу щодо вирішення важливих питань, які стосуються нашого з вами життя. От якби наші депутати були добрими чарівниками...

3. Обговорюємо наші досягнення

Рефлексія	«Вільний мікрофон»
Варіації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Учитель може заздалегідь запропонувати учням намалювати ілюстрації до відомих літературних творів, мультфільмів чи фільмів про чарівників, або ж відвідати бібліотеку і підготуватися до виставки книг про чарівників. 2. Для учнів більш старшого віку можна запропонувати такий варіант першого етапу завдання: “Якби я був великим чарівником, я зробив би так, щоб чоловіки, жінки та діти ніколи більше не пережили того, що трапилося під час війни, і для того, щоб це сталося...”. Кожен учень доповнює такі речення: Я б зупинив (ла)...Я б закрит (ла) ...Я б забув (ла) ...Я б заперечив (ла) ...Я б продовжив (ла) ...Я б створив (ла) ... По черзі учні зачитують свої відповіді на пленарній сесії. Учні можуть обговорити свої бажання та пов'язати їх з базовими традиціями політичної думки (ліберали, консерватори, соціалісти, зелені, пацифісти). 3. Учитель може адаптувати вправу і використати лише окремі її елементи. 4. Учитель може зробити акценти на виборчій процедурі, повноваженнях правах та обов'язках народного депутата або ж на можливостях громадян впливати на рішення парламенту. 5. Учитель може підсилити коментарі на тему парламентаризму переглядом відео «Користуйся депутатом правильно!», а також використати інформаційні плакати «Як працює Верховна Рада України» та «Мій Парламент: розумію і впливаю!».
Джерело	Адаптовано: Серія посібників Ради Європи з ОДГ/ОПЛ «Живемо в демократії»: Том V. Досліджуємо права дітей. Блок 3. Ми – чарівники! Том VI. Навчання демократії. Розділ 1. Створення атмосфери у класі. Вправа 6.3. «Якби я був чарівником?»

Вправа «Матриця влади»

Назва вправи	Матриця влади		
Тема	Об'єднання народних депутатів України		
Форма роботи	Час	Вік	Кількість учасників
соціограма, робота в групі, дискусія у колі	20-40 хв	від 8 років	до 30 осіб
Мета	Ознайомити учнів з різними формами роботи та об'єднань народних депутатів у Верховній Раді України завдяки опрацювання поняття більшості та меншості.		
Завдання	<ol style="list-style-type: none"> Оглядом ознайомити з різними формами об'єднань народних депутатів у парламенті, їх цілями та завданнями. Сприяти набуттю розуміння понять «коаліція», «більшість», «меншість», «фракція». Розвивати в учнів розуміння причин приналежності людей до меншості чи більшості. Розвивати ціннісне ставлення до прав людини й прав громадянина, громадянської відповідальності та партисипації. 		
Необхідні ресурси	Кольорові наліпки, крейда, щоб намалювати лінію, картки з надписами «так», «ні», картки з надписами груп людей, лист А1 із зображенням матриці влади або ж картки з відповідними надписами.		
Підготовка	Учитель має заздалегідь підготувати роздатковий матеріал та продумати, щоб під час виконання завдання «Виняток» біла наліпка не потрапила учневі з вразливої категорії.		

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

1. Досліджуємо разом об'єднання депутатів за галузевою та професійною приналежністю

Дії вчителя

Учитель пропонує учням пограти в гру «Межа». Для цього він зображує посередині класу на підлозі лінію, з однієї сторони лінії він кладе картку з надписом «так», з іншої – «ні». Необхідно, щоб було достатньо простору для учнів з обох сторін лінії.

Учитель просить усіх учнів стати по один бік від лінії. Вчитель називає по черзі характеристики учнів. Як тільки він називає одну з характеристик, учні повинні подумати, чи вони відповідають їй, і зайняти відповідну позицію по відношенню до лінії: стати поруч із картою «так» або «ні».

Приклад переліку характеристик: одягнутий у джинси, має блакитні очі, старший за всіх, відвідав інші країни Європи, навчається у ___ школі, регулярно читає книги, сьогодні снідав, має сестру або брата, проживає у місті/селі _____, любить дивитись телевізор, любить грати в футбол, є учнем/ученицею ___ класу тощо.

Важливо, щоб серед переліку характеристик були такі, що об'єднують усіх учнів. Бажано виконання завдання закінчити саме на такій характеристиці.

Обговоримо в колі

- Чи вважає хтось із групи, що не має нічого спільного з іншими?
- Яким є відчуття бути частиною великої групи?
- Як почувашся, якщо ти залишаєшся у меншості чи один?

Коментар учителя

За територіальним устроєм Україна – унітарна держава, що має єдиний законодавчий орган влади – Верховну Раду України. Парламент складається з народних депутатів України, яких обирає народ, тому він є представницьким органом влади. Всі депутати, як і звичайні громадяни, є представниками різних соціальних прошарків населення, різних регіонів України, різних професій, мають різний життєвий досвід і різні політичні вподобання. Однак об'єднує їх усіх те, що вони є нашими представниками, адже ми, обираючи їх під час виборів, делегуємо депутатам повноваження у вирішенні важливих питань, що стосуються нашого з вами життя.

Для забезпечення ефективної роботи Верховної Ради України створюються комітети та комісії, в яких народні депутати об'єднуються за галузеву та професійною приналежністю.

Комітети:

- створюються для роботи над конкретною темою і відповідають за опрацювання законів у своїй галузі (комітет із бюджету, комітет із законодавства, комітет із соціальних питань тощо);
- складаються з народних депутатів України та секретаріату;
- нове скликання депутатів затверджує нову кількість комітетів;
- функції: законопроектна, організаційна, контрольна.

Комісії:

- тимчасова спеціальна комісія – створюється для підготовки і попереднього розгляду питань, а також для підготовки і доопрацювання проектів законів та інших актів ВРУ на правах головного комітету;
- тимчасова слідча комісія – здійснює парламентський контроль шляхом проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес.

2. Досліджуємо разом об'єднання депутатів за політичною приналежністю

Коментар учителя

Група народних депутатів, обраних за виборчим списком відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій) об'єднуються у депутатські фракції Верховної Ради України.

Дії вчителя

Учитель наклеює наліпку (стікер) кожному учневі на чоло. Наліпки мають бути 4-5-ти кольорів у різній кількості, проте одна з них – білого кольору. Учні не повинні знати, якого кольору наліпка на них, тому під час її отримання вони мають заплющити очі. Після того, як учні відкриють очі, вони повинні, не розмовляючи, знайти інших учнів з тим самим кольором наліпки. Таким чином групи збираються за кольорами.

Обговоримо в колі

- Яким чином ви об'єдналися в групи?
- Чи намагалися ви допомогти один одному в своїй групі?
- Як ви почувалися, коли зустріли першу особу із наліпкою, ідентичною з вашою?
- Як почувалася особа з єдиною білою наліпкою?
- Як особа з білою наліпкою може інтегруватися?
- Хто є виключенням, ізольованими особами в суспільстві?
- Чи може це бути особистим вибором особи – бути виключенням або маргіналом?
- Як почувуються особи у групах? Великих групах? Малих групах?
- Чи відчуваєте ви якісь переваги у своїх групах? Які?

Коментар учителя

Об'єднання депутатів за політичною приналежністю існують такі, як:

1) парламентська фракція – група членів тієї чи іншої політичної партії у складі парламенту, об'єднаних на основі спільності політичних інтересів. Вона виконує важливу роль у підготовці й прийнятті практично всіх парламентських рішень;

2) депутатська фракція – це об'єднання народних депутатів України, обраних за виборчим списком відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій), у складі не менше ніж 15 депутатів.

3. Досліджуємо разом об'єднання депутатів у стратегічних цілях

Попрацюємо разом

Учитель пропонує учням створити «матрицю влади». Учні утворюють коло. Всередині кола учитель розташовує картки зі словами, що стосуються груп у суспільстві. Частина з них повинна відповідати меншості, інша частина – більшості. Слід пам'ятати, що не всі групи, які в меншості, мають мало влади в суспільстві.

Приклади: діти, люди з інвалідністю, політики, люди з різним кольором шкіри, панки, скейтери, дуже релігійні люди, які демонструють свою релігію, одягаючись інакше, монахи та монахині, літні люди, національні меншини, як, наприклад, роми та ін., депутати, менеджери, робітники, домогосподарки, лікарі, чоловіки, жінки.

Учні уважно вивчають картки. Вони повинні спокійно, в тиші, по черзі брати картки та сортувати їх на меншість і більшість. Це буде перший крок у побудові «матриці влади». Наступний крок побудови «матриці» – вибір так званої картки влади різним меншостям і більшості. Цікаво буде дізнатися, що меншості також можуть наділятися значною владою в суспільстві.

Приклад «матриці влади»:

Влада	Меншість	Більшість
суперзначна влада		
велика влада		
середня влада		
мала влада		
жодної влади		

Коментар учителя**Об'єднання депутатів у стратегічних цілях бувають такими:**

- парламентська коаліція (більшість) – не менше ½ конституційного складу народних депутатів, об'єднання з метою спільного прийняття законів;
- парламентська коаліція (меншість) – об'єднання з метою солідарної опозиційної діяльності;
- виборчі коаліції – об'єднання партій з метою отримання більшої кількості голосів під час виборів до ВРУ;
- урядова коаліція (правляча) – формується за підсумками виборів до ВРУ, формує і підтримує Кабінет Міністрів України.

Поміркуємо разом

Як ви розумієте значення вислову «ми різні – ми рівні» щодо народних депутатів України: «депутати різні – депутати рівні»?

Коментар учителя

Статус народного депутата України визначає Закон України «Про статус народного депутата України». Держава гарантує народному депутату забезпечення необхідними умовами для здійснення ним депутатських повноважень. Народні депутати України є рівними у своїх правах, обов'язках та відповідальності. Це стосується і громадян України, тобто нас з вами, адже ми всі різні, однак усі рівні в свої правах, обов'язках і відповідальності.

4. Обговорюємо наші досягнення

Рефлексія	«Вільний мікрофон»
Варіації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Учитель може адаптувати вправу і використати лише окремі її елементи. 2. Учитель може зробити акценти на повноваженнях народного депутата України, його функціях і формах роботи. 3. Учитель може підсилити коментарі на тему парламентаризму переглядом фрагментів відео «Як працює Парламент», а також використати інформаційні плакати «Як працює Верховна Рада України» та «Мій Парламент: розумію і впливаю!».
Джерело	<p>Адаптовано: Серія посібників Ради Європи з ОДГ/ОПЛ «Живемо в демократії»: Том II. Зростаємо у демократії. Розділ III. Рівноправність: меншини та більшість. Том VI. Навчання демократії. Розділ 4. Сприйняття інших. Вправа 4.1. Усі різні, усі рівні. Розділ 5. Щоб справедливість працювала. Вправа 5.2. Виняток</p>

Вправа «Знайти громадянина»

Назва вправи	«Знайти громадянина»		
Тема	Політична партисипація громадян		
Форма роботи	Час	Вік	Кількість учасників
практичне заняття	до 30 хв	від 6 років	необмежено
Мета	Ознайомити учнів з поняттям «громадянин», детальніше розглянути права, обов'язки та партисипативні можливості громадян України, співвіднесення власного досвіду з нормативно-правовими актами.		
Необхідні ресурси	Окремі картки з написами (завдання 1) та варіантами прикріплення їх на дошку, роздруковані додатки 1, 2 у необхідній кількості, Конституція України (або її роздрукований III розділ).		

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

1. Досліджуємо разом поняття «громадянин»

Коментар учителя

Сьогодні ми детальніше з'ясуємо поняття «громадянин». Давайте поміркуємо та пошукаємо відповіді разом:

Чи можна вважати громадянами таких людей:

- приватний підприємець
- студент університету
- пенсіонер
- еколог
- працівник культури
- людина з інвалідністю
- мешканець села
- журналіст
- вчитель
- учень 1-го класу
- учень 11-го класу
- військовий
- волонтер
- народний депутат
- депутат міської ради
- лікар?

Окремі картки з написами учитель прикріплює на дошці. Учні відповідають за бажанням.

Коментар учителя

Отож, як бачите, усі ці люди є громадянами. І звісно ж, усі вони користуються певними правами та обов'язками.

Поміркуємо разом

- Які документи підтверджують громадянство України?

Підказка для вчителя:

Стаття 5 Закону України «Про громадянство України» від 18.01.2001:

- паспорт громадянина України;
- паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- тимчасове посвідчення громадянина України;
- дипломатичний паспорт;
- службовий паспорт;
- посвідчення особи моряка;
- посвідчення члена екіпажу;
- посвідчення особи на повернення в Україну.

2. Досліджуємо разом права та обов'язки громадянина України в різному віці

Попрацюємо індивідуально

Учитель ставить перед учнями такі завдання:

1. *Ознайомтеся з додатком 1 «Деякі права, обов'язки та можливості громадян України в різному віці», плакатом «Мій Парламент: розумію і впливаю!», розділом III Конституції України.*

2. *Заповніть додаток 2 «Ідентифікаційна картка (Id-картка) «Я – громадянин України» з будь-якої позиції (на вибір):*

- а) власної, у даний час;
- б) власної, через 20 років;
- в) будь-кого з осіб у завданні 1.

Важливо, щоб до кожної частини схеми в додатку 2 учні записали не менше 3-х прикладів.

3. Презентуємо права, обов'язки та можливості громадян України в різному віці

Учні за бажанням презентують результати власної роботи, прикріплюючи їх на дошку.

4. Обговорюємо наші досягнення

Рефлексія	Закінчіть речення: «Я сьогодні дізнався/дізналась про ... Мене вразило... Я буду реалізувати свої права громадянина ...
------------------	--

Додаток 1

ДЕЯКІ ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА МОЖЛИВОСТІ
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В РІЗНОМУ ВІЦІ

Деякі права, обов'язки та можливості громадян	Віковий ценз
право на ім'я	від народження
на громадянство	від народження
на усі особисті та громадянські права (III розділ Конституції України)	від народження
на відкриття рахунку в банку	від народження
самостійно укласти дрібні побутові угоди	з 6-ти років
бути членом дитячої громадської організації	6–18 років
дає згоду на зміну свого імені та прізвища	з 10-ти років
дає згоду на своє усиновлення або передачу в прийомну родину, чи відновлення батьківських прав своїх батьків	з 10-ти років
висловлює свою думку про те, з ким із батьків, після розірвання шлюбу, хотів би жити	з 10-ти років
отримати паспорт громадянина в формі ID-картки	з 14-ти років
бути членом молодіжної громадської організації	14–35 років
створювати дитячі чи молодіжні громадські організації	з 14-ти років
дає згоду на зміну громадянства	з 14-ти років
вимагати скасування усиновлення	з 14-ти років
може офіційно працювати за дозволом батьків (легка праця, не більше 24-х годин на тиждень під час канікул та не більше 12-ти годин на тиждень після уроків)	з 14-ти років
може самостійно розпоряджатися особистим доходом, зарплатою, стипендією	з 14-ти років
несе майнову відповідальність по укладених угодах, а також за заподіяну майнову шкоду та кримінальну відповідальність за деякі злочини	з 14-ти років
має право управляти велосипедом під час руху дорогами та навчатися водінню мотоцикла	з 14-ти років
може отримати дозвіл взяти шлюб у вигляді виключення, якщо склалися особливі обставини (при цьому настає повна дієздатність)	з 16-ти років
може офіційно працювати за дозволом батьків (легка праця, не більше 36 годин на тиждень під час канікул та не більше 18-ти годин на тиждень після уроків)	з 16-ти років
може навчатися водінню автомобіля на дорогах у присутності інструктора;	з 16-ти років
несе повну адміністративну та кримінальну відповідальність	з 16-ти років
голосувати на виборах і референдумах	з 18-ти років
створювати політичні партії чи громадські організації, бути їх членами	з 18-ти років
бути обраним депутатом місцевої ради	з 18-ти років
бути призваним до лав Збройних Сил України	з 18-ти років
оскаржувати дії чи бездіяльність органів влади в суді	з 18-ти років

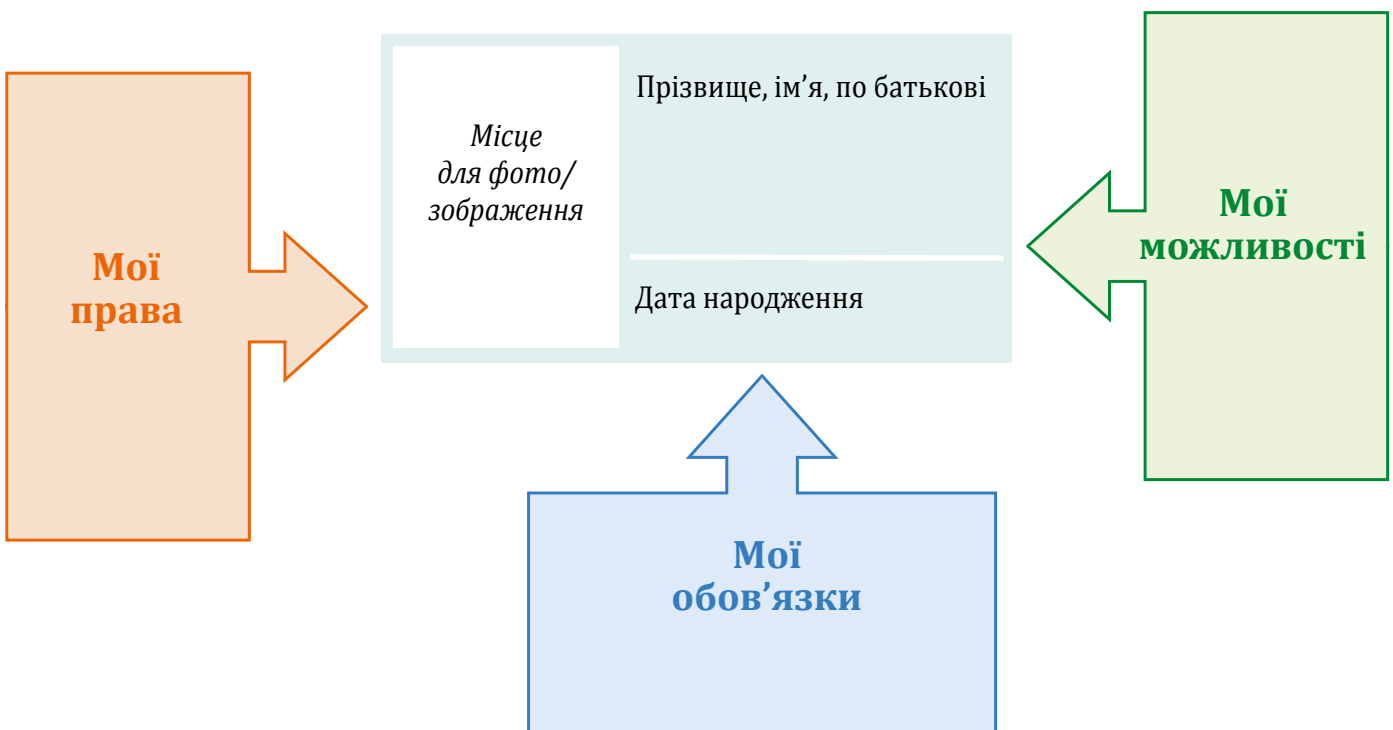
Деякі права, обов'язки та можливості громадян	Віковий ценз
бути обраним депутатом Верховної Ради України	з 21-го року
бути обраним Президентом України	з 35-ти років
шанувати державні символи, дотримуватись законів України	за умовчанням
сплачувати податки	за умовчанням
не заподіювати шкоди природі, культурній спадщині	за умовчанням
здобути загальну середню освіту	за умовчанням
подавати та/чи підписувати електронні петиції	не вказано
писати листи-звернення до органів влади	не вказано
переглядати проекти рішень та ухвалені рішення органів влади на офіційних веб-ресурсах, здійснювати їх моніторинг	за умовчанням
вимагати звітування органів влади	не вказано
подавати місцеві ініціативи (пропозиції)	не вказано

Додаток 2

ID-КАРТКА «Я – ГРОМАДЯНИН УКРАЇНИ»

УКРАЇНА ПАСПОРТ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

КВЕСТ ЯК ІНТЕРАКТИВНИЙ МЕТОД ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ

Для громадянської парламентської просвіти найбільш продуктивним є застосування інтерактивних методів навчання. Це методи, що характеризуються діалогом та взаємодією між усіма учасниками і «ставлять того, хто шукає знань, в активну позицію їх самостійного освоєння... і шукача істини»²⁸.

Квест (з англ. *Quest* – пошук, пригоди) – це спортивно-інтелектуальне змагання (з елементами рольової гри або без), основою якого є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань командами або окремими учасниками, об'єднаних спільною сюжетною лінією.

Особлива увага в розробках навчальних квестів приділяється активностям, що базуються на завданнях, які стимулюють інтелектуальні здібності учасників і задіюють їхню емоційно-вольову сферу. Ця форма навчання, а саме активність, що базується на завданнях, пропагується у викладанні освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини, що обумовлено низкою переваг такого навчання. Передусім:

- це дієва форма активного навчання – навчання через дію;
- збільшується час пізнавальної активності за рахунок того, що учні працюють над завданнями навіть тоді, коли вони знаходяться не на уроці;
- надається можливість вирішувати проблеми реального життя завдяки аналізу автентичного матеріалу;
- процес навчання набуває більшої значущості та осмислення учнями і тому стає більш стимулюючим;
- учні отримують відчуття власних досягнень²⁹.

Загальними характеристиками квесту є:

- проходження за визначеним сюжетом або за сюжетом, що розвивається залежно від дій і рішень учасників;
- питання розраховані не лише на перевірку фактичних знань, а більшою мірою на їх практичне застосування та логіку;
- чітко визначений час на обговорення відповіді та прийняття рішення;
- залученість усіх учасників, командна робота, думка кожного важлива;
- міжпредметні зв'язки, практичне застосування знань у новій ситуації.

У посібнику запропоновані методичні розробки квесту «Віртуальна екскурсія до Верховної Ради України» для різних вікових груп школярів.

При розробленні цих квестів автори виходили з таких засадничих принципів:

- спільна, нехай навіть і віртуальна, мандрівка учнів до загадкової Верховної Ради України збуджує увагу та тримає стійкий інтерес;
- учні звикли, що всі необхідні речі для планування екскурсій чи подібних поїздок роблять за них дорослі, а тут перед ними постають максимально життєві завдання: взяти посвідчення особи, спланувати маршрут за Google-картою;
- усі завдання, запропоновані на станціях, несуть різне змістове та результативне наповнення;

Організація навчальних ігор (імітаційних, рольових тощо), проведення навчальних квестів з використанням персональних гаджетів учнів і ресурсів мережі Інтернет є дієвими методами громадянської парламентської просвіти.

²⁸ Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / Підласий І. П. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 616 с., С.225

²⁹ Зростаємо в демократії: Плани уроків для початкового рівня з питань демократичного громадянства та прав людини / Р.Голлоб, П.Крапф, В.Вайжінгер. – Пер. з англ. та адапт. О.В. Овчарук; заг. ред. Укр. версії: Н.Г. Протасова. – К.: Основа, 2012. – Т.2 - С.11.

- дуже важливим є розвиток креативності та стимулювання тактильних навичок учнів, тому учасники квесту постійно щось створюють/ пишуть/ малюють/ клеять/ сканують;
- важливо максимально урізноманітнити діяльність учнів на кожному конкретному етапі, зберігши при цьому загальну канву та націленість на кінцевий результат.

У розробках представлені **основні компоненти** проведення квестів:

Настанова, загальні інструкції – ознайомлення зі змістом квесту, визначення часових рамок, ресурсів, формування команд тощо. Щодо об'єднання учнів у групи рекомендуємо просте жеребкування. При поясненні вибору даного методу, зацентуйте увагу учнів на важливості формування уміння знаходити спільну мову та працювати в команді з різними людьми.

Помічники вчителя на станціях – це важлива умова ефективного проведення квесту. Ми рекомендуємо попросити допомоги в інших вчителів або в кількох найбільш відповідальних учнів.

Формулювання завдання – чітко поставлені завдання та визначено результат, який має одержати команда по завершенню квесту.

Ресурси, необхідні для виконання завдання на кожному етапі. Проходження квестів передбачає активне використання інформаційних плакатів «Як працює Верховна Рада України», «Мій Парламент: розумію і впливаю!», банерів інтерактивної експозиції «Верховна Рада України відкрита для дітей».

Технічне забезпечення квесту передбачає використання персональних мобільних телефонів, доступ до мережі Інтернет та навичку роботи з QR-кодами. Водночас автори намагалися зробити завдання та роздаткові матеріали максимально гнучкими, щоб вчителі могли провести квест за різних умов.

Опис діяльності, що треба виконати учасникам під час проходження етапу (може зазначатися на кожному етапі окремо чи на початку гри).

Оцінювання – залежить від типу навчальних завдань, що вирішуються під час квесту.

Основні критерії оцінювання: швидкість проходження квесту та повнота виконання завдань. Ми рекомендуємо не пропускати команду на наступну станцію, якщо завдання виконано менш, ніж на половину.

Фіксація результатів – для учнів початкової, середньої і старшої школи пропонуємо різні варіанти фіксації поточних результатів квесту:

- учні поступово заповнюють великий ватман, додаючи до нього елементи, отримані на кожній із станцій;
- відповідальний помічник на станції фіксує виконання завдання на маршрутному листі команди, а в кінці квесту команда просто здає усі матеріали одним комплектом.

Підсумки – рефлексія результатів, отриманих учасниками квесту. Цікавою родзинкою підбиття підсумків квесту може стати коротка презентація кінцевих результатів командами. Тут гранично важливим є чіткий ліміт по часу. Рекомендуємо провести загальну рефлексію – обговорення у загальному колі. Упевнені, учні матимуть бажання поділитися своїми емоціями.

Принципи збереження «квесту в форматі квесту»:

- існує спільний сюжет, на кожному етапі учасники здобувають якусь його частину, тому лише після виконання чергового завдання можуть перейти до виконання наступного;

- завдання повинні бути не занадто складними, але й не занадто простими;
- завдання мають перевіряти не механічне засвоєння інформації, а креативність та оригінальність її застосування;
- обсяг інформації повинен відповідати віковому рівню учнів;
- важливою є спільність дій і неможливість одному учаснику самотійно виконати всі завдання;
- кількість учасників має відповідати завданням квесту, кожен учень бере участь у роботі;
- конкуренція між групами;
- важливо чітко озвучити правила проходження та правила оцінювання квесту на початку заняття.

Запропоновані в посібнику методики проведення квестів та їхнього змістовного наповнення не є вичерпними. Вчителі можуть комбінувати завдання, а також створювати власні варіанти на особистий розсуд та під конкретну навчальну мету.

4.1. КВЕСТ «ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ» ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Тема	Віртуальна екскурсія до Верховної Ради України	
Мета	Спроекувати подорож-екскурсію до Верховної Ради України, дослідити її роль і місце в системі державної влади, з'ясувати можливі форми громадянської участі та впливу на Верховну Раду України.	
Очікувані результати		
Учні знатимуть	Учні вмітимуть	Учні усвідомлять
структуру та форми діяльності Верховної Ради України.	спроекувати подорож-екскурсію до Верховної Ради України, описувати роль і місце Верховної Ради України в системі державної влади.	важливість функціонування Верховної Ради України та власну роль проактивного громадянина.
Основні поняття	Верховна Рада України, народний депутат України, Голова Верховної Ради України, Перший заступник Голови Верховної Ради України, Заступник Верховної Ради України, законопроект, закон, процедура голосування, скарга, лист-звернення до народного депутата, сесійна зала, пленарне засідання, функції парламенту.	
Формат	Урок-квест.	
Тривалість	45-90 хв	
Необхідні ресурси	Інтерактивна експозиція «Верховна Рада України відкрита для дітей», інформаційний плакат «Як працює Верховна Рада України», інформаційний плакат «Мій Парламент: розумію і впливаю!», маршрутні листи в формі конвертів-пазлів (додаток 1), роздруковані в необхідній кількості додатки 2-6, помічники вчителя (опційно), канцтовари.	

ПІДГОТОВКА ТА ПРОВЕДЕННЯ КВЕСТУ

Етап	Зміст діяльності		
Організаційна частина (перед уроком)	<p>Учитель має заздалегідь підготувати всі необхідні матеріали, а також продумати робочі зони для чотирьох команд, місце для розташування банерів і плакатів, місце для розміщення презентаційних матеріалів команд, місце для розміщення маршрутних листів для команд, визначити склад команд і обрати помічників (це можуть бути як інші учителі, так і учні).</p> <p>Маршрутні листи для команд:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Маршрутні листи для команд – це 4 конверти-пазли із завданнями для кожної команди. Вони мають бути розташовані в такому вигляді, як на зображенні (додаток 1), на окремому столі. • Маршрут для кожної команди: синя, червона, зелена, жовта станція. Саме в такій послідовності вчитель має видавати кожній команді конверт із завданням. • 1, 2, 3, 4 – номер завдань (станцій), що знаходяться у конвертах відповідного кольору. • Синій, червоний, зелений, жовтий – кольори конвертів з однієї сторони, а з іншої сторони на конверті мають бути елементи зображення ВРУ, що, як пазли, складаються в одне ціле. По завершенню виконання усіх чотирьох завдань у команд має утворитися зображення ВРУ. <p>Фіксація результатів квесту:</p> <p>Учні поступово заповнюють презентаційний аркуш А1, додаючи до нього елементи, отримані на кожній із станцій.</p> <p>Варто запланувати час для короткої презентації командами кінцевих напрацювань. Учитель фіксує виконання завдання командою, вручаючи їм один із 4 пазлів, які разом утворюють зображення ВРУ.</p> <p>Оцінювання:</p> <p>1 бал – за факт виконання кожного завдання (просто його наявність), 2 бали – за кожне правильно виконане завдання, 4-3-2-1 бали – в залежності від порядку проходження до фінішу (4 бали – команда, яка перша прийшла до фінішу).</p> <div data-bbox="440 1244 1481 1910" style="border: 2px solid blue; padding: 10px; margin-top: 20px;"> <p style="text-align: center;">Оцінювання квесту</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%; padding: 10px; vertical-align: top;"> <div style="border: 1px solid purple; padding: 5px; margin-bottom: 5px;"> <p style="text-align: center; color: purple;">КОМАНДА 1</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;"> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 1</p> </div> </div> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; margin-bottom: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 2</p> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; margin-bottom: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 3</p> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; margin-bottom: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 4</p> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 5</p> </div> </td> <td style="width: 50%; padding: 10px; vertical-align: top;"> <div style="text-align: center; margin-bottom: 20px;"> <p>1 бал – за факт виконання кожного завдання (просто його наявність)</p> </div> <div style="text-align: center; margin-bottom: 20px;"> <p>2 бали – за кожне правильно виконане завдання</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>4–1 бали – в залежності від порядку проходження до фінішу (4 бали – команда, яка перша прийшла до фінішу)</p> </div> </td> </tr> </table> </div>	<div style="border: 1px solid purple; padding: 5px; margin-bottom: 5px;"> <p style="text-align: center; color: purple;">КОМАНДА 1</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;"> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 1</p> </div> </div> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; margin-bottom: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 2</p> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; margin-bottom: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 3</p> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; margin-bottom: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 4</p> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 5</p> </div>	<div style="text-align: center; margin-bottom: 20px;"> <p>1 бал – за факт виконання кожного завдання (просто його наявність)</p> </div> <div style="text-align: center; margin-bottom: 20px;"> <p>2 бали – за кожне правильно виконане завдання</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>4–1 бали – в залежності від порядку проходження до фінішу (4 бали – команда, яка перша прийшла до фінішу)</p> </div>
<div style="border: 1px solid purple; padding: 5px; margin-bottom: 5px;"> <p style="text-align: center; color: purple;">КОМАНДА 1</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;"> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 1</p> </div> </div> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; margin-bottom: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 2</p> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; margin-bottom: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 3</p> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; margin-bottom: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 4</p> </div> <div style="border: 1px solid yellow; padding: 5px; text-align: center;"> <p>ЗАВДАННЯ 5</p> </div>	<div style="text-align: center; margin-bottom: 20px;"> <p>1 бал – за факт виконання кожного завдання (просто його наявність)</p> </div> <div style="text-align: center; margin-bottom: 20px;"> <p>2 бали – за кожне правильно виконане завдання</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>4–1 бали – в залежності від порядку проходження до фінішу (4 бали – команда, яка перша прийшла до фінішу)</p> </div>		

Етап	Зміст діяльності																
Інструктаж (на початку уроку)	<p>– Ми сьогодні вирушаємо на екскурсію до Верховної Ради України. Що таке Верховна Рада України? Які її функції? Чому для нас її діяльність є дуже важливою? Чи можемо ми якимось чином впливати на неї? Давайте спробуємо разом дати відповідь на ці та інші запитання.</p> <p>Ознайомлення з правилами квесту:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Грають 4 команди по 5-6 - учасників. 2. Кожна команда, подавши заявку на участь у квесті, погоджується з правилами та зобов'язана їх дотримуватися. 3. Квест проходить у класній кімнаті (шкільному холі, бібліотеці тощо) за певним маршрутом для кожної команди. 4. Квест триває мінімум 1 урок (45 хвилин), бажано – 2 уроки. 5. Завдання командам видаються у конвертах. 6. На кожній станції команди виконують певні завдання. 7. Оцінюється швидкість, правильність і повнота виконання завдань. 8. Перемогу отримує та команда, яка найшвидше досягне фінішу та правильно виконає усі завдання. 9. Мобільні телефони переведені в режим тиші. 10. Квест проводиться без підказок. 11. Під час виконання завдань слід звертатися до інтерактивної експозиції та плакатів. <p>Правила квесту записані на аркуші А1. Після того, як учитель прочитав їх, учасники підписуються на знак згоди їх дотримуватися.</p> <p>Інструкція для команд:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Кожна команда має власний маршрутний лист (додаток 1), а також презентаційне місце – аркуш А1 для приклеювання результатів виконаних завдань. • Кожна команда має пройти 4 станції в такому порядку: синя, червона, зелена, жовта. • Команда отримує дозвіл перейти до іншої станції після того, як учитель прийме її роботу і натомість дасть 1 із 4 конвертів із завданням. • Гра триває до того моменту, поки всі команди не пройдуть маршрут. 																
	<p>ФІКСАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КВЕСТУ</p> <table border="1" data-bbox="1021 1340 1452 1489"> <thead> <tr> <th colspan="4">місце для маршрутних листів</th> </tr> <tr> <th>команда 1</th> <th>команда 2</th> <th>команда 3</th> <th>команда 4</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1 2</td> <td>1 2</td> <td>1 2</td> <td>1 2</td> </tr> <tr> <td>3 4</td> <td>3 4</td> <td>3 4</td> <td>3 4</td> </tr> </tbody> </table> <p>В – «вчитель» С – «секретарі» – помічники вчителя, які відповідають за маршрутні листи. Е – «експерти» – помічники вчителя (можуть бути учні старших класів), які за потреби інструктують команди щодо виконання завдання. С+ПС – «спікер» та «помічник спікера» – члени команди, які відповідають за отримання завдань і розміщення виконаних завдань на презентаційному аркуші.</p>	місце для маршрутних листів				команда 1	команда 2	команда 3	команда 4	1 2	1 2	1 2	1 2	3 4	3 4	3 4	3 4
місце для маршрутних листів																	
команда 1	команда 2	команда 3	команда 4														
1 2	1 2	1 2	1 2														
3 4	3 4	3 4	3 4														

МАРШРУТ КВЕСТУ

Станція	Завдання	Продукт	Ресурси
Станція-старт Командоутворення (до 8 хв)	<i>Для того щоб потрапити у Верховну Раду України, необхідно попередньо оформити заявку на відвідини та надати документи, що посвідчують особу.</i> – Які документи підтверджують громадянство України? Завдання всім командам: Створіть ID-картку команди за зразком (додаток 2): <ul style="list-style-type: none"> • назва команди; • список учасників; • громадянство; • дата видачі документа (* дата проведення квесту); • місце видачі документа (* місце проведення квесту). 	команда створює ID-картку власної команди	додаток 2 «Шаблон ID-картки», фломастери або кольорові олівці
Станція 1 Візитівка (до 8 хв)	<i>Вітаємо вас! Ви знаходитесь поруч з головною будівлею Верховної Ради України. А щоб не забути інформацію про те, де вона знаходиться і як виглядає, пропонуємо вам створити візитівку Верховної Ради України.</i> Завдання: Ви отримали в конверті шаблон візитівки. Вам потрібно його заповнити. Для цього на банері віднайдіть зображення головної будівлі Верховної Ради України та намалюйте її на візитівці. Також пошукайте на банері адресу будівлі Верховної Ради України і запишіть інформацію на візитівці.	команда створює візитівку Верховної Ради України	додаток 3 «Шаблон візитівки Верховної Ради України», фломастери або кольорові олівці
Станція 2 Сесійна (до 8 хв)	<i>Ось ми й дібрались до сесійної зали Верховної Ради України. Вона зараз порожня. Цікаво, а хто і де знаходиться у сесійній залі під час засідань?</i> Завдання: Ви отримали в конверті фото сесійної зали, а також картки з надписами осіб, які зазвичай беруть участь у сесіях ВРУ. Озирніться навколо, уважно почитайте вказівки на банері та плакатах і розсадіть усіх по місцях, приклеївши картки на фото у відповідних місцях.	команда створює макет сесійної зали	додаток 4 «Фото сесійної зали, картки з надписами», клей-олівець або двосторонній скотч
Станція 3 Законотворча (до 8 хв)	<i>Учителі навчають дітей, перукарі роблять зачіски, машиністи керують потягом... А що роблять народні депутати України? Вони представляють наші інтереси і вирішують важливі для держави питання. Задля цього вони розробляють і приймають закони. Усі рішення депутати приймають шляхом голосування.</i> Завдання: Уявіть, що ви всі – депутати і вам потрібно проголосувати за прийняття закону. На карточці записаний законопроект. Кожен з вас може висловити свою думку щодо того, чи підтримуєте ви його чи ні, та записати своє прізвище у відповідній колонці. Далі вам слід підрахувати кількість голосів і підкреслити потрібний запис. Якщо «За» проголосувала більшість, то рішення прийняте, а якщо ні, то рішення не прийняте.	команда ухвалює уявний закон	додаток 5 «Картки для підрахунку результатів голосування за закон», ручки або фломастери

Станція	Завдання	Продукт	Ресурси
Станція 4 Партисипативна (до 8 хв)	<i>Ми на фінішній прямій!</i> <i>Отож, головне завдання – дізнатися, яким чином ми як громадяни України можемо впливати на роботу Верховної Ради України ?</i> Завдання: У конверті ви отримали фото. Це фото дорослі надіслали разом із скаргою до Верховної Ради України. Поміркуйте, як можна вирішити цю проблему? Що треба зробити? Намалюйте (напишіть) звернення до депутата, щоб він допоміг у вирішенні цієї проблеми.	команда створює звернення до народного депутата	додаток 6 «Шаблон звернення до народного депутата та фото з приводом для скарг», фломастери або кольорові олівці
Підбиття підсумків і обговорення результатів роботи	<p>Коротка презентація командами кінцевих напрацювань Учитель може доповнити презентації команд коментарями відповідної тематики, використовуючи матеріали квесту для середньої та старшої школи.</p> <p>Підбиття результатів квесту Для проведення оцінювання можна використати кольорові стікери в формі зірочок: 1 бал – одна зірочка.</p> <p>Підсумкова рефлексія «Загальне коло»</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Сьогодні я дізнався/дізналася, мене здивувало/хочу спробувати...» • «1 слово, яке описує сьогоднішній урок, – це... » • «Сьогодні я йду з уроку з емоцією...» 		

Додаток 1**МАРШРУТНІ ЛИСТИ ДЛЯ 4 КОМАНД**

Команда 1	Команда 2	Команда 3	Команда 4

- Маршрутні листи для команд – це 4 конверти синього, червоного, зеленого і жовтого кольорів із завданнями для кожної команди. Вони мають бути розташовані в такому вигляді, як на зображенні.
- Конверти мають бути прямокутної чи квадратної форми, рекомендовано розміром А4 (бажано, щоб у конверт можна було вкласти не лише аркуш із завданням, а й необхідні ресурси для його виконання). Їх можна виготовити власноруч з кольорового паперу або ж використовувати канцелярські конверти. В цьому разі з однієї сторони конвертів слід наклеїти кольоровий папір (синього, червоного, зеленого, жовтого кольорів на кожному конверті відповідно).

На зворотній стороні конвертів бажано наклеїти зображення Верховної Ради України, поділене на 4 фрагменти, щоб при складанні конвертів утворилося цілісне зображення (варіант 1).

При неможливості використати зображення Верховної Ради України, можна зробити надписи «Застосовуй!», «Вивчай!», «Досліджуй!», «Знай!» на кожному конверті відповідно (варіант 2).

Варіант 1

Варіант 2

ВИВЧАЙ!	ЗНАЙ!
ДОСЛІДЖУЙ!	ЗАСТОСОВУЙ!

Додаток 2

ID-КАРТКА КОМАНДИ

 <p>УКРАЇНА ПАСПОРТ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ</p>	Назва команди	
	Список учасників	
	Громадянство	
	Дата видачі документа	
	Місце видачі документа	

Місце для фото/зображення команди

ВІЗИТІВКА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ	
Держава _____	
Місто: _____	
Вулиця: _____	
Номер будівлі: _____	
	Зображення головної будівлі ВРУ

ФОТО СЕСІЙНОЇ ЗАЛИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА КАРТКИ

Голова Верховної Ради України	Заступник Голови Верховної Ради України	Президент України	Перший заступник Голови Верховної Ради України	Уряд
Журналісти	Народні депутати	Поважні гості	Доповідач	Спікер

Додаток 5

КАРТКИ ДЛЯ ПІДРАХУНКУ РЕЗУЛЬТАТІВ
ГОЛОСУВАННЯ ЗА ЗАКОН

Законопроект	1 команда: Заборонити учням використовувати мобільні телефони в школі. 2 команда: Дозволити учням самим обирати предмети, які вони хочуть вивчати. 3 команда: Забезпечити всіх учнів школи безкоштовним харчуванням. 4 команда: Відмінити оцінки для учнів початкової школи.			
Голосування	ЗА	ПРОТИ	УТРИМАЛИСЯ	НЕ ГОЛОСУВАЛИ
Ім'я депутатів (учнів) <i>* кожен учасник команди вписує своє ім'я у тій колонці, яку позицію він обирає</i>				
Кількість голосів <i>* підрахуйте кількість імен у кожній колонці та запишіть</i>				
Рішення <i>* обведіть ваше рішення</i>	ЗАКОН ПРИЙНЯТИЙ <i>* якщо «ЗА» обрали більшість учасників вашої команди</i>		ЗАКОН НЕ ПРИЙНЯТИЙ	

Додаток 6

ФОТО З ПРИВОДОМ ДЛЯ СКАРГ І ШАБЛОН ЗВЕРНЕННЯ
ДО НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

З В Е Р Н Е Н Н Я

Шановні депутати України!

Ми звертаємося до вас із проханням:

Громадяни України: _____ Дата _____

1 КОМАНДА

2 КОМАНДА

3 КОМАНДА

4 КОМАНДА

Представлені в додатку фотокартки проблем є орієнтовними. Для створення звернення вчитель :

- може підібрати фотокартки, що найбільш відповідають соціальним проблемам свого населеного пункту, в мережі Інтернет і роздрукувати або
- може заздалегідь попросити учнів намалювати соціальні проблеми їхнього міста чи села або
- може разом з учнями заздалегідь зробити фотокартки соціальних проблем їхнього міста чи села.

4.2. КВЕСТ «ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ» ДЛЯ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ

Тема	Віртуальна екскурсія до Верховної Ради України	
Мета	Спроекувати подорож-екскурсію до Верховної Ради України, дослідити її роль і місце в системі державної влади, з'ясувати можливі форми громадянської співучасті та впливу на Верховну Раду України.	
Очікувані результати		
Учні знатимуть	Учні вмітимуть	Учні усвідомлять
структуру та форми діяльності Верховної Ради України.	проекувати подорож-екскурсію до Верховної Ради України, описувати роль і місце Верховної Ради України в системі державної влади.	важливість функціонування Верховної Ради України та власну роль проактивного громадянина.
Основні поняття	Верховна Рада України, народний депутат України, комітети Верховної Ради України, Голова Верховної Ради України, Перший заступник Голови Верховної Ради України, Заступник Верховної Ради України, тимчасова спеціалізована комісія Верховної Ради України, тимчасова слідча комісія Верховної Ради України, політична фракція, коаліція депутатських фракцій, законодавча ініціатива, вето, регламент, сесія, електронна петиція, лист-звернення до народного депутата.	
Формат	Урок-квест.	
Тривалість	45-90 хв	
Необхідні ресурси	Інтерактивна експозиція «Верховна Рада України відкрита для дітей», інформаційний плакат «Як працює Верховна Рада України», інформаційний плакат «Мій Парламент: розумію і впливаю!», роздруковані в необхідній кількості додатки 1-6, примірники Конституції України або роздрукований IV-ий розділ Конституції України «Верховна Рада України», мобільні телефони з доступом до інтернету, помічники вчителя (опційно).	

ПІДГОТОВКА ТА ПРОВЕДЕННЯ КВЕСТУ

Етап	Зміст діяльності
Організаційна частина (перед уроком)	<p>Уважно підготуйте всі необхідні матеріали та ресурси. Проінструкуйте помічників – відповідальних за станцію. Щоб переконатися у правильності відповідей учнів, для відповідальних за станцію створені підказки. Упевніться щодо наявності годинників у помічників, мобільного інтернету хоча б на одному телефоні в команді.</p> <p>Для дотримання часових рамок можна ввести строге правило – граничний ліміт перебування команди на кожній із станцій.</p> <p>Можливі такі варіанти фіксації результатів квесту:</p> <p>Варіант 1. Учні поступово заповнюють великий ватман, додаючи до нього елементи, отримані на кожній із станцій.</p> <p>Варто запланувати час для короткої презентації командами кінцевих напрацювань.</p> <p>Варіант 2. Відповідальний на станції фіксує виконання завдання на маршрутному листі команди.</p> <p>По завершенню квесту команда здає всі отримані матеріали разом.</p>

Етап	Зміст діяльності
Інструктаж (на початку уроку)	<p>– Ми сьогодні вирушаємо на екскурсію до Верховної Ради України. Що таке Верховна Рада України? Які її функції? Чому для нас її діяльність є дуже важливою? Чи можемо ми якимось чином впливати на неї? Давайте спробуємо разом дати відповідь на ці та інші запитання.</p> <p>Для проходження квесту нам необхідно об'єднатися у декілька груп. На кожній станції ви виконуватимете певні завдання. Дізнатися, що має виконати команда, ви зможете через сканування QR-кодів, або отримавши конверт із завданнями.</p> <p>Звертайте увагу на максимальний час, відведений для виконання кожного із завдань, ефективно розподіліть ролі в команді.</p> <p>Оцінюється швидкість, правильність і повнота виконання завдань.</p>

МАРШРУТ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ КВЕСТУ

(див. додаток 1 «Зразок маршрутного листа квесту
«Віртуальна екскурсія до Верховної Ради України»)

Станція	Завдання	Продукт	Ресурси
Станція 1 Командоутворення (до 5 хв)	<p><i>Для того щоб потрапити у Верховну Раду України, необхідно попередньо оформити заявку на відвідини та надати документи, що посвідчують особу.</i></p> <p>Запитання і завдання для учнів:</p> <p>1.1. Включення в активну діяльність. <i>Які документи підтверджують громадянство України?</i></p> <p>* Підказка для вчителя чи відповідального за станцію Стаття 5 Закону України «Про громадянство України» від 18.01.2001:</p> <ul style="list-style-type: none"> • паспорт громадянина України; • паспорт громадянина України для виїзду за кордон; • тимчасове посвідчення громадянина України; • дипломатичний паспорт; • службовий паспорт; • посвідчення особи моряка; • посвідчення члена екіпажу; • посвідчення особи на повернення в Україну. <p>1.2. Створіть ID-картку команди за зразком (додаток 2):</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва команди; • список учасників; • громадянство; • дата видачі документа (* дата проведення квесту); • місце видачі документа (* місце проведення квесту). 	команда створює ID-картку (додаток 2)	додаток 2 «ID-картка команди»

Станція	Завдання	Продукт	Ресурси
Станція 2 Картографічна (до 5 хв)	<p><i>Команда сформована! Тепер важливо з'ясувати дорогу до Верховної Ради України.</i></p> <p>Завдання: Маршрут до Верховної Ради України.</p> <p>Знайти на банері адресу Верховної Ради України. Прокласти маршрут на Google-карті, прописати необхідні зупинки, зміни транспорту тощо.</p>	команда презентує готовий маршрут	мобільний телефон із завантаженими Google-картами
Станція 3 Історична (до 8 хв)	<p><i>Ось ми вже склали маршрут подорожі! Але як упізнати будівлю Верховної Ради?</i></p> <p>3.1. Завдання «Розігрів» Знайти на банері зображення будівлі Верховної Ради України, описати її.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Як ви вважаєте – сучасна будівля Верховної Ради України проектувалась саме під неї? • Чи це було перепланування вже існуючої будівлі під потреби парламенту? Відповідь обґрунтуйте. <p>* Підказка для вчителя чи відповідального за станцію <i>У 1934 р. столиця УРСР була перенесена з Харкова до Києва. У лютому 1936 р. було оголошено конкурс на кращий проєкт приміщення Верховної Ради УРСР, у якому переміг Володимир Заболотний. Будівельні роботи велися протягом 1936–1939 рр. і на початку літа 1939 р. були прийняті державною комісією з оцінкою «відмінно».</i></p> <p>3.2. Завдання «Розкажіть нам історію» У Верховній Раді України нам показали цікаві експонати. Створіть міні-історію, в якій фігуруватимуть усі три експонати, вказавши важливість кожного з них:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Експонат №1. Картина «Державотворення», 2001 (Художник О.Кулаков); • Експонат №2. Прапор України, внесений у сесійний зал 24.08.1991; • Експонат №3. Акт проголошення незалежності України, 24.08.1991. <p>(додаток 3 «Будівля Верховної Ради України та експонати Музею Верховної Ради України»)</p>	команда отримує зображення Верховної Ради України, експонатів музею (додаток 3)	додаток 3 «Будівля Верховної Ради України та експонати Музею Верховної Ради України»

Станція	Завдання	Продукт	Ресурси
Станція 3 Історична (до 8 хв)	<p>* Підказка для вчителя чи відповідального за станцію <i>Після прийняття Акту проголошення незалежності України 24.08.1991 депутати внесли до сесійної зали великий синьо-жовтий прапор (розміром 8×4 метри) і накрили ним трибуну. Власне цей момент і відтворено в картині «Державотворення» (розміром 2×5 метрів, відкрита 22.08.2001).</i> <i>У центрі картини – перший президент Леонід Кравчук, на той момент Голова Верховної Ради, його перший заступник Іван Плющ та заступник Володимир Гриньов і близько 70-ти народних депутатів I скликання.</i> <i>Також на картині зображені символи нації, історичні постаті, релігійні образи Богородиці і канонізованого князя Володимира, княгині Ольги, Нестора-Літописця – всього близько 100 дійових осіб чи узагальнених історичних образів.</i></p>		
Станція 4 Сесійна (до 15 хв)	<p><i>Ось ми й дібрались до сесійної зали Верховної Ради України. Озирніться навколо, уважно почитайте вказівки на банері та плакатах, проскануйте QR-коди, ознайомтесь з Розділом IV «Верховна Рада України» Конституції України та виконайте запропоновані завдання (див. також додаток 4).</i></p> <p>За кожне виконане завдання ви отримаєте відповідний пазлик. Важливо – зібрати не менше 3 пазлів (додаток 5). Дайте відповіді на такі питання:</p> <p>4.1. Як працює парламент?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Чому Верховну Раду України називають законодавчою гілкою влади? • Які ще гілки влади ви знаєте? • У чому полягає основна діяльність Верховної Ради України? Які функції вона виконує? • Як побудований графік роботи у Верховній Раді України? Що таке сесія? Для чого скликають позачергову сесію? • Чому існують закриті засідання? Скільки депутатів можуть ініціювати закриті засідання? <p>* Підказка для вчителя чи відповідального за станцію <i>Існує 3 гілки влади: законодавча, виконавча і судова. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України.</i> <i>(Стаття 75 Конституції України)</i> <i>Функції ВРУ: представницька, законодавча, установча, контрольна. Верховна Рада України працює сесійно, чергові сесії починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня.</i></p>	команда отримує зображення відповідних пазликів (додаток 5)	додаток 4 «Завдання для команд на Станції 4. Сесійна зала Верховної Ради України», додаток 5 «Пазли-фішки для команд», за потреби – як додаткова підказка для учнів – роздрукований Розділ IV «Верховна Рада України» Конституції України

Станція	Завдання	Продукт	Ресурси
Станція 4 Сесійна (до 15 хв)	<p>Позачергові сесії скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу Президента України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу (150). (Статті 82, 83 Конституції України)</p> <p>Засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України (226). (Стаття 84 Конституції України)</p> <p>4. 2. Структура сесійної зали, регламент</p> <ul style="list-style-type: none"> • Хто і за яких умов може знаходитися у сесійній залі? • Чи є якісь визначені місця для голови ВРУ, заступників, депутатів, членів уряду, Президента України, поважних гостей, преси, звичайних громадян? • Що таке регламент? <p>* Підказка для вчителя чи відповідального за станцію У Президії знаходяться місця для керівництва парламенту – Голови, Першого заступника, заступника. Поряд – окрема ложа для Президента. Ліворуч – ложа членів Кабінету Міністрів України, велике крісло – для Прем'єр-Міністра). Праворуч – місця для почесних гостей: представників ГПУ, Конституційного Суду, рахункової палати, уповноваженого з прав людини. На балконі по центру – місця для гостей ВРУ, працівників апарату, помічників нардепів, депутатів минулих скликань. Ложа для преси займає майже третину балкону, з іншого боку – ложа дипломатичного корпусу. До партеру можуть заходити лише діючі народні депутати, комендант охорони, працівники апарату та помічники тих депутатів, які не можуть без них обходитися.</p> <p>Регламент встановлює порядок підготовки та проведення сесій Верховної Ради, її засідань, формування державних органів, визначає законодавчу процедуру, процедуру розгляду інших питань, віднесених до її повноважень, та порядок здійснення контрольних функцій Верховної Ради. (Стаття 1 Закону України «Про регламент Верховної Ради України»)</p> <p>4. 3. Яка структура парламенту?</p> <ul style="list-style-type: none"> • З яких структурних підрозділів складається парламент України? • Хто і яким чином призначає Голову Верховної Ради України та його заступників? • Яка функція комітетів Верховної Ради України? Назвіть кілька комітетів. • Яка різниця між тимчасовими спеціалізованими та тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України? <p>* Підказка для вчителя чи відповідального за станцію Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову, Першого заступника і заступника. Для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, виконання контрольних функцій Верховна Рада України створює з числа народних депутатів комітети та обирає голів, перших заступників, заступників голів та секретарів цих комітетів.</p>		

Станція	Завдання	Продукт	Ресурси
<p>Станція 4</p> <p>Сесійна (до 15 хв)</p>	<p>Також Верховна Рада України може створювати тимчасові спеціальні комісії (для підготовки і попереднього розгляду питань) та тимчасові слідчі комісії (для розслідування питань, що становлять суспільний інтерес, за умови отримання не менше 1/3 від конституційного складу голосів народних депутатів (150). (Статті 88, 89 Конституції України)</p> <p>4.4. Народний депутат</p> <ul style="list-style-type: none"> • Скільки всього є народних депутатів? • Хто і яким чином може стати депутатом? • Що таке коаліція? Фракція? Для чого вони існують? <p>* Підказка для вчителя чи відповідального за станцію Конституційний склад Верховної Ради України – 450 народних депутатів, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх 5 років. Не може бути обраним громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку. (Стаття 76 Конституції України) За результатами виборів і на основі узгодження політичних позицій формується коаліція депутатських фракцій, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України (226). Коаліція вносить пропозиції Президенту України щодо кандидатур Прем'єр-міністра України та складу Кабінету Міністрів України. (Стаття 83 Конституції України) Депутатська фракція Верховної Ради України – група народних депутатів України, обраних за виборчим списком відповідної політичної партії.</p> <p>4.5. Процес голосування</p> <ul style="list-style-type: none"> • Яким чином створюється закон? • Скільки голосів народних депутатів необхідно для його прийняття? • Хто підписує закон? • Що таке право вето? <p>* Підказка для вчителя чи відповідального за станцію Право законодавчої ініціативи належить Президентові України, народним депутатам і Кабінету Міністрів України. Відповідні комітети займаються підготовкою законопроектів для читання (1, 2 та 3 читання) у сесійній залі ВРУ, обговорюють правки. Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу (226), крім випадків, передбачених Конституцією (не менше 2/3 голосів, тобто 300).</p>		

Станція	Завдання	Продукт	Ресурси
Станція 4 Сесійна (до 15 хв)	<p>Закон підписує Голова Верховної Ради України. Президент України протягом 15 днів також підписує закон або повертає його зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду (накладає вето).</p> <p>Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу (300), Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів (Верховна Рада «долає вето» Президента).</p> <p>Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом.</p> <p>(Статті 91, 93, 94 Конституції України)</p>		
Станція 5 Партисипативна (до 10 хв)	<p>Ми на фінішній прямій! Отож, головне завдання – дізнатися, яким чином ми як громадяни України можемо впливати на роботу Верховної Ради України?</p> <p>5.1. Завдання: Заповніть робочу схему «Як я можу впливати на Верховну Раду України?» (додаток 6)</p> <p>5.2. Завдання: Напишіть (на вибір учнів щось одне):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Петицію до Верховної Ради України (у формі скарги, протесту чи прохання). • Лист-звернення до народного депутата. <p>* Підказка для вчителя чи відповідального за станцію Форми громадянської співучасті та впливу на діяльність Верховної Ради України:</p> <ul style="list-style-type: none"> • голосування на виборах; • діяльність як обраного народного депутата України; • участь у парламентських слуханнях; • обговорення законопроектів на офіційному сайті Верховної Ради України; • подання та/чи підписання онлайн петицій (у формі скарги, протесту чи прохання) на офіційному сайті Верховної Ради України; • написання звернень та/чи аудієнція у народного депутата України; • організація та/чи участь у мирних демонстраціях, мітингах, ході, пікетах тощо. 	команда отримує зображення відповідного пазлу (додаток 5). Команда заповнює робочу схему (додаток 6) та створює петицію/лист-звернення (на вибір)	додаток 5 «Пазли-фішки для команд», додаток 6 «Робоча схема «Як я можу впливати на Верховну Раду України»

Станція	Завдання	Продукт	Ресурси
Завершення квесту та обговорення результатів роботи	<p>Підбиття результатів квесту, підсумкова рефлексія</p> <p>Коротка презентація командами кінцевих напрацювань (за бажанням)</p> <p>«Вільний мікрофон»:</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Сьогодні я дізнався(лась)/мене здивувало/хочу спробувати...» • «1 слово, яке описує сьогоднішній урок, це ...» • «Сьогодні я йду з уроку з емоцією...» 		

Додаток 1

ЗРАЗОК МАРШРУТНОГО ЛИСТА КВЕСТУ «ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ»

Маршрутний лист «Віртуальна екскурсія до Верховної Ради України»

1

УКРАЇНА
ПАСПОРТ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Назва команди	
Список учасників	
Громадянство	
Дата видачі документа	
Місце видачі документа	

Місце для фото/зображення команди

3

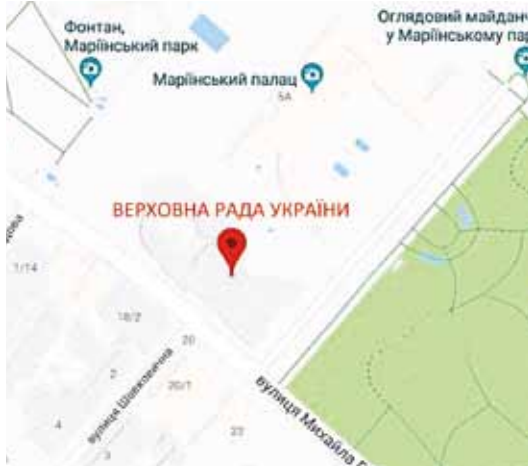
АКТ ПРОГЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Висловлюючи своє повне зобов'язання, яке виникло згідно з духом і літеральною формою статті 10 Конституції України, прийнятою Верховною Радою України 24 серпня 1991 року, проголосити незалежність України від Радянського Союзу.

ПРИЙНЯТО Верховною Радою України 24 серпня 1991 року.

Місце видачі документа

2

Фонтан, Маріїнський парк
Маріїнський палац
Оглядовий майданчик у Маріїнському парку
ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
вулиця Мисайла Г...

4

	ЯК Я МОЖУ ВПЛИВАТИ НА ВЕРХОВНУ РАДУ УКРАЇНИ

5

ЯК Я МОЖУ ВПЛИВАТИ НА
ВЕРХОВНУ РАДУ УКРАЇНИ

ID-КАРТКА КОМАНДИ

УКРАЇНА
ПАСПОРТ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

	Назва команди	
	Список учасників	
	Громадянство	
	Дата видачі документа	
	Місце видачі документа	

*Місце для
фото/зображення
команди*

*ГОЛОВНА БУДІВЛЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
ТА ЕКСПОНАТИ МУЗЕЮ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ*

Головна будівля Верховної Ради України

Експонат №1. Картина «Державотворення», 2001 (Художник О. Кулаков)

Експонат №2. Прапор України, внесений у сесійний зал 24.08.1991

Експонат №3. Акт проголошення незалежності України, 24.08.1991

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОМАНД НА СТАНЦІЇ 4 СЕСІЙНА ЗАЛА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

*Ось ми й дібрались до сесійної зали Верховної Ради України.
Озирніться навколо, уважно почитайте вказівки на банері та плакатах,
проскануйте QR-коди, ознайомтесь з Розділом IV «Верховна Рада України»
Конституції України та виконайте запропоновані нижче завдання.
За кожне з блоків виконаних завдань ви отримаєте відповідний пазлик.
Важливо – зібрати не менше 3-х пазлів.*

4.1. Як працює парламент?

- Чому Верховну Раду України називають законодавчою гілкою влади? Які ще гілки влади ви знаєте?
- У чому полягає основна робота Верховної Ради України? Які функції вона виконує?
- Як побудований графік роботи у Верховній Раді України? Що таке сесія? Для чого скликають позачергову сесію?
- Чому існують закриті засідання? Скільки депутатів можуть ініціювати закриті засідання?

4.2. Структура сесійної зали, регламент

- Хто і за яких умов може знаходитися у сесійній залі?
- Чи є якісь визначені місця для: голови ВРУ, заступників, депутатів, уряду, президента, поважних гостей, преси, звичайних громадян?
- Що таке регламент?

4.3. Яка структура парламенту?

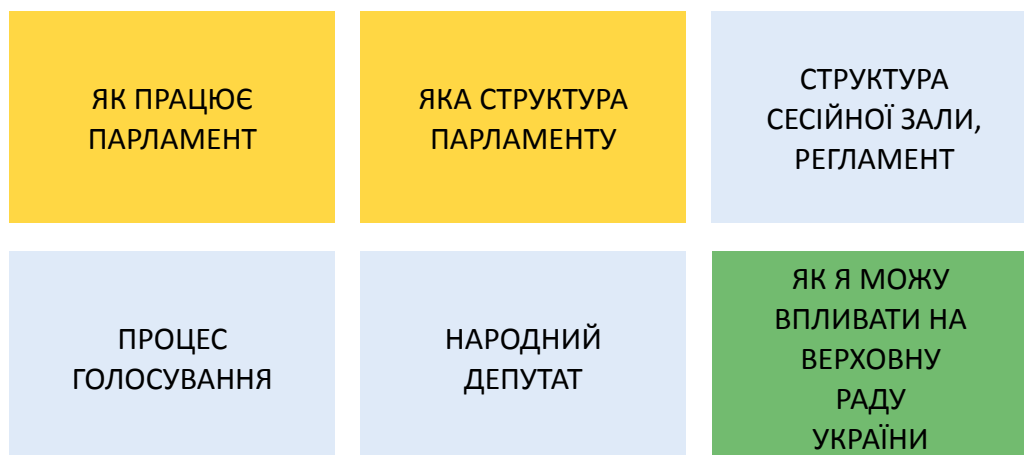
- З яких структурних підрозділів складається парламент України?
- Хто і яким чином призначає Голову Верховної Ради України та його заступників?
- Яка функція комітетів Верховної Ради України? Назвіть кілька комітетів.
- Яка різниця між тимчасовими спеціалізованими та тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України?

4.4. Народний депутат

- Скільки всього є народних депутатів?
- Хто і яким чином може стати депутатом?
- Що таке коаліція? Фракція? Для чого вони існують?

4.5. Процес голосування

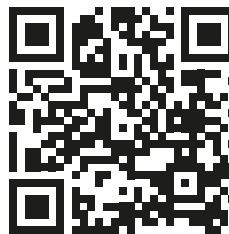
- Яким чином створюється закон?
- Скільки голосів народних депутатів необхідно для його прийняття?
- Хто підписує закон?
- Що таке право вето?

Додаток 5*ПАЗЛИ-ФІШКИ ДЛЯ КОМАНД***Додаток 6***РОБОЧА СХЕМА «ЯК Я МОЖУ ВПЛИВАТИ
НА ВЕРХОВНУ РАДУ УКРАЇНИ»*

ВІДЕОРЕСУРСИ

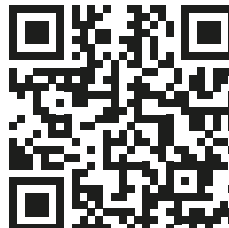
1. Відео «Як працює парламент?»:

<https://radaprogram.org/videomaterials/yak-pracyuye-parlament-film-dlya-ditey>

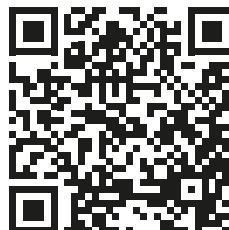
2. Відео «Розумій свій парламент і контролюй його. Функції Верховної Ради»

<https://radaprogram.org/education-videos>

3. Відео «Звернення до народного депутата України»

<https://radaprogram.org/videomaterials/zvernennya-do-narodnogo-deputata-ukrayiny>

4. Відео «Електронні петиції – це просто»

<https://radaprogram.org/videomaterials/elektronni-petyciyi-ce-prosto>

5. Відео «Користуйся депутатом правильно!

Відеопідказка для активних громадян»

<https://radaprogram.org/videomaterials/korystuysya-deputatom-pravylno-videopidkazka-dlya-aktyvnyh-gromadyan>

НАВЧАЛЬНІ РЕСУРСИ ТА ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

- *Політичні ідеології*
- *Сучасна політика*
- *Принципи виборчого права*
- *Вибираємо об'єктивно: аналіз передвиборчих програм кандидатів*
- *Проведення референдуму*
- *Робота дільничної виборчої комісії на Виборах М18*
- *Проведення Виборів М18 для дітей та молоді*

Методичний посібник «Ми можемо більше!» створено для роботи з дітьми та молоддю віком до 18 років у сфері громадянсько-парламентської просвіти в рамках міжнародного проєкту із розвитку громадянської активності та політичної культури молодого покоління «Ми можемо більше! За розвиток громадянської активності молоді у Східній Європі».

Цінним для розвитку обізнаності дітей і молоді у сфері парламентаризму є розділ посібника «Вчимося грамотно обирати владу», який включає заняття, присвячені підготовці молодого покоління до усвідомленої участі в політичному житті суспільства, зокрема у виборах.

Учасники освітніх заходів завдяки активним і конструктивістським підходам до навчання мають можливість ознайомитися з особливостями сучасної політики та політичними ідеологіями, навчитися аналізувати передвиборчі програми кандидатів.

Для проведення «Виборів для дітей і молоді М18» як імітації реальних виборів запропонований чіткий алгоритм підготовки та організації виборчих дільниць і процесу голосування.

Використовувати посібник можна однаково ефективно як у системі позашкільної освіти та діяльності освітніх громадських організацій, які працюють з дітьми та молоддю, так і в школах або інших закладах освіти при проведенні окремих уроків або факультативних занять, зокрема під час організації освітніх заходів в рамках діяльності інтерактивних просвітницьких парламентських осередків.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

Конституція України
 Закон України «Про освіту»
 Закон України «Про статус народного депутата України»
 Закон України «Про Регламент Верховної Ради України»
 Закон України «Про комітети Верховної Ради України»
 Закон України «Про громадянство України»
 Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року
 Концепція розвитку громадянської освіти в Україні
 Переглянута Європейська хартія про участь молоді у місцевому та регіональному житті
 Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини

ПІДРУЧНИКИ:

Кишеньковий довідничок. Основи права / Автори-упорядники Бармак М.В, Бармак О.Я. – Тернопіль: АСТОН, 2018. –416с.

Інтерактивний підручник з онлайн-платформою : 3Демократії: Думаємо, Дбаємо. Діємо. Курс громадянської освіти [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://www.citizen.in.ua/>

Основи правознавства: Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Андрусишин Б.І., Берендєєв С.О., Губань Р.В. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2017. – 208 с.

Основи правознавства для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням основ правознавства: підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів / О.Є. Святокум, І.О. Святокум. – Харків: Вид-во «Ранок», 2017. – 192 с.

Основи правознавства: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / І.Д. Васильків, В.М. Кравчук. – Тернопіль: Астон, 2017. – 280 с.

Основи правознавства: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч.закл. / О.Д. Наровлянський. – К.: Грамота, 2017. – 192 с.

Основи правознавства: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч.закл. / С.П. Ратушняк – Тернопіль: Навчальна книга -Богдан, 2017. – 272 с.

Правознавство (профільний рівень): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О.М. Лук'янчиков, Д.О. Новіков, К.Ю. Карелов, В.Т. Машика. – Харків: Ранок, 2018. – 256 с.

Правознавство: (проф.рівень): підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти / Т.М. Філіпенко, В.Л. Сутковий. – Київ: Генеза, 2018. – 352 с.

ПОСІБНИКИ:

- «КОМПАС» Посібник з освіти в галузі прав людини за участі молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.coe.int/ru/web/compass/citizenship-and-participation>
- Методичний посібник для роботи з дітьми та молоддю. Ми можемо більше! Вчимося грамотно обирати владу / М.Іванцов, І.Іванюк, Л.Паращенко, Ц.Тавшавадзе, Т.Раше. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.austausch.org/metodichnij-posibnik/>
- Партисипативний підхід та практики на рівні громади. Посібник для громадських активістів та всіх зацікавлених / О.Левченко, Н.Величко, Л. Ковшун. – Х., 2018. – 52 с.
- Серія посібників Ради Європи з Освіти для демократичного громадянства та Освіти з прав людини «Живемо в демократії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.living-democracy.com.ua>

КОРИСНІ ЛІНКИ:

- Офіційний веб-портал парламенту України – Режим доступу: <http://mportal.rada.gov.ua/>
- Освітній центр Верховної Ради України – Режим доступу: <https://www.facebook.com/educationcenterofVRU/>
- Програма USAID «Рада: Відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво». Відеоматеріали. – Режим доступу: <https://radaprogram.org/education-videos>
- Міжнародна освітня онлайн-платформа «Живемо в демократії» – Режим доступу: <https://www.living-democracy.com.ua>
- Веб-сторінка проекту «М18: Ми можемо більше!» – Режим доступу: <https://m18.org>

Автори посібника впевнені, що наведені методики та конструктор вправ можуть бути збагачені кожним учителем відповідно до навчальної мети, вікової категорії учнів і наявних ресурсів.

Автори відкриті до комунікації і раді будуть отримувати інформацію про проведення уроків парламентаризму та особливості впровадження громадянської парламентської освіти в закладах загальної середньої освіти України. Усі новини чи звернення надсилайте на адресу

info@m18.org.ua

*ДЛЯ САМОРЕФЛЕКСІЇ І ПЛАНУВАННЯ
МІЙ ЕСКІЗ УРОКУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ*

Тема		
Мета		
Очікувані результати		
Учні знатимуть	Учні вмітимуть	Учні усвідомлять
Формат		
Тривалість		
Необхідні ресурси		

ПЕРЕБІГ УРОКУ

Зміст діяльності	Ресурси	Час
ВСТУПНИЙ ЕТАП		
ОСНОВНИЙ ЕТАП УРОКУ		
ПІДСУМКОВИЙ ЕТАП		

Навчальне видання

МІЙ ПАРЛАМЕНТ: РОЗУМІЮ І ВПЛИВАЮ

**МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК З ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ
ДЛЯ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ**

Друк та палітурні роботи:

«Майстер книг»

м. Київ, вул. М. Кривоноса, 2Б

e-mail: info@masterknyg.com.ua

Свідоцтво про реєстрацію ДК № 3861 від 18.08.2010 р.